

Podjęta problematyka jest doniosła zarówno z poznawczego punktu widzenia, jak i z punktu widzenia ewentualnych aplikacji społecznych. Owa doniosłość wynika z faktu społecznej ważności podjętego problemu. Jest to próba poszukiwania rozwiązań systemowych dotyczących przygotowania uczniów do kulturalnego odbioru widowiska sportowego. W konsekwencji jest próbą poszukiwania sposobu eliminacji agresji, szowinizmu, ksenofobii, nietolerancji i zwykłej nieprzyzwoitości z przestrzeni sportu jak i szeroko rozumianego życia społecznego.

Do realizacji tego celu zostały wykorzystane idee humanistyczne sportu, zaś w sposób szczególny idea fair play, której zawartość treściowa ma charakter antropologiczny i etyczny.

(...) Gratuluję Autorce, współpracownikom oraz organizacjom wspierającym podjęcia doniosłego problemu oraz realizacji szeroko zakrojonego projektu.

dr hab. prof. AWF Zbigniew Dziubiński

Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie

Prawa autorskie zastrzeżone

www.wnow.uni.lodz.pl
www.uml.lodz.pl/edukacja
www.msw.gov.pl

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH
DEPARTAMENT NADZORU

UNIwersytet Łódzki
WYDZIAŁ NAUK O WYCHOWANIU PRACOWNIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I ZDROWOTNEGO

JOLANTA E. KOWALSKA

FAIR PLAY

W WYCHOWANIU DO KULTURALNEGO ODBIORU WIDOWISKA SPORTOWEGO

(NA PRZYKŁADZIE ŁÓDZKIEGO PROJEKTU „JESTEM FAIR”)

Uniwersytet
ŁÓDZKI

Urząd Miasta Łodzi

MINISTERSTWO SPRAW WEWNĘTRZNYCH
DEPARTAMENT NADZORU

UNIWERSYTET ŁÓDZKI
WYDZIAŁ NAUK O WYCHOWANIU
PRACOWNIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO I ZDROWOTNEGO

**FAIR PLAY W WYCHOWANIU
DO KULTURALNEGO ODBIORU
WIDOWISKA SPORTOWEGO
(NA PRZYKŁADZIE ŁÓDZKIEGO PROJEKTU „JESTEM FAIR”)**

JOLANTA E. KOWALSKA

Grudzień 2012

Recenzent:
dr hab. prof. AWF Zbigniew Dziubiński

Wydawca:
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Departament Nadzoru

**Publikacja wydana ze środków rządowego programu „Razem bezpieczniej”,
udostępniana bezpłatnie.**

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Opracowanie redakcyjne:
dr Jolanta E. Kowalska

Projekt, skład i druk: **smartlogo** Agencja Kreatywna **www.smartlogo.pl**

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
CZĘŚĆ I.	
CHARAKTERYSTYKA POJĘCIA FAIR PLAY	7
1.1. Fair play jako kategoria etyczna współczesnego sportu. Szanse i zagrożenia (Piotr Kędzia)	7
1.2. Rola rodziny i szkoły w wychowaniu do aktywnego spędzania czasu wolnego (Anna Maszorek-Szymala)	14
1.3. Nauczyciel wychowania fizycznego wobec idei fair play i problemów swojego przedmiotu - rys historyczny (Paweł Ławniczak)	18
1.4. Potrzeba wychowania do kulturalnego odbioru widowiska sportowego zarys problematyki (Jolanta E. Kowalska)	25
1.5. Sportowy dekalog kibica podstawą gry fair play w sporcie i w życiu (Zofia Żukowska, Ryszard Żukowski)	28
CZĘŚĆ II.	
CHARAKTERYSTYKA PROJEKTU „JESTEM FAIR” I PRZEBIEGU JEGO PIERWSZEJ EDYCJI (Jolanta E. Kowalska)	32
2.1. Ogólne założenia projektu „JESTEM FAIR”	32
2.2. Realizacja poszczególnych etapów „JESTEM FAIR”	37
CZĘŚĆ III.	
ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ (Jolanta E. Kowalska)	52
3.1. Założenia metodologiczne badań przeprowadzonych wśród uczniów klas pierwszych szkół gimnazjalnych	52
3.2. Założenia metodologiczne badań przeprowadzonych wśród nauczycieli szkół gimnazjalnych	56
CZĘŚĆ IV.	
WPŁYW PROJEKTU NA POSTAWY UCZESTNIKÓW	58
4.1. Analiza wyników badań przeprowadzonych wśród uczniów (Jolanta E. Kowalska)	58
4.1.1. Postrzeganie idei fair play w aspekcie przestrzegania przepisów	58
4.1.2. Postrzeganie idei fair play w aspekcie odpowiedzialności	61
4.1.3. Postrzeganie idei fair play w aspekcie zdrowia	63
4.1.4. Postrzeganie idei fair play w aspekcie równości szans	66
4.2. Nauczyciele o realizacji I edycji projektu „JESTEM FAIR” (Jadwiga Robacha)	72
4.3. Refleksje końcowe (Jolanta E. Kowalska)	76
BIBLIOGRAFIA	78
ZAŁĄCZNIKI	80

WSTĘP

Wprowadzenie projektu „Jestem Fair” wspólnie przez Urząd Miasta Łodzi i Pracownię Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Ministerstwem Sportu i Turystyki oraz współpartnerami jest kontynuacją programu pilotażowego realizowanego w roku szkolnym 2009/2010 w czterech szkołach podstawowych z terenu Miasta Łodzi, którego założenia i realizacja zostały opisane w Raporcie pt.: „Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach. Raport z badań w ramach projektu pilotażowego „Jestem fair” realizowanego w łódzkich szkołach”¹. Projekt pilotażowy powstał z chęci efektywnej promocji pozytywnych zachowań w sporcie i życiu w ramach idei „fair play” oraz kształtowania postaw poszanowania obowiązującego porządku prawnego w szczególności w trakcie imprez sportowych.

Wyniki badań przedstawione w Raporcie, jak również zainteresowanie uczestników potwierdziło potrzebę kontynuacji programu i zasadność objęcia projektem większej liczby szkół. Uwzględniając ponadto problemy rozwojowe młodych ludzi, często występujące zaburzenia w relacjach rówieśniczych, chęć dominacji w grupie, wyzwalającej w wielu przypadkach agresję i przemoc, autorzy projektu dostrzegli potrzebę skierowania działań profilaktycznych w stronę uczniów pierwszych klas szkół gimnazjalnych. Etap przejścia ze szkoły podstawowej do gimnazjum, bardzo często całkowita zmiana środowiska rówieśniczego zbiegająca się z problemami wieku dojrzewania, stanowią najlepszy moment do wzmocnienia działań profilaktycznych w celu łagodzenia konfliktów. Kształtowanie postaw tolerancji poprzez propagowanie fair play wobec drugiego człowieka, często rywala i przeciwnika, zarówno w sporcie, jak też w życiu codziennym, wydaje się być szansą edukacyjną, akceptowaną przez wszystkie podmioty biorące udział w wychowaniu: uczniów, rodziców i nauczycieli.

Książka składa się z czterech części: w I. zaprezentowano podstawy teoretyczne problemu wychowania do kulturalnego odbioru widowiska sportowego poprzez propagowanie idei fair play w sporcie w życiu, z podsumowującym tekstem prof. Zofii Żukowskiej i prof. Ryszarda Żukowskiego, pt.: „Sportowy dekalog kibica podstawą gry fair w sporcie i w życiu”, w II. omówiono cele i poszczególne etapy realizacji projektu „Jestem fair”, w III. przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych wśród uczniów i nauczycieli biorących udział w projekcie. Rozdział IV to refleksje końcowe autora pracy. Całość pracy zamykają bibliografia oraz załączniki: regulaminy z odbytych imprez sportowych i autorskie programy – prezentacje konkursowe szkół.

Mam nadzieję, że problematyka tej książki wzbudzi zainteresowanie osób z różnych kręgów edukacyjnych, teoretyków i praktyków, w szczególności pedagogów i osób, które dostrzegają szansę na rozwijanie właściwych postaw i wartości wśród dzieci i młodzieży poprzez przeniesienie olimpijskich wartości humanistycznych do systemów edukacyjnych.

¹ Kowalska J., Kaźmierczak A., Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach. Raport z badań w ramach projektu pilotażowego „Jestem fair” realizowanego w łódzkich szkołach, Wyd. CSP w Legionowie, Warszawa 2010

Realizacja projektu nie byłaby możliwa, gdyby nie współpraca wielu osób z różnych instytucji, które uwierzyły, że umacnianie wartości moralnych poprzez propagowanie ideałów olimpijskich jest we współczesnej cywilizacji wciąż potrzebne i atrakcyjne dla młodzieży.

Szczególne podziękowania składam Pani **Profesor Zofii Żukowskiej** za naukę i opiekę, Pani **Elżbiecie Kukule** – koordynatorowi projektu z ramienia Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Łodzi – bez zaangażowania której nie byłaby możliwa realizacja i kontynuacja projektu, Pani **Elżbiecie Rusiniak**, Naczelnik Wydziału Profilaktyki z Departamentu Analiz w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, za motywowanie i pomoc w realizacji projektu, Panu **Henrykowi Janusowi**, głównemu specjalście w Departamencie Analiz i Polityki Sportowej Ministerstwa Sportu i Turystyki, za trud i wysiłek na rzecz edukacji przez sport, Panu **Profesorowi Grzegorzowi Michalskiemu** za życzliwość i merytoryczny dialog, Panu **doktorowi Arkadiuszowi Kaźmierczakowi** wraz z Zespołem Pracowni Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego Wydziału Nauk o Wychowaniu w Uniwersytecie Łódzkim, za wspieranie na poszczególnych etapach realizacji projektu, Panu **Piotrowi Małeckiemu**, Prezesowi Stowarzyszenia „Czerwona Kartka Rasizmowi”, za wspólne działania edukacyjne poprzez sport, Panu **Profesorowi Wiesławowi Szymczakowi** za pomoc w opracowaniach statystycznych, Pani **podisnsp. Violecie Gawron**, Naczelnik Wydziału Prewencji Komendy Miejskiej Policji w Łodzi, Pani **Annie Jasińskiej**, kierownik Referatu Profilaktyki Społecznej Straży Miejskiej w Łodzi, dyrektorowi i pracownikom Centrum Zajęć Pozalekcyjnych nr 1 w Łodzi, pracownikom klubów piłkarskich: ŁKS i RTS Widzew oraz wszystkim nie wymienionym, a współpracującym przy projekcie osobom, za okazane zaufanie i wszelką pomoc.

Szczere podziękowania kieruję również pod adresem recenzenta, **prof. Zbigniewa Dziubińskiego**, za bardzo wnikliwe, a jednocześnie życzliwe uwagi.

Jolanta E. Kowalska

CZĘŚĆ I.

CHARAKTERYSTYKA POJĘCIA FAIR PLAY

1.1.

Fair play jako kategoria etyczna współczesnego sportu.

Szanse i zagrożenia

(Piotr Kędzia)

Fair play w perspektywie moralno-społecznej

Podniesienie zasady fair play do rangi normy etycznej jest wyrazem międzypokoleniowego dążenia człowieka do szeroko rozumianej sprawiedliwości społecznej. Bogate piśmiennictwo dotyczące funkcji i sensu fair play prezentuje wiele aspektów historycznych, obyczajowych i wychowawczych, ale przede wszystkim wskazuje na jej wartość i znaczenie moralne. Aksjologiczny wymiar czystej gry zrodził się z dziedzictwa kulturowego współczesnej cywilizacji. Dzisiejsze znaczenie fair play zawiera w sobie pierwiastki średniowiecznego etosu rycerskiego, walory etyczne renesansowego dworzanina oraz kanon etyczny dziewiętnastowiecznego angielskiego dżentelmena. Jak pisze J. Lipiec: „Jest to (fair play przyp. P.K.) zrozumiałe, ponieważ refleksja nad czystością gry sięga z długiej tradycji rozważań nad sensem uczciwości jako takiej, znaczeniem praktycznym uczciwości ludzkiej wobec innych ludzi w różnych sytuacjach, wreszcie nad wzorcami osobowymi człowieka uczciwego i rzetelnego, gotowego zawsze i w każdych warunkach uruchamiać swe dyspozycje do czynów budzących zaufanie”².

Zgiełk rywalizacji sportowej, opisany szczegółowymi przepisami sprawia, iż często nie wystarczają one, aby walka przebiegała w sposób godny i uczciwy. Dążenie sportowców do zwycięstwa za wszelką cenę, kosztem zdrowia własnego i niejednokrotnie przeciwników, powoduje swoisty drenaż wartości etycznych sportu. Stąd też szczególnego znaczenia nabiera dziś zasada fair play - w ogólnospołecznej percepcji rozumiana jako - czysta, uczciwa i szlachetna gra³. W literaturze przedmiotu podjęto wiele prób normatywnego ujęcia podstawowych dyrektyw etycznych fair play⁴. Jednakże w obszarze życia sportowego jak i codziennego, kanon fair play będzie zawsze niepisaną wartością moralną. Nie ma bowiem jednej słusznej i zunifikowanej recepty na drodze do dobrego wychowania człowieka. Warto podkreślić, iż uzewnętrznienie potencjału moralnego człowieka następuje w prostej linii postaw do oko-

² J. Lipiec, Aksjologiczne podstawy idei fair play, w: Fair play w sporcie i Olimpiźmie. Szansa czy utopia, red. Z. Żukowska, R. Żukowski, Warszawa 2010, s. 34.

³ Zob. A. Caille, O pojęciu „Fair Play”, w: Fair play – Sport – Edukacja, red. Z. Żukowska, R. Żukowski, Warszawa 1996, s. 56-60.

M. Nowacka, Etyczne problemy sportu. Fair play w sporcie, „Lider” 1997, nr 1, s. 11.

J. Kowalska, A. Kaźmierczak, Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach, Warszawa 2010, s. 13-14.

Por. K. W. Jankowski, M. Lenartowicz, Metodologia badań empirycznych. Podręcznik dla studentów wychowania fizycznego, Warszawa 2005, s. 16.

⁴ A. Bodasińska, Czysta gra w sporcie i życiu codziennym, Warszawa 2007, s. 13-20.

liczności. We współzawodnictwie sportowym nie jest jednak łatwo sprostać takiej próbie. K. Sas-Nowosielski wyraża słuszny pogląd, że: „(...) sport jedynie wówczas będzie wychowywał, gdy będzie się wychowywał do jego uprawiania”⁵. Niestety koncepcja ta jest w praktyce edukacyjnej często zapomniana lub zaniedbywana, na rzecz pogoni za wynikami. Dlatego też w działaniach dydaktyczno-wychowawczych należy respektować dwuimienność idei fair play, która wyraża się w nakazie moralnym - „dobrze” albo „źle”. Jednak jest to tylko pozorne uproszczenie problemu etycznego fair play. Zasady czystej gry stanowią bowiem, w skomplikowanej rzeczywistości sportowej i codziennej, wyzwanie na miarę mistrzostwa sportowego.

Zdolność do prowadzenia uczciwej gry to również swego rodzaju barometr dojrzałości sportowej. Jeżeli założymy, iż prawdziwym celem sportu jest zwycięstwo nie nad przeciwnikiem lecz nad samym sobą, to również możemy przyjąć, iż mentalna i honorowa zdolność do prowadzenia szlachetnej walki jest również zwycięstwem moralnym nad samym sobą. Fair play to nie utopia, to przede wszystkim branie odpowiedzialności za siebie i innych. W rytuale widowiska sportowego reguły fair play obowiązują nie tylko zawodników, trenerów i działaczy. Ich uniwersalność i ponadczasowość dodaje ducha autentyczności szerokiego spektrum publiczności, stając się jednocześnie imperatywem życia społecznego.

Zdaniem A. Przyłuskiej-Fischer znaczenie fair play można wyrazić w aklamacji następujących zasad moralnych:

1. zasady przestrzegania wszystkich reguł;
2. zasady bezwzględnej podporządkowania się decyzjom sędziego, który traktowany jest jako rzecznik bezstronności oceny wyników sportowych;
3. zasady zachowania obiektywnie równych warunków rywalizacji, zwanej także zasadą równych szans;
4. niewykorzystywania przewagi losowej, będącej uszczegółowieniem zasady równych szans, która składa w szczególnych przypadkach odpowiedzialność za zachowanie sprawiedliwych warunków rywalizacji sportowej na samych zawodników;
5. świadomej rezygnacji z możliwości osiągnięcia nieuczciwego zwycięstwa, która odwołuje się, tak jak poprzednia, do poczucia odpowiedzialności zawodników za zachowanie reguł czystej gry⁶.

Faul play jako błędna interpretacja agonistyki sportowej

Kanon etyczny fair play w rywalizacji sportowej spełnia szczególnie swą rolę w świetle zagrożeń współczesnego sportu, takich jak: oszustwo, doping, korupcja, komercjalizacja czy brutalność. Negatywne zjawiska sportowe powodują, iż człowiek jako główny ich stymulator traci wartości moralne. Takie zachowania z języka angielskiego określa słowo „faul”- używane „na oznaczenie czegoś niskiego, podłego, zasługującego na przyganę, a nawet karę. Można w nim (faul przyp. P.K.) zmieścić to wszystko, co stanowi odwrotność postawy fair play”⁷. Według Z. Krawczyka: „podstawowe zasady etyki sportowej miały i mają nadal swoje zasadnicze źródło

⁵ K. Sas-Nowosielski, Wychowanie poprzez sport – między nadzieją a zwątpieniem (III). Wydobywanie ze sportów walorów wychowawczych, „Sport Wyczynowy” nr 9-10, 2004, s. 64.

⁶ A. Przyłuska-Fischer, B. Missiuna, Etyczne aspekty sportu, AWF Warszawa 1993, s. 27

⁷ K. Zuchora, Edukacja olimpijska w szkole. Sprawa honoru, „Kultura Fizyczna”, nr 1-2, 1993, s. 27..

poza światem sportowym. A więc moralne zachowania w sporcie determinowane są przede wszystkim stanem moralności społeczeństwa jako całości i odbijają jego „rozchwianie” moralne”⁸. Ta niepewność moralno-społeczna stanowi pewne zagrożenie, gdyż wprowadza ona relatywizm etyczny w świadomości młodych adeptów sportu. Szczególną rolę w nadawaniu jakości i wartości wydarzeniom życia codziennego, także i sportowego nadają – mass media. W relacji z wydarzeń sportowych warto zwrócić uwagę na „nieformalne rozgrzeszanie” nieuczciwych zachowań aktorów widowiska sportowego. W przekazie medialnym „faul taktyczny” czy tzw. „cwaniactwo sportowe”, zyskują aprobatę i zaliczane są w poczet niezbędnych czynników do odniesienia zwycięstwa⁹. Dlatego tak ważne jest, aby w sportowym public relations modelować i promować autorytety etyki sportowej. Takie działania winny ogniskować się wokół twierdzenia, iż wielkość i znaczenie postawy fair play danego sportowca lub drużyny jest wprost proporcjonalna do rangi i prestiżu mistrzostwa sportowego danego podmiotu. Zagadnienie to jest o tyle ważne, że: „W procesie socjalizacji, dzieci nie tylko naśladują zachowania dorosłych, ale także utożsamiają się ze znaczącymi dla nich osobami. (...) Pragnienie posiadania idoli i publiczne hołubienie często staje się spoiwem konsolidującym społecznie (np. A. Małysz, O. Jędrzejczak czy R. Kubica)”¹⁰.

Konieczność naprawy sportu wydaje się szczególnie uzasadniona w kontekście piłki nożnej. Występujące w niej od lat problemy z korupcją, brutalnością gry i chuligaństwem futbolowym – wypaczają etyczną wiarygodność tej dyscypliny. Aktualnie warto zwrócić uwagę na problem „okoliczności” podejmowania problematyki zagrożeń we współczesnym sporcie. Wartość etyczną fair play w sporcie przywołuje się najczęściej dopiero po zaistnieniu faktu budzącego wątpliwości moralne. Taka prawidłowość uwidacznia brak działań prewencyjnych i podstawowej wiedzy filozoficzno-moralnej z zakresu współzawodnictwa sportowego. Istnieje zatem pilna potrzeba edukacji i reedukacji do rywalizacji sportowej, gdyż sportowiec to nie gladiator walczący na arenie cyrkowej.

Sportowiec to przede wszystkim człowiek, który oprócz systematycznego i ukierunkowanego rozwoju swojej sprawności fizycznej, kształtuje także swoją sprawność moralną. Istotę konkurowania w sporcie trafnie zobrazował K. Zuchora, stwierdzając, że: „Rywalizacja sportowa nie polega na zabiciu przeciwnika, na zmiażdżeniu go, na jego kompromitacji, lecz na zabawie z nim, nie tak jak kot bawi się z myszą, lecz tak jak dziecko bawi się z dzieckiem, to znaczy posługując się nim, nie obniżając jego wartości, natomiast rozwijając jego zalety”¹¹.

Kryzys etyczny w sporcie będzie zatem zawsze generował postawy faul play, które kwestionują wartość człowieka na rzecz zdobywania sportowych laurów. Współistnienie faul play i fair play¹² we współzawodnictwie sportowym wydaje się więc nieuniknione, skutkując tym samym labilnością moralną uczestników widowiska sportowego. Idea fair play opiera się bowiem na konkluzji, że dobrowolne przekonanie o rezygnacji ze zwycięstwa za wszelką cenę, nie pozbawia sportowca szans na wygraną. Dzieje się wręcz przeciwnie, fair play wzbogaca potencjalny sukces o splendor moralny i poczucie spełnienia.

⁸ Z. Krawczyk, Kategorie etyki sportu, w: Chrześcijańska etyka sportu, red. Z. Dziubiński, Warszawa 1993, s. 53.

⁹ Zob. T. Olszański, Faul kontra fair play, w: Fair play w sporcie..., s. 145.

¹⁰ J. E. Kowalska, Edukacja olimpijska szansą na przeciwdziałanie chuligaństwu na stadionach, w: Kultura fizyczna i zdrowotna współczesnego człowieka, red. A. Kaźmierczaka, A. Maszorek-Szymala, E. Dębowskiej, Łódź 2008, s. 285.

¹¹ K. Zuchora, Edukacja olimpijska ku wspólnym wartościom, Warszawa 2006, s. 85.

¹² Istota fair play ukazuje się jako falsyfikowalna etycznie koncepcja moralności sportowej (faul play), skutkiem czego zyskuje ona w wymiarze autentyczności empirycznej. Zdolności falsyfikacyjne fair play oddalają bowiem potencjalne zarzuty „metafizycznej moralności” zasady fair play. Zob. N. Postman, Technopol. Triumf techniki nad kulturą, Warszawa 1995, s. 180-186.

Fair play w kreacji widowiska sportowego (historia i współczesność)

Już w czasach starożytnych widowisko stanowiło powszechnie kultywowaną i ukształtowaną formę kulturową życia społecznego. Pod pojęciem widowiska rozumiemy „wydarzenie rozgrywające się na oczach innych ludzi, najczęściej związanego ze sztuką”¹³. Historycznym jak i współczesnym wyznacznikiem widowiska była i jest do dziś jego masowość. Widowiska dostarczają widowni wielu wrażeń, które wywołują - dobre lub złe emocje. Intensywność emocji w zachowaniach zbiorowości uzewnętrznia się przeważnie w sposób hierarchiczny. Poziom emocjonalny wyrażają zazwyczaj słowa i gesty, a jego maksimum przejawia się w konfrontacji fizycznej uczestników widowiska. Przykładem widowiska mogą być: kabarety, koncerty, mecze sportowe czy sztuki teatralne.

Wraz ze wzrostem popularności zjawiska społecznego i kulturowego jakim był sport, wytworzył się szczególny rodzaj przedstawienia, który zyskał miano widowiska sportowego. Widowisko sportowe jako pochodna rywalizacji sportowej, spełnia tym samym jedną z wielu funkcji sportu przyjmując charakter „sportu pasywnego”¹⁴. Ewolucja sportu, a w ślad za tym idąca instytucjonalizacja, komercjalizacja i profesjonalizacja, skutkowała wzrostem roli widowiska sportowego. Szczególnym okresem w kontekście rozwoju badań nad widowiskiem sportowym, było dwudziestolecie międzywojenne. Wówczas to, sport miał już renomę i charakter zjawiska społecznego o walorach wychowawczych. Problemem ubocznym sportu był jednak szybko rozwijający się sport zawodniczy (wyczynowy). Idące za nim środki finansowe budziły ostry sprzeciw i krytykę środowisk wychowawczych. Podważając etyczną wartość sportu zawodowego, zwrócono również uwagę na dysfunkcyjność i patologiczny charakter widowiska sportowego.

Jednym z głównych oponentów sportowego widowiska oderwanego od wychowania był wybitny teoretyk wychowania fizycznego okresu międzywojennego - profesor Eugeniusz Piasecki¹⁵. Piasecki odnosząc się do problemu kibicowania w piłce nożnej uważał, że: „(...) jest u nas tak źle, że ze strony przyjaciół młodzieży słychać głosy żądające dla dobra uczniów zakazu uczęszczania na te widowiska, jako demoralizujące niemniej niż pornografia w kinie czy w teatrze”¹⁶. Swą krytykę uzasadniał on rzeczową analizą dwóch grup społecznych (zawodników i widzów), odgrywających główne role w trakcie widowiska sportowego¹⁷. Podstawowymi zarzutami skierowanymi przez Piaseckiego pod adresem zawodników była nadmierna eskalacja współzawodnictwa sportowego. Deprecjonowała ona takie wartości jak uczciwość, szacunek oraz zdrowie i sprawność fizyczną. Poza tym uważał on, że poziom sportowy prezentowany przez zawodników został tak wygórowany, iż jakakolwiek forma jego naśladownictwa w odniesieniu do przeciętnych ludzi (widzów), była niemożliwa. Co więcej, powodowała ona bierność i zwątpienie widzów w zakresie podejmowania pracy nad własną sprawnością fizyczną. Natomiast trybuny stadionowe stanowiły, w opinii Piaseckiego, siedlisko demoralizacji i zepsucia moralnego młodych sympatyków sportu. Na podstawie wyżej wymienionych argumentów Piasecki jako pierwszy sformułował koncepcję „sportu bez trybun”. Koncepcja ta, mająca charakter programu edukacyj-

¹³ H. Izdebska, Widowisko sportowe jako element kultury masowej, w: *Kultura fizyczna a kultura masowa*, red. Z. Dziubiński, M. Lenartowicz, Warszawa 2011, s. 147.

¹⁴ I. Bittner, A. Bryk, *O sporcie i kulturze fizycznej, poezji, medycynie czyli o etosie ciała ludzkiego*, Łódź 2003, s. 12.

¹⁵ K. Toporowicz, Eugeniusz Piasecki (1872-1947). *Życie i dzieło*, Kraków 1987, s. 290.

¹⁶ E. Piasecki, *Zarys teorii wychowania fizycznego. Część II szczegółowa*, Lwów 1931, s. 342.

¹⁷ E. Piasecki: „Jak uczynienie ze sportu widowiska zwichnęło go tylokokrotnie, tak odebranie mu tego charakteru uzdrowi go radykalnie”. Tamże, s. 350.

nego, przewidywała gruntowną reformę sportu, w której nie było miejsca ani dla rekordów, ani dla mistrzostw. W założeniach Piaseckiego, obrona wychowawczych wartości sportu skupiała się na zdecydowanym unicestwieniu widowiska sportowego i ujęcia go w ściśle określone reguły. Sformułowane przez Piaseckiego zasady miały charakter zaradczy, a ich treść przekładała się bezpośrednio na praktykę działań wychowawczych.

Były to:

- zasada emulacji drużynowej (mająca na celu zrównoważenie i złagodzenie indywidualnej motywacji do zwycięstwa);
- zasada emulacji wieloboju (postulująca wszechstronność w zakresie sprawności fizycznej zamiast ścisłej specjalizacji i jednostronności w danej konkurencji czy dyscyplinie);
- zasada ograniczonego środowiska zawodów (organizacja zawodów wewnętrznych w kontekście minimalizacji widowiska sportowego)¹⁸;
- system odznaki sportowej (kreujący wszechstronność jak i racjonalny poziom sprawności fizycznej i współzawodnictwa sportowego).

Zaprezentowana powyżej koncepcja widowiska sportowego, bez udziału publiczności i umiarkowanego poziomu sportowego, już w okresie międzywojennym zyskiwała miano skrajnej i absurdałnej. Uznanie budzi jednak intuicyjne i prekursorskie dostrzeżenie problematyki widowiska sportowego i wprowadzenie jej w orbitę rozważań naukowych. Warto zaznaczyć, że masowość i powszechność widowiska sportowego zyskiwała swoją siłę i rację bytu dzięki spontanicznej akceptacji społecznej. Jej głównym imperatywem była bowiem społeczno-kulturowa interakcja współzawodnictwa ze zbiorowością widzów. Jak pisze Cz. Matuszewicz: „Przyjęcie zasady rywalizacji jako podstawy organizacji życia sportowego w Polsce wpłynęło na podniesienie widowiskowości zawodów sportowych”¹⁹.

O ile koncepcja „sportu bez trybun” wzbudzała w przeszłości wiele kontrowersji, to w odniesieniu do współczesności, wydaje się ona być po prostu niemożliwa. Nie oznacza to jednak, że i dzisiejsze próby unormowania i racjonalizacji widowiska sportowego są doskonałe i skuteczne. Problemem jest przede wszystkim chuligaństwo na meczach piłki nożnej, które zagraża powszechnemu i bezpiecznemu odbiorowi sportowej rywalizacji. Co ciekawe, w odniesieniu do koncepcji „sportu bez trybun” i aktualnej walki z „chuligaństwem stadionowym”, możemy zaobserwować swoiste przeniesienie środka ciężkości problemu z „aktorów widowiska” na „odbiorców widowiska”. Szczególnego znaczenia nabrało również rozumienie idei fair play, gdzie dokonała się transmisja wartości wychowawczych, która dziś w równym stopniu obejmuje zarówno uczestników rywalizacji jak i kibiców tego widowiska.

Kibicowanie fair jest dziś zatem uosobieniem wzajemnej tolerancji, szacunku i pokojowego współistnienia. W walce z chuligaństwem na stadionach, podjęto wiele akcji wychowawczych (np. projekt „Jestem Fair”), prawnych (np. wprowadzenie „zakazu stadionowego”) oraz politycznych (np. zamykanie stadionów dla kibiców). Pomimo tych działań sygnały płynące z przebiegu spotkań piłkarskich wciąż budzą duże zaniepokojenie i po-

¹⁸ Tamże, 348-352.

¹⁹ Cz. Matuszewicz, *Widowisko sportowe*, w: *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, red. Z. Krawczyk, Warszawa 1997, s. 177.

czucie bezradności. Najwięcej kontrowersji wśród kibiców i szerokiej rzeszy społeczeństwa wzbudziła decyzja o zamknięciu stadionów Legii Warszawa i Lecha Poznań, podjęta wiosną 2011 roku. Decyzja ta była pokłosiem chuligańskich zamieszek kibiców Lecha i Legii na stadionie w Bydgoszczy, podczas finału Pucharu Polski. W opinii społecznej była to decyzja krzywdząca, gdyż wyrażała ona nieumotywowaną tzw. „zasadę odpowiedzialności zbiorowej”. Decyzja o zamknięciu stadionów karała w sposób gremialny kibiców jak i pseudokibiców. Problemem wydaje się jednak nie zastosowana zasada, ale błędna intuicja lokalizacji problemu chuligaństwa. Jak piszą M. Bobakowski i R. Zaremba: „Problem chuligaństwa już dawno wykroczył poza trybuny sportowych obiektów. Pewne grupy wyspecjalizowały się w agresji na dyskotekach, imprezach plenerowych, koncertach albo po prostu na ulicach”²⁰. Zawężanie zatem problemu chuligaństwa na meczach piłki nożnej do miejsca jakim jest stadion, wydaje się być mirażem i uproszczeniem. Tak zwane chuligaństwo stadionowe stanowi wyrwany z całości epizod, który jest częścią szeroko zakrojonego problemu społecznego, wykraczającego poza bramy stadionów.

Dlatego też podejmując działania naprawcze czy to prawne czy polityczne, należy je weryfikować poprzez pryzmat wychowania. Problemu chuligaństwa nie da się bowiem rozwiązać w oderwaniu od procesu wychowawczego, gdyż jego rozwiązanie będzie iluzoryczne. Jest już niemal regułą, że informacje i dyskusje na temat chuligaństwa dotyczą głównie działania lub niedziałania pewnych mechanizmów, marginalizując problem kształtowania osobowości. Tym samym należy patrzeć na pseudokibica jako na człowieka, a nie jako niepożądaną „wypadkową” skomplikowanego procesu społeczno-wychowawczego. Jednocześnie istnieje potrzeba ponownej diagnozy środowisk wychowawczych, takich jak: rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza czy kościół. Doraźnym i długofalowym przeciwdziałaniem agresji pseudokibiców będzie zatem analiza i wspomaganie funkcjonalności środowisk wychowawczych. Problemu chuligaństwa nie da się zatem rozwiązać ad hoc i przy użyciu tzw. „złotych środków”. Ważnym środkiem naprawczym będzie natomiast znana i akceptowana społecznie idea fair play. Jej wielowymiarowość etyczna obejmuje bowiem swoim zasięgiem zarówno sport, jak i życie codzienne. Taki uniwersalizm etyczny fair play wydaje się niezwykle pożyteczny i pożądany w procesie eliminowania chuligaństwa z życia społecznego.

Przytoczone powyżej przykłady rozumienia i reformowania praw rządzących widowiskiem sportowym wskazują, iż w działaniach naprawczych niezbędna jest intuicja poparta gruntowną wiedzą. Nie mniej ważna wydaje się również zmiana sposobu myślenia na temat uzdrowienia kondycji widowisk sportowych. Dotychczasowa filozofia odwetu czy natychmiastowej kary wobec stadionowych chuliganów niestety się nie sprawdziła. Wręcz przeciwnie, wykształciła ona wśród pseudokibiców jeszcze większy opór i nienawiść do organów państwa. Czas już zatem najwyższy, aby tę „filozofię bezkompromisowości” przekuć w „filozofię optymizmu”, która mogłaby być początkiem „wyjścia poza barykady”. Należy więc w przekazach medialnych poświęcić więcej uwagi i czasu pozytywnym formom kibicowania i wszelkim aspektom z nimi związanym, które wykraczają

²⁰ M. Bobakowski, R. Zaremba, *Niepokój stadionów*, Kraków 2012, s. 85.

poza stadion. Dobrze znane są nam przecież działania kibiców w prezentowaniu postaw patriotycznych, szacunku do historii, wspierania domów dziecka, szpitali, przedszkoli i wielu innych akcji społecznych.

Inną ważną sprawą w kontekście debat na temat chuligaństwa jest unikanie, często nieświadomie, wyjaśniania prób generalizacji problemu pseudokibiców z pozostałymi kibicami widowiska piłkarskiego. Jest to bowiem nie tylko niesprawiedliwe i krzywdzące rozumowanie, ale przede wszystkim fałszuje ono skalę omawianego problemu społecznego.

Śmierć Jana Pawła II przyniosła chwilowe pojednanie kibiców Cracovii i Wisły Kraków, co pokazało, że poprawne (optymistyczne) odczytanie tamtego wydarzenia jest możliwe, gdyż nawet chwila sytuacji niemożliwej - uczyniła ją możliwą²¹. Niemniej jednak rozwiązanie kwestii chuligaństwa wydaje się być wyzwaniem epokowym, a sukces w tejże materii miałby bez wątpienia rangę spuścizny pokoleniowej.

Podsumowanie

Pytanie o wartości moralne sportu jest tak naprawdę pytaniem o kondycję etyczną współczesnego świata. Bagatelizowanie idei fair play stanowi poważne zagrożenie wychowawcze dla młodzieży, która przejawia dużą fascynację sportem. Sport w swym kanonie wartości etycznych musi uosabiać poszanowanie drugiego człowieka (przeciwnika). I choć sport w swej specyfice wyzwala zwierzęce instynkty, człowiek musi walczyć na tyle mądrze i dzielnie, aby w końcowym rozrachunku zwyciężył niepodważalny humanizm. Sport to nie tylko rywalizacja, ciężki wysiłek, zwycięstwa i porażki, ale także pewien wybór moralny. Będąc sportowcem można ponosić wiele trudów i wyrzeczeń, aby osiągnąć wyznaczony cel. Jednak pytanie zasadnicze brzmi: czy człowiek (sportowiec) jest w stanie poświęcić zwycięstwo i włożony w nie wysiłek, w imię etyki sportowej i własnego sumienia? Odpowiedź na tak postawione pytanie może zrodzić trudny do rozstrzygnięcia dylemat moralny. Coraz częściej jesteśmy świadkami pięknego widowiska sportowego, z którego pod wpływem niesportowych zachowań powstaje swoisty „zakalec w pięknym cieście”²². Istnieje więc pilny postulat edukacyjny na rzecz demokratyzacji tego, co niesie ze sobą fair play, a więc zwykłej ludzkiej uczciwości, szacunku, dobra i prawdy. Taka sytuacja wytwarza zatem potrzebę edukacji do zdrowego rywalizowania.

Współczesną propozycją wychowania przez sport jest edukacja olimpijska. Edukacja ta, oparta na uniwersalnych, humanistycznych i pluralistycznych wartościach olimpiizmu, wykracza swą interakcyjnością daleko poza obszar sportu, stając się jednocześnie - solą życia codziennego.

²¹ Tamże, s. 85.

²² Słowa Dariusza Szpakowskiego na antenie publicznej, komentującego mecz o Superpuchar Hiszpanii pomiędzy Barceloną, a Realem Madryt (17.08.2011).

1.2.

Rola rodziny i szkoły w wychowaniu do aktywnego spędzania czasu wolnego (Anna Maszorek-Szymala)

Jeżeli wspólne, rodzinne sportowanie odbywa się w duchu fair play to pozostaną te chwile w naszej pamięci; radość ducha i społeczne wartości pozostaną na całe życie. Należy pamiętać, że kodeks fair play zawiera nie tylko zasady odnoszące się do rywalizacji sportowej o medale i nagrody, ale także mówi o dbałości o zdrowie współwiczających, rywali, osób, z którymi stajemy do rywalizacji, o zdrowie własne i najbliższych.

Aby zasada fair play mogła służyć dobrze zasadom perfekcji moralnej w sporcie i olimpizmie, udział w procesie edukacji sportowej młodzieży przebiegać powinien przede wszystkim sprawności moralnych nauczycieli wychowania fizycznego i trenerów oraz środowisk z nimi współdziałających (rodziny, szkoły, grup rówieśniczych, instytucji sportowo-rekreacyjnych pozaszkolnych). Nauczyciel wychowania fizycznego i trener powinni być dobrymi przewodnikami dla uczniów i sportowców po meandrach sportu -szczególnie wyczynowego i olimpijskiego. Postawa wobec wartości fair play kształtuje się w toku życia człowieka i procesu jego wychowania w rodzinie, szkole i poza szkołą. Jeśli w tym procesie rozwoju osobniczego i wychowania dziecko nie zetknie się z tymi wartościami i nikt postaw wobec tych wartości nie będzie kształtował – trudno oczekiwać ich u dorosłych osobników w społeczeństwie. Sport i olimpizm natomiast są same w sobie nośnikami tych wartości, stąd dużo większa łatwość naturalnego kształtowania postaw wobec wartości fair play u uczestników aktywności sportowej. Dążyć oni powinni do sukcesu nie za wszelką cenę (kosztem zdrowia, godności, wyznawanych wartości), ale w klimacie przestrzegania zasad „czystej gry”, tj. troski o zdrowie własne i przeciwnika, odpowiedzialności za siebie i współuczestników w sporcie, respektu dla równości szans w walce i przestrzegania reguł gry i przepisów²³.

Czas wolny jest jednym z ważniejszych elementów składowych życia codziennego. Jest źródłem kreowania własnego rozwoju, w którym człowiek ma szansę na własną inwencję i twórczość, przekraczanie granic wtórności oraz schematyczności²⁴.

Psycho-higieniczne ujęcie czasu wolnego zakłada rozładowywanie i usuwanie psychicznego zmęczenia, napięć i stresów. Należy go rozumieć jako proces niezbędny dla odnowy sił psychofizycznych ucznia. Powstawanie zmęczenia psychicznego wiąże się najczęściej z przykrymi przeżyciami w szkole, pracy czy w domu rodzinnym. Problem redukcji stresu poprzez właściwie zorganizowany wypoczynek, w dzisiejszych czasach nabiera szczególnego znaczenia²⁵.

Wiele badań wykazało, że źle wykorzystany czas wolny po szkole i pracy jest przyczyną powstawania zjawisk patologii społecznej. Brak odpowiednich wzorców postępowania często zachęca do próbowania „zakazanego owocu”, który odstępuje od przyjętych norm społecznych. Źródłem nieumiejętności właściwego spożytkowania czasu wolnego doszukuje się w rodzinie, szkole, organizacjach społecznych, które miały wpływ na jednostkę.

²³ Z. Żukowska, R. Żukowski, Fair play jako wartość edukacyjna w sporcie a sprawności moralne nauczyciela wychowania fizycznego i trenera, W: Żukowska Z., Żukowski R., Fair play w sporcie o olimpizmie. Szansa czy utopia, Warszawa 2010, s. 60.

²⁴ J. Pięta, Pedagogika czasu wolnego, Wydanie 2, WSE, Warszawa 2008, s. 14.

²⁵ E. Murawska-Ciałowicz, M. Zatoń, Znaczenie aktywności ruchowej dla zdrowia, AWF, Wrocław 2005, s. 100-103.

Właśnie one powinny wytworzyć system obronny przeciw niewłaściwym zachowaniom dzieci, a w późniejszym okresie już osób dorosłych²⁶.

Ruch to zdrowie, to czynnik stymulujący, adaptacyjny, wyrównawczy i korekcyjny – zaś systematyczna aktywność fizyczna oznacza nieograniczone możliwości wykorzystania wszelkiego rodzaju sportów, turystyki, ćwiczeń ruchowych, form ćwiczeń fizycznych w celach wypoczynkowych, rekreacyjnych i prozdrowotnych. Jego cechą charakterystyczną jest różnorodność. Stanowi on bogatą ofertę dla ludzi o różnych zainteresowaniach i potrzebach. Jak pisał Maciej Demel – rekreacja nie jest alternatywną propozycją wypełniania wolnego czasu, lecz koniecznością, na którą czas trzeba wywalczyć. Zdrowie i sport mają swoje wartości autoteliczne – pisze Zofia Żukowska, a występując w symbiozie mogą stać się źródłem radości życia, trwałym elementem zdrowego stylu życia, z szansą na samorealizację w udanej komunikacji społecznej²⁷.

Rodzina jako pierwsze środowisko wychowawcze w przygotowaniu do aktywnego spędzania czasu wolnego

W większości mediów kreuje się dziś model aktywnego wypoczynku współczesnej rodziny, jako najbardziej pożądanego sposobu spędzania czasu wolnego, budowanie świadomości dzieci i rodziców co do wartościowego spędzania czasu. W rzeczywistości społecznej – jak piszą Łączek, Zawadzka - zdominowanej przez pracę, będącą niezbędnym wręcz czynnikiem stanowiącym o bycie rodziny, to matka jest najczęściej kreatorką aktywności ruchowej dzieci (szczególnie przed podjęciem przez nie nauki w ramach obowiązku szkolnego). Wszelkie zajęcia sportowe, turystyczne, wycieczki rowerowe, turystyczne i rekreacyjne, w których uczestniczą dzieci razem z dorosłymi, niosą za sobą ładunek emocjonalny i często pozostają w pamięci nawet przez całe życie. Jeśli zajęcia te są systematyczne i dokonują się przy pełnej aprobacie wszystkich uczestników, (...) może dojść do pożądanego z wychowawczego punktu widzenia, utrwalenia nawyku uczestnictwa w nich²⁸.

Rodzina jest naturalnym środowiskiem wychowawczym dziecka. To ta „część środowiska wychowawczego, która nie należy do środowiska intencjonalnego (...), która funkcje dydaktyczne, opiekuńcze, społeczne, kulturalne, towarzyskie pełni w sposób niezamierzony, spontaniczny.

Wspólne spędzanie wolnego czasu wpływa pozytywnie na rozwój psychofizyczny rodziców i dzieci. Klimat radosnej zabawy sprzyja regeneracji sił i relaksacji²⁹.

Jednak - jak wynika z wielu badań - kreatorem postaw prozdrowotnych i sportowych w rodzinie jest matka, to kobieta w rodzinie realizuje edukację zdrowotną, kreując aktywność sportową, mobilizuje wszystkich członków rodziny do zadań ruchowych. Aktywność sportowa może być bardzo szeroko pojęta: od gimnastyki porannej, spaceru i joggingu, po jazdę na rowerze, łyżwach, nartach. Każda kobieta może być kreatorką wybranej dyscypliny w rodzinie. Tworząc klimat zainteresowania, motywując, dając przykład może rozwinąć zainteresowania sportowe swojej rodziny.

²⁶ E. Marynowicz-Hetka, Pedagogika społeczna- podręcznik akademicki, Część 1, PWN, Warszawa 2007, s. 115-116.

²⁷ Tamże, s. 12.

²⁸ B. Zawadzka (red.), Uczestnictwo w kulturze fizycznej wyzwaniem naszych czasów, Wszechnica Świętokrzyska Kielce 2010, s. 201.

²⁹ Z. Żukowska, Kobieta kreatorką aktywności sportowej w rodzinie, Warszawa 1998, s. 21.

W literaturze wymienione zostały czynniki, których występowanie pozytywnie wpływa na aktywną postawę matki w kreowaniu zajęć podnoszących sprawność fizyczną wszystkich członków rodziny. Precyzyjnie określa je Zofia Żukowska, uzależniając stopień zaangażowania matki w aktywizowanie ruchowe rodziny, m.in. od:

- panującego w domu rodzinnym klimatu w zakresie aktywności ruchowej;
- stosunku środowiska rówieśniczego, do sportu, w którym wzrasta matka;
- występującego w szkole i instytucjach pozaszkolnych kierunku wychowania w odniesieniu do sportowo-rekreacyjnych form spędzania czasu wolnego;
- własnego poziomu sprawności w zakresie motoryki;
- nabytego w okresie dojrzewania doświadczenia sportowego;
- zakresu potrzeb w obszarze aktywnych form wypoczynku;
- hierarchii wartości, w którą wpisane jest uczestnictwo w kulturze fizycznej;
- poziomu wykształcenia kobiety (im wyższe wykształcenie, tym bardziej ekonomiczne sposoby zagospodarowania czasu wolnego, połączone z promocją zdrowego stylu życia całej rodziny);
- ekonomicznych warunków bytowania rodziny;
- funkcjonującej w bezpośredniej bliskości miejsca zamieszkania rodziny infrastruktury sportowej³⁰.

Czynnikami subiektywno- obiektywnymi warunkującymi aktywność fizyczną kobiet w różnym wieku były: pozytywne doświadczenia ukształtowane w trakcie uczestnictwa w lekcjach w-f, w zajęciach pozalekcyjnych i pozaszkolnych o charakterze rekreacyjnym lub w trakcie uprawiania sportu wyczynowego; sprawnościowo-zdrowotne motywy aktywności fizycznej; uznawanie wartości zdrowia i sprawności fizycznej wśród wartości życiowych.

Niebagatelna w zakresie ukazywania walorów wychowawczych rekreacji fizycznej w rodzinie jest również rola ojca. Prezentowanie przez niego aktywnego stylu życia partego uczestnictwem w ciekawych zajęciach sportowych zachęca rodzinę do podnoszenia sprawności fizycznej w sposób naturalny i oczekiwany przez dorastające dzieci³¹.

Szkoła jako instytucja wspomagająca i rozwijająca sportowe zainteresowania dzieci i młodzieży

Przebywanie w środowisku rodzinnym obejmuje tylko część czasu, którym dysponuje dziecko. Znaczna jego część przeznaczona jest na zajęcia szkolne i pozaszkolne. Dlatego ważną rolę w wychowaniu do sportu i przez sport pełnią instytucje oświatowo-wychowawcze. To na szkole w dużej mierze spoczywa obowiązek inicjowania zainteresowania zajęciami ruchowymi. Lekcje wychowania fizycznego nie są dla wszystkich uczniów najbardziej oczekiwanymi. Dzieje się tak na wszystkich szczeblach edukacyjnych, począwszy od szkoły podstawowej, a skończywszy na studiach wyższych.

³⁰ za Z. Żukowską, Matka kreatorką aktywności ruchowej w rodzinie, w: Parnicka U. (red.), Rekreacja w rodzinie, Warszawa 2003.

³¹ B. Zawadzka (red.), Uczestnictwo w kulturze fizycznej wyzwaniem naszych czasów, Wszechnica Świętokrzyska Kielce 2010, s. 203.

W celu umocnienia i poprawy stanu zdrowia systematyczna aktywność ruchowa jest niezastąpiona. Wyniki badań wśród łódzkich gimnazjalistów pierwszych klas (n=2476) wskazują:

- na zbyt duże obowiązki szkolne,
- brak uczestnictwa w zorganizowanych formach aktywności fizycznej,
- dominację biernych form aktywności,
- brak dobrego planowania czasu wolnego i uczestnictwa w systematycznych formach rekreacji.

Mówi się coraz częściej i głośniej o potrzebie wychowania zdrowotnego, edukacji zdrowotnej, szkole promującej zdrowie i promocji zdrowia w społeczeństwie. „Wzrasta rola kształcenia nauczycieli w uczelniach wyższych i innych formach (...) W edukacji globalnej wzrasta rola i znaczenie kompetencji pedagogicznych nauczycieli³². Jak twierdzi Jan Pięta – szkoła „nasyca treściami wychowawczymi, inspiruje, organizuje i nadzoruje aktywność pozalekcyjną w grupach tematycznych, kołach zainteresowań³³.

Szkoła i nauczyciele, nie tylko wychowania fizycznego, ale i innych przedmiotów realizując wielotorowo edukację zdrowotną mają znaczący wpływ na kształtowanie postaw zdrowotnych na całe życie. Istotą współczesnego wychowania fizycznego jest kształtowanie u dzieci i młodzieży odpowiedzialności za własny harmonijny rozwój, za dobre zdrowie i sprawność fizyczną. Cechy te są bowiem nieodzownym warunkiem pomyślnej realizacji przez młodzież jej potrzeb i aspiracji. Przyszłe uczestnictwo młodzieży w kulturze fizycznej zależy od wychowania, od poznania i zrozumienia własnego ciała oraz przypisania mu określonych wartości³⁴.

Zajęcia pozalekcyjne realizowane w klubach sportowych, pracowniach, ośrodkach, domach kultury zachęcają do uczestnictwa w masowych imprezach sportowych - są alternatywą spędzania czasu wolnego.

Aktywne formy wypoczynku mają wpływ na proces wychowania dzieci i młodzieży, a systematyczne uczestnictwo w nich kształtuje oczekiwane postawy społeczne.

³² Z. Żukowska, Zdrowie i sport w edukacji globalnej, Warszawa 2002, s.17.

³³ J. Pięta, Pedagogika czasu wolnego, Warszawa 2004, s. 218.

³⁴ B. Zawadzka (red.), Uczestnictwo w kulturze fizycznej wyzwaniem naszych czasów, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2010, s.211.

1.3.

Nauczyciel wychowania fizycznego wobec idei fair play i problemów swojego przedmiotu - rys historyczny (Paweł Ławniczak)

Nauczyciel wychowania fizycznego to najbardziej charakterystyczna postać wśród grona pedagogicznego. Pozycję tę zawdzięcza w pewnym stopniu określonej selekcji do zawodu, biorącej pod uwagę osobowościowe uwarunkowania, z cechami fizycznymi temperamentem i zainteresowaniami jako ich konsekwencją, na czele. Jednak przede wszystkim zawdzięcza tę pozycję specyfice swojego zawodu, przedmiotu szkolnego, który uosabia. Przedmiotu na ogół dobrze kojarzonego z racji braku zagrożenia skrajnie negatywnymi sankcjami, „łatwego” – bo nie wymuszającego większego nakładu pracy i pozbawionego właściwego innym przedmiotom, systematycznego odrabiania pracy domowej (jedno i drugie należy uznać za działanie błędne z wychowawczego i kształcącego punktu widzenia) oraz przyjemnego – bo przy elementarnym wysiłku, odpłacającemu się natychmiast poczuciem satysfakcji z własnej pracy. To ostatnie jest doznaniem odnoszącym się jednocześnie do potrzeb, by tak rzec powierzchownych, formalnych, związanych z funkcjami oceny szkolnej w tym szczególnie funkcja społeczną – selekcyjną, jak i tych ukrytych, a głęboko osadzonych w naturze, i wysoko w hierarchii potrzeb, jak potrzeby akceptacji, uznania, przynależności.

Te ogólne uwagi na temat wychowania fizycznego jako czynnika konstruującego i modelującego obraz nauczyciela wychowania fizycznego w zbiorowej świadomości, nie wykluczają całej złożoności doświadczeń różnorodnych, a więc także negatywnych czy nieprzyjemnych, które stają się udziałem bardzo wielu na niezliczonej liczbie lekcji wf-u.

Nie ma drugiego przedmiotu szkolnej edukacji w którym zagadnienie zróżnicowania między uczniami występowałoby tak automatycznie i z takimi konsekwencjami dla jego kształtu i struktury. W wychowaniu fizycznym różnice indywidualne rozwoju fizycznego i sprawności fizycznej w zasadniczym stopniu rozstrzygają o kształcie, zakresie kontroli i oceny, wykluczając, na samym wstępie, możliwość obiektywizacji i tym samym pełnienia przez ocenę jednej z trzech podstawowych jej funkcji – społecznej.

To oczywiście pierwszy i nie ostatni z elementów wyróżniających wychowanie fizyczne na tle pozostałych.

W rozpowszechnionej praktyce utarło się, że z wf-u nie można dostać oceny negatywnej nawet nic nie potrafiąc. W zasadzie wystarczy sama obecność na zajęciach. Są oczywiście nauczyciele wychowania fizycznego gotowi nie tylko gorąco oprotestować sformułowaną powyżej tezę, są i tacy, którzy potrafią także z determinacją przeciwstawić się jej w praktyce. Jednak nauczyciele tacy należą do rzadkości, wymaga to od nich legitymowania się niepodważalnym autorytetem (to jednak trudne uwzględniając pozycję wychowania fizycznego na tle pozostałych przedmiotów) a i tak odbiór tego rodzaju zdarzenia, jakim jest negatywna ocena z wf-u, będzie jednoznacznie negatywny i to nie tylko wśród samych zainteresowanych, ucznia i jego rodziców, ale także wśród pozostałych uczniów i nauczycieli innych przedmiotów dobrze znających ucznia i jego mierne dokonania, dostrzegających zasadność decyzji.

Nowoczesność wychowania fizycznego wiąże się automatycznie z liberalnym podejściem właśnie do oceny z tego przedmiotu. Niecałe 5% samych nauczycieli wychowania fizycznego uważa ją wręcz za zbędną. Odsetek ten jest zdecydowanie wyższy wśród innych grup – nauczycieli innych przedmiotów i rodziców. Niektórzy są nawet w stanie nadać argumentom, za zbędnością oceny z wychowania fizycznego, charakter racjonalnego głosu w dyskusji, opartego na rzekomo „najnowszej”, „świeżej” wiedzy z zakresu pedagogiki, i co jeszcze bardziej zaskakujące – także celów wychowania fizycznego. Mianowicie będą argumentować, że w wychowaniu fizycznym nie chodzi o żadne umiejętności czy sprawność, a o ogólny stosunek do lekcji, ogólną „postawę wobec...”, aktywność „na lekcji”, rzadziej – „w kierunku”, jakieś niesprecyzowane „kompetencje kreatywne”. Konkretnie umiejętności w zakresie poszczególnych form ruchowych, a tym bardziej sprawność, którą paradoksalnie mimo zmieniających się koncepcji, wychowanie fizyczne ma budować, są ponad wszelką wątpliwość (w sensie – niech nikomu nie przyjdzie podważać tę tezę) poza przedmiotem oceny.

Wszelkie innowacje nie mogą kolidować z żelaznymi regułami dobrej praktyki edukacyjno-wychowawczej. Składają się na nią program zawierający cele wywiedzione z podstawowych wartości, realizacja czyli racjonalnie dobrane treści podane zgodnie ze sztuką czyli zasadami, oraz kontrola i ocena dokonywana na wielu poziomach. Podmiotami takiego procesu są uczeń, dla którego właściwą czynnością jest gromadzenie doświadczeń czyli uczenie się oraz nauczyciel, którego czynnością jest organizowanie procesu uczenia się czyli nauczanie.

Wychowanie fizyczne to przedmiot szkolny i proces, którego jakość w sposób szczególny zależy w zasadniczej mierze od nauczyciela, jego kompetencji w zakresie kwalifikacji dydaktycznych, pedagogicznych, społecznych, a nade wszystko osobowościowych. Nauczyciel wychowania fizycznego, a właściwie subiektywny odbiór przez wychowanków jego osoby, jest istotną składową procesu wychowania. Nauczyciel wychowania jest „centralną postacią w praktycznej realizacji celów szkolnej kultury fizycznej i w tym zakresie ponosi on główną odpowiedzialność za realizację procesu kształcenia i wychowania w myśl ideałów szkoły polskiej”³⁵.

Konsekwentnie trzeba zatem przyjąć, iż z myśleniem o różnorodnych aspektach, uwarunkowaniach, powodzeniu i porażkach w tym zawodzie spotykamy się również od samego początku.

Choć nazwa na określenie subdyscypliny pedagogiki zajmującej się naukową refleksją nad nauczycielem pojawiła się stosunkowo późno, bo ok. roku 1914, to udokumentowana refleksja nad tym zawodem jest o wiele dłuższa.

W polskiej literaturze należy zwrócić uwagę na dzieło Grzegorza Piramowicza, wielkiego projektodawcy i prawdopodobnego redaktora ustaw Komisji Edukacji Narodowej (1783) pod tytułem „Powinności nauczyciela” (1787) – pierwsze kompleksowe opracowanie w tej dziedzinie. Wskazówki i tezy w nim zawarte odnoszą się w znacznej mierze do wychowania fizycznego, stanowiąc fundamentalny dowód na rangę zagadnień z kręgu szeroko pojmowanej kultury fizycznej w kompetencjach pedagogicznych nauczyciela. Piramowicz nie pisze bowiem

³⁵ R. Cieśliński, Zawód i praca nauczyciela wychowania fizycznego, AWF, Warszawa 1988, s. 5.

o nauczycielu wychowania fizycznego a o nauczycielu w ogóle. Nie jest w najmniejszym stopniu przypadkiem, że tak wiele uwagi poświęca analizom ćwiczeń fizycznych z perspektywy ich znaczenia zdrowotnego, obowiązkom nauczycieli wobec zdrowia powierzonych im dzieci, roli profilaktyki chorób i higieny jako treściach wychowania³⁶.

Naukowa refleksja nad nauczycielem pojawia się z początkiem XX w. Pierwotnie są to badania normatywne i normatywno-spekulatywne oparte na rozumowaniu dedukcyjnym i przyjęciu założenia o istnieniu określonych cech gwarantujących w sposób szczególny powodzenie oddziaływań pedagogicznych.

W polskiej tradycji pedeutologicznej najbardziej eksponowane miejsca zajmują Jan Władysław Dawid, Stefan Szuman, Maria Grzegorzewska, Zygmunt Mysłakowski, Mieczysław Kreutz, Stefan Baley. W koncepcjach pedeutologicznych tych autorów centralną kategorią i jednocześnie kryterium miary „dobrego nauczyciela”, jest osobowość w swoich różnorodnych wymiarach. W sposób jednoznaczny mówią o tym, że doskonałe wychowanie może być dziełem tylko doskonałego wychowawcy. Myślenie takie jest aktualne do dzisiaj przy całej odmienności sytuacji i różnorodności współczesnych uwarunkowań.

Jan Władysław Dawid (1859-1914) w swoim opracowaniu „O duszy nauczycielstwa” (1912), wśród niezbędnych cech, jakimi winien się charakteryzować nauczyciel, na pierwszym miejscu wymienia „miłość dusz ludzkich”, która to cecha stanowi o istocie powołania nauczycielskiego. Stefan Szuman (1889-1972) zwraca uwagę na potrzebę posiadania „talentu pedagogicznego”, na który składają się dwa elementy: bogactwo własnej osobowości (dojrzały charakter, wielka wiedza, piękna dusza) oraz umiejętność oddziaływania na innych (zdolność agitacyjna, kontaktowość). Maria Grzegorzewska (1888-1967) opierając się na pracach Dawida i Szumana podkreśla znaczenie istotnych dla nauczyciela cech, takich jak bogactwo osobowości i dobroć płynąca z miłości do innego człowieka³⁷. Chyba jako pierwsza dokonuje też oryginalnej klasyfikacji nauczycieli, w oparciu o rodzaj relacji między nauczycielem a uczniem, na typ „wyzwalający” i typ „hamujący” (rygoryzm i autokratyzm w kontaktach). Zygmunt Mysłakowski (1890-1971) w opracowaniu „Co to jest talent pedagogiczny?” (1925) wymienia jako zasadniczą, dominującą cechę tego talentu – „kontaktowość”, na którą składają się: wrodzona żywość wyobraźni, instynkt rodzicielski (jako „upodobanie do rozwijającego się dookoła życia”), zdolność do współodczuwania i wyrażania uczuć („za pomocą zwykłych środków gestu, mimiki, intonacji i wypowiedzeń”). Mieczysław Kreutz (1893-1971) twierdzi, że o mistrzostwie pedagogicznym nauczyciela decyduje „zdolność sugestywna”, za pomocą której wywiera on na młodzież wpływ wychowawczy. Stefan Baley (1885-1952) mówi z kolei o tzw. „zdatności wychowawczej” jako zbiorze takich cech, jak: przychylność dla wychowanków, chęć i zdolność trwałego oddziaływania na młodzież, rozumienie ich psychiki, potrzeba obcowania z ludźmi, powinowactwo duchowe z dziećmi, cierpliwość.

³⁶ Twierdzi, między innymi, iż ... „staranie nauczyciela około zdrowia uczniów uprzedzać powinno choroby”, a jego wyjątkowy jak na ówczesne czasy pogląd o potrzebie systematycznego kształtowania „obyczajów co do zdrowia”, wyprzedza o dwa stulecie faktyczne, ujęte w formalne ramy, działania w obszarze edukacji.

³⁷ Jej opracowanie powstające w latach 30-tych XX wieku pod znamienym tytułem „Osobowość nauczyciela” w formie rękopisu zaginęło w powstaniu warszawskim. Zostało częściowo odtworzone w „Listach do młodego nauczyciela”.

Polskie badania pedeutologiczne nad nauczycielem wychowania fizycznego pojawiają się równolegle z zaistnieniem zajęć fizycznych w placówkach szkolnych, kształtowaniem się zawodu wychowawcy fizycznego i podejmowaniem kształcenia zawodowego w tej specjalności. Przypadają one na lata dwudzieste i trzydzieste XX w. Nauczyciel wychowania fizycznego staje się przedmiotem badań, polegających na prowadzeniu analiz przyczyn i skutków powodzeń i niepowodzeń podejmowanych działań edukacyjnych.

Stefan Wołoszyn mówi o nauczycielu wychowania fizycznego, że nie może on być tylko przekazicielem wiedzy i umiejętności, ale jego zadaniem jest inspirowanie procesów autoedukacyjnych.

Natomiast Z. Żukowska przedstawia model (wzór postulowany) nauczyciela wychowania fizycznego zawierający trzy składniki: składnik merytoryczno-motywacyjny, składnik metodyczno-organizacyjny, składnik społeczno - kulturotwórczy. Autorka ta zwraca uwagę na to, że nauczyciel wychowania fizycznego to taki specjalista, od którego oczekuje się wielostronnego wykształcenia oraz wyjątkowo wszechstronnych walorów osobowościowych³⁸. Jej poglądy na temat kompetencji nauczycielskich wychowawcy fizycznego zawarte są w sekwencji „Człowiek – Pedagog – Specjalista”, wskazującej na hierarchię ważności cech zawartych w kolejnych kategoriach – ich istotności dla powodzenia procesu wychowawczego.

Nestor polskiej edukacji zdrowotnej, Maciej Demel, widzi w nauczycielu wychowania fizycznego nie tylko instruktora ćwiczeń cielesnych, ale też mądrego doradcę i przyjaciela młodzieży, który uczy jak żyć zgodnie z normami higieny fizycznej i psychicznej, jak dzielić czas między pracę i wypoczynek, jak kształtować ciało, podnosić sprawność i odporność organizmu, jak doskonalić zdrowie, pielęgnować urodę, jak prowadzić samokontrolę, mierzyć własne postępy³⁹. Dobrze przygotowany do pracy nauczyciel wychowania fizycznego powinien rozumieć proces wychowania fizycznego oraz kulturę fizyczną, opanować warsztat wychowania fizycznego i umiejętności krzewienia kultury fizycznej oraz sam poprzez działanie stać się wzorem kultury fizycznej⁴⁰.

Z kolei Stanisław Strzyżewski, charakteryzując dobrego nauczyciela, wymienia trzy elementy: wiedzę (o rozwoju człowieka, jego uwarunkowaniach i możliwościach sterowania nim, sensie i roli kultury fizycznej w życiu człowieka, prawidłowościach działania w zakresie kultury fizycznej); umiejętności (sterowania rozwojem fizycznym, psychicznym i społecznym jednostek i grup społecznych, sterowania procesem wychowania fizycznego, prowadzenia zajęć z higieny i nauki o człowieku a także wychowania zdrowotnego); wartości bycia (wzorem obywatela – członkiem społeczeństwa, wzorem nauczyciela – z przygotowaniem ogólnie pedagogicznym, wzorowym nauczycielem-specjalistą wychowania fizycznego)⁴¹. S. Strzyżewski określa też cztery role zawodowe, które konstytuują ideał nauczyciela wychowania fizycznego. Są to: rola żywego wzoru kultury fizycznej, rola wychowawcy i opiekuna, rola dydaktyka i nowatora oraz społecznika i krzewiciela kultury fizycznej⁴².

³⁸ Z. Żukowska Z., B. Hodan, Nauczyciel wychowania fizycznego i jego społeczno - wychowawcze funkcje, Olomouc – Warszawa 1996.

³⁹ M. Demel, Wychowanie fizyczne. w: Pedagogika, pod red.B. Suchodolskiego, PWN, Warszawa 1980, s. 615.

⁴⁰ M. Demel, Szkice krytyczne o kulturze fizycznej, Sport i Turystyka, Warszawa 1973, s. 6.3

⁴¹ S. Strzyżewski, Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1996, s. 34-35.

⁴² Tamże, s. 35-36.

Ryszard Cieśliński⁴³ zauważa, że istnieje znaczna rozbieżność między wymaganiami społecznymi wobec nauczyciela wychowania fizycznego a praktyką wychowawczą, modelem postulowanym a empirycznym. Przedstawia długą listę najczęściej popełnianych błędów i występujących niepowodzeń w pracy nauczyciela wychowania fizycznego.

Janusz Bielski wymienia sześć kompetencji, jakie powinien posiadać nauczyciel wychowania fizycznego. Są to⁴⁴: kompetencje prakseologiczne (dotyczą poprawności działań na poszczególnych etapach procesu dydaktycznego od diagnozy, przez planowanie, realizację do kontroli i oceny); kompetencje komunikacyjne (dotyczą poprawnego i skutecznego operowania językiem w sytuacjach edukacyjnych); kompetencje współdziałania (dotyczą umiejętności i skuteczności w zakresie działań integracyjnych), kompetencje kreatywne (dotyczą umiejętności działań nieszablonowych, innowacyjnych, twórczych), kompetencje informatyczne (dotyczą umiejętności sprawnego korzystania z różnorodnych, nowoczesnych źródeł informacji), kompetencje moralne (dotyczą zdolności do pogłębionej refleksji moralnej przy ocenie dowolnego czynu etycznego).

Dla uczniów ważne jest, kim jest ich nauczyciel, jakim jest człowiekiem, jak się z nimi kontaktuje, jak przykłada się do swojej pracy, a także, jaką sprawność sam prezentuje. Te wszystkie elementy wpływają na budowanie autorytetu nauczyciela, który jest podstawą dobrze funkcjonującego każdego procesu wychowania.

Autorytet stanowi podstawowy atrybut zawodu nauczyciela wychowania fizycznego w większym prawdopodobnie stopniu niż ma to miejsce w przypadku nauczycieli innych przedmiotów. Tu bowiem nie stoi za nim ranga i powaga przedmiotu, jak choćby w przypadku matematyki czy języka polskiego lub, z nieco innych powodów – języka obcego. Cele wychowania fizycznego mają charakter podstawowy, bo odnoszą się do podstawowych, elementarnych wartości, jak: zdrowie, sprawność, wygląd i uroda, które decydują o powodzeniu i szczęściu młodego człowieka oraz całej strony etycznej.

Autorytet, czyli „zdolność do wywierania pozytywnego wpływu wychowawczego na uczniów”⁴⁵, w pracy nauczyciela wychowania jest niezbędny do uzyskiwania nie tyle wysokich co jakichkolwiek efektów wychowawczych, jest niezbędny dla prawidłowego przebiegu całego procesu wychowawczego w obszarze kultury fizycznej. Dlatego tak ważne są kwestie osobowości nauczyciela. Każdy nauczyciel poprzez swoją pracę, zaangażowanie, kontakt z uczniami, ale przede wszystkim dzięki swojej osobowości wypracowuje indywidualnie własny autorytet.

Autorytet nauczyciela, wychowawcy jest niezbędny do przekazu w procesie wychowania treści dotyczących etyki i moralności. W wychowaniu fizycznym ich obszar realizowany jest poprzez propagowanie idei fair play. Pojęcie to funkcjonuje w roli powszechnie rozpoznawalnego hasła, oznaczającego etyczne zasady rządzące sportem. W szerokiej świadomości społecznej a następnie w praktyce, pojmowanie fair play zostało istotnie zawężone do reguły czystej gry, pozbawione szerszej refleksji. Tymczasem w wychowaniu fizycznym są atrakcyjnym narzędziem przekazu i kształtowania w obszarze etyki i moralności.

⁴³ R. Cieśliński, *Zawód i praca nauczyciela wychowania fizycznego*, AWF, Warszawa 1988, s. 37.

⁴⁴ J. Bielski, *Kompetencje ucznia i kompetencje nauczyciela*, Warszawa, „Lider” nr 2, 2007, s. 13-15.

⁴⁵ R. Cieśliński, *Zawód i praca nauczyciela wychowania fizycznego*, AWF, Warszawa 1998, s. 130

Ze względu na szczególny rodzaj relacji nauczyciel uczeń, bliskość, różnorodność płaszczyzn kontaktów, wychowanie fizyczne jest ważne w procesie wychowania moralnego. Z drugiej zaś strony, podejmowanie działań w zakresie tego wychowania w stopniu zdecydowanie większym niż to ma miejsce obecnie, staje się szansą dla samego wychowania fizycznego i skutecznego realizowania treści z nim powszechnie kojarzonych

Rzeczywiste zaistnienie w treściach wychowania fizycznego idei fair play jest z pewnością znaczącą sposobnością, a być może, sposobnością najlepszą, zmiany mało pozytywnego wizerunku tego przedmiotu. Rzeczywiste, a więc nie jako terminu – klucza, swoistego hasła wypowiedzanego przez wszystkich na zasadzie odruchu warunkowanego pytaniem o wychowawczy aspekt wychowania fizycznego a pozbawionego jakiegokolwiek, a nie tylko głębszej, treści.

Fair play jako treść zajęć wychowania fizycznego stanowi fundament teoretyczny tych zajęć w wielu koncepcjach pedagogicznych na przestrzeni całych dziejów. Poczynając od antycznej kalokagatii, w jej najbardziej skrótowym tłumaczeniu „piękny i dobry”, gdzie dobry oznacza przymioty ducha odnoszące się przede wszystkim do sfery etycznej, przez kolejne okresy, aż do dnia dzisiejszego przewija się myśl o szczególnym związku kształcenia fizycznego z rozwojem moralnym.

Antyk jako początek jest tu oczywiście przykładem mylącym, gdyż sama idea fair play ma swój rodowód w średniowieczu, epoce w której walory ducha zostały umieszczone na samym szczycie. O tym, jak się wydaje, trzeba ciągle przypominać odkłamując oświeceniowy obraz epoki średniowiecza jako okresu mrocznego i jałowego.

Fair play to wytwór oparty na średniowiecznym etosie rycerza, postaci uosabiającej właśnie połączenie wartości ciała i ducha, najwyższej sprawności fizycznej i siły z doskonałością moralną. To do tego wzorca odwoływał się w swojej koncepcji pedagogicznej John Locke. Jej filarem jest związek, a właściwie wzajemne warunkowanie się wychowania fizycznego i moralnego, a więc działań odnoszących się do takich obszarów osobowości, które są najistotniejsze z punktu widzenia potrzeb życiowych wychowanka.

Wychowanie fizyczne w jego koncepcji stanowi zarówno środek kształcenia moralnego (służy jemu), jak i cel w procesie wychowania, służąc zdrowiu wychowanka jako podstawie jego powodzenia i szczęścia.

Jędrzej Śniadecki - twórca teorii wychowania fizycznego w Polsce, autor pierwszego naukowego dzieła w tym przedmiocie „O fizycznym wychowaniu dzieci” (1805), opierając swoje rozważania o prawa biologiczne rządzące rozwojem dziecka, jednocześnie akcentuje związek wychowania fizycznego i moralnego, mówiąc, „że ich w doświadczeniu rozdzielać nie należy i nie można”. Związek ten jest fundamentem wychowania doskonałego – tak wychowanym „nazywać się może, kto w czerstwym i kształtnym ciele czyste nosi serce i niepokalaną ma duszę, kto ma zdolności społeczeństwu w którym żyje potrzebne”.

Te dwa przykłady, stanowiące swoisty pomnik dziedzictwa kulturowego w naukach o wychowaniu, są aktualnym głosem w dyskusji na temat miejsca fair play w wychowaniu fizycznym a następnie w sporcie. Mogą też z powodzeniem uchodzić za głos przesądzający co do konieczności zaistnienia, na odpowiednim poziomie, zasady fair play w wychowaniu fizycznym.

Fair play jako tematyka zajęć wychowania fizycznego winna być realizowana przez nauczycieli wychowania fizycznego odpowiednio na wysokim poziomie dla zjednania szacunku uczniów i rozwinięcia ich zainteresowania oraz wrażliwości na kwestie etyczne. Charakterystyczna dla młodego wieku sensytywność na kwestie moralne powinna zostać skojarzona z wysiłkiem fizycznym podnoszonym podczas zmierzania do wyznaczonego celu.

Jak się wydaje, mamy do czynienia z redukcją fair play do poprawnych relacji na boisku, a w zasadzie do przestrzegania przepisów, które są sformalizowanym i zredukowanym wyrazem zasad. Tymczasem w fair play chodzi o coś zdecydowanie więcej, o spełnianie wymagań, których nawet nikt od nas nie wymaga nawiązując do myśli naszego rodaka bł. Jana Pawła II. Chodzi o postrzeganie rzeczywistości przez pryzmat zasad i wymagań sobie stawianych w wymiarze człowieczeństwa. Według myśli Jana Henryka Pestalozziego, najwyższy szczebel w funkcjonowaniu człowieka to ten związany na płaszczyźnie moralnej. Jak ujmuje to Jan Paweł II w swoim przemówieniu w UNESCO, „w wychowaniu chodzi o to, żeby człowiek coraz bardziej stawał się człowiekiem, żeby coraz bardziej był a nie coraz bardziej miał.”

Podejście to unaocznia miejsce wychowania fizycznego w procesie wychowania człowieka. Chodzi tu w szczególności o wychowanie fizyczne realizowane w całej jego pełni, ze znajomością jego rozlicznych możliwości kształcących i kształtujących, a przede wszystkim z wyobraźnią – z umiejętnością wyobrażenia sobie różnorodnych możliwych skutków.

Takie wychowanie fizyczne ma szansę stać się realizacją idei wielkich pedagogów, wspomnianych Johna Locke’a, Jędrzeja Śniadeckiego, Pierre de’Coubertina o wychowaniu moralnym i fizycznym i ich związku jako istocie kształcenia.

1.4.

Potrzeba wychowania do kulturalnego odbioru widowiska sportowego – zarys problematyki (Jolanta E. Kowalska)

Wielki triumf sportu i jego kibiców nastąpił w 1896 roku przy okazji pierwszych nowożytnych Igrzysk Olimpijskich w Atenach. I tak sport na przełomie XIX i XX w. trafił na pierwsze strony gazet, a kibicowanie stało się hobby dla tysięcy Polaków, było szansą na okazanie swojej narodowości w trudnej sytuacji politycznej.

Wraz z rozwojem przemysłu w Łodzi zaczęły się rozwijać kluby sportowe, nie tylko jako „oswojenie kapitalizmu”, ale jako pokazanie swojej narodowości – były kluby żydowskie, ale zakładane także przez Niemców, Rosjan i Polaków, a Anglicy pracujący w łódzkich fabrykach często byli inicjatorami powstawania drużyn piłkarskich.

Kibicowanie stawało się sposobem nie tylko na okazanie swojego patriotyzmu, ale także spędzenie czasu wolnego. Po II wojnie światowej kluby były reprezentowane przez poszczególne grupy zawodowe. W drugiej połowie XX wieku sport przestał być amatorski - pieniądze coraz częściej zaczęły przysłaniać pierwotną ideę szlachetnej rywalizacji. Również zmianie uległo kibicowanie. Na mecze piłkarskie uczęszczali robotnicy wielkich miast i ośrodków przemysłowych, na zawody lekkoatletyczne - sfery inteligenckie. Dzisiaj taki podział nie istnieje, zarówno widz, jak i kibic danej dyscypliny „rodzi się” w okresie dzieciństwa lub dorastania, kiedy to zetknął się z pewną formą aktywności sportowej, przekazanej przez rodziców, szkołę czy rówieśników.

Współczesny sport stał się zjawiskiem odwołującym się do masowego odbiorcy, gdyż to właśnie widz stał się w dobie kultury masowej ważnym „elementem” świata sportu. Bez widza nie ma sportu! Można powiedzieć, że rywalizacja sportowa ułatwiła porozumiewanie się ludzi, przezwyciężając bariery językowe - jest uniwersalna dla wszystkich ludzi.

Fanów piłki nożnej można zaliczyć do odrębnej subkultury. Nie chodzi o wszystkich lubiących futbol, lecz o ludzi, dla których kibicowanie to ta część życia, której poświęcają cały swój czas wolny. Przełomowe dla kultury kibicowania w Polsce okazały się lata 70. i 80., wówczas w ruchu kibicowskim pojawili się skinheadzi, którzy podczas meczów mogli na większą skalę manifestować swoje poglądy. Dużą rolę odegrała tu scena muzyczna RAC- rock przeciw komunizmowi. W latach 70 coraz więcej kibiców decydowało się na podróże za swoim klubem, ekipy kibicowskie musiały być przygotowane na agresję ze strony miejscowych. W ten sposób krystalizowały się pierwsze zwarte grupy. Powstawały pierwsze oficjalne grupy kibica, których głos coraz silniej był słyszalny w zarządach klubów. W latach 80 wyczyny kibiców coraz częściej pojawiały się na łamach prasy, a sami szalikowcy czynnie uczestniczyli w manifestacjach i walkach przeciwko ZOMO (milicji) - jako naśladowanie zachowań z Europy Zachodniej (szaliki, herby, flagi).

Agresja i przemoc na stadionach piłkarskich należą do problemów społecznych wskazywanych jako jedno z zagrożeń współczesnego sportu. Przyczyn agresywnych zachowań należy upatrywać w szerszym, społeczno-kulturowym zakresie. Wśród kibiców powstał po-

dział na My – Oni – generując w ten sposób stereotypy, przekazywane najczęściej poprzez okrzyki na stadionach. Tłum daje poczucie siły i bezkarności, działa jak jeden organizm i jest trudny do zatrzymania. Istnieje zjawisko zwane polaryzacją grupy, gdzie coraz to odważniejsze czyny potęgują następne jeszcze bardziej zuchwałe. Podstawową wartością wspólną dla etosu rycerza i szalikowca jest odwaga, a oskarżenie o jej brak jest największą zniewagą. Honor, siła, odwaga, wierność swoim towarzyszom w boju, to cechy pożądane wśród tej grupy. Wzajemne zniewagi kibiców prowokują starcia, jednak na czas gry reprezentacji jest stan neutralny – grupy podpisały w 2004 r. tzw. Pakt Poznański – kiedy to flagi narodowe obu zwalczonych grup mogą wisieć obok siebie. Z większych klubów nie podpisały się tylko dwie krakowskie drużyny: Wisła i Cracovia.

Szalikowcy to subkultura młodzieżowa, zmieniająca swoje oblicze w Polsce od około 20 lat. Związana jest ściśle z kibicami, ale najczęściej kibicami poszczególnych klubów sportowych, a nie konkretnych dyscyplin czy widowisk sportowych. O tym możemy się przekonać obserwując np. napisy na flagach, rozwieszonych na siatkach odgradzających miejsca dla kibiców od boiska do gry w piłkę nożną. „Kibole”, jak sami siebie nazywają, nie walczą jednak „każdy z każdym”. Poszczególne ekipy szalikowców wchodzi ze sobą w rozmaite układy, tzw. „sztamy”, decydujące o wspieraniu się w bójkach, braniu udziału w zadymach, ale i kibicowaniu. Chuligani futbolowi stanowią najmniej liczną, lecz najbardziej rozpoznawalną i – ze względu na ekspansywność – najbardziej widoczną z wymienionych czterech grup. Socjolog sportu Jerzy Dudała zauważa: „(...) w Polsce jest kilka regionów, w których najczęściej dochodzi do chuligańskich awantur, wywołanych przez pseudokibiców. Z pewnością należą do nich: (...) Łódź (ŁKS, Widzew)”⁴⁶.

Łódź jest takim miastem, w którym chuligani stadionowi, mówiący sami o sobie „prawdziwi kibice”, roszczą sobie prawo do zagarniania przestrzeni publicznej, dzieląc miasto na dwie strefy wpływów: ŁKS-u i Widzewa. Zaznaczają to m.in. odpowiednimi, obraźliwymi napisami na murach: „Żydzew”/”Żydy”, malując wulgarne słowa, czy gwiazdę Dawida. Obecnie obserwujemy zamianę wulgarnych wyzwisk na „poetyckie” ośmieszanie⁴⁷. Ideologię chuliganów piłkarskich opisuje filozof sportu Tomasz Sahaj⁴⁸, który między innymi wskazuje na fakt, iż do dzisiaj zaszłości historyczne nie zostały do końca zatarte, a często nadal jeszcze się pogłębiają (kibice działają stereotypowo).

Sport, z jednej strony jest przyczynkiem do eskalacji niepożądanych zjawisk, z drugiej zaś, zwłaszcza sport olimpijski, jest narzędziem edukacyjnym, ważnym w procesie wychowania dzieci i młodzieży. Stąd, w jednoczącej się kulturowo i społecznie Europie, mocno podkreśla się rolę sportu w integracji. Mówią o tym m.in.: Deklaracja nr 29 w sprawie sportu, załączona do Traktatu Amsterdamskiego – COM z 1999 r. (0644), Deklaracja z Rady Europejskiej w Nicei z 7-9 XII 2000 r., program Europejski „Rok Edukacji przez Sport” – COM z 2005 r. (0680)⁴⁹ oraz tzw. „Biała Księga” – przyjęta jako oficjalny dokument Unii Europejskiej w lipcu 2007⁵⁰. Na podstawie wskazań

⁴⁶ J. Dudała, Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004, s. 46.

⁴⁷ <http://www.dzienniklodzki.pl/arttykul/661387,kibicowska-wojna-na-lodzskich-murach-trwa-dalej,t.html> z dnia 29.09.2012.

⁴⁸ T. Sahaj, „Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania”, AWF, Poznań 2007.

⁴⁹ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dn. 13 XI 2007 r. w sprawie roli sportu w edukacji 2007/2008 (INI), s. 1.

<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0503+0+DOC+XML+V0//PL>.

⁵⁰ „Biała Księga”, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela 2007, s. 3. Dokument COM (2007) 391 z dnia 11.07.2007 r. (udostępniony przez Ministerstwo Sportu i Turystyki).

Rady Europy dotyczących przeciwdziałania patologiom społecznym poprzez sport, utworzono w Polsce – przy Ministerstwie Spraw Wewnętrznych i Administracji – Radę ds. Bezpieczeństwa Imprez Sportowych⁵¹, która współpracuje również ze Stałym Komitetem Rady Europy (np. w kwestii ekscesów widzów) oraz grupy Think Tank (PCWP)⁵².

W Polsce, w związku z organizacją EURO 2012, konieczna była nie tylko nowelizacja ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych, ale i wprowadzenie programów profilaktycznych zwłaszcza w miastach, które były organizatorami, tj. w: Gdańsku, Warszawie, Poznaniu i Wrocławiu.

Samo wprowadzenie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych (wraz z nowelizacją z dnia 31 sierpnia 2011 r.)⁵³, przygotowanej głównie w aspekcie EURO 2012, czy zagadnienia związane z uprawianiem i organizowaniem sportu poprzez ustawę z dnia 25 czerwca 2010 roku o sporcie (Dz.U. 2010 nr 127 poz. 857) nie rozwiążą problemu wychowania do kulturalnego kibicowania, zwłaszcza, że zachowania kibiców coraz częściej odzwierciedlają problemy występujące w społeczeństwie. Wobec faktu, iż organizacja imprez masowych stała się trwałym elementem funkcjonowania współczesnego społeczeństwa, to należy ją na stałe uwzględnić w procesie edukacyjnym.

Edukacja olimpijska i jej wartości są pozytywnie postrzegane przez dzieci i młodzież, mogą zatem stanowić alternatywną edukację w wychowaniu poprzez sport do zachowań pożądanych nie tylko w sporcie, ale i życiu na co dzień, a idea fair play może być siłą wychowawczą i środkiem oddziaływania, które umożliwią zwalczanie wśród dzieci i młodzieży patologicznych postaw, w tym podczas widowisk sportowych⁵⁴.

⁵¹ <http://www.rada.bis.gov.pl/>

⁵² Komitet utworzony na podstawie art. 36 Traktatu UE. Informacja na podstawie materiałów MSWiA.

PCWP, inaczej Grupa Robocza ds. Współpracy Policji w zakresie m.in. działań prewencyjnych i kontrolnych w związku z aktami przemocy i zakłóceniami porządku podczas międzynarodowych meczów piłki nożnej.

⁵³ Ustawa o bezpieczeństwie imprez masowych z dnia 20 marca 2009 r. (Dz.U. Nr 62, poz. 504), nowelizacja Ustawa o zmianie ustawy o bezpieczeństwie imprez masowych oraz niektórych innych ustaw z dnia 31 sierpnia 2011 r. (Dz.U. Nr 217).

⁵⁴ A. Kaźmierczak, Idea olimpizmu jako alternatywna koncepcja edukacyjno-wychowawcza, w: Humanistyczne aspekty rehabilitacji, turystyki, rekreacji i sportu (red. W. Żukow, R. Muszkieta, E. Prystupa, M. Górny, M. Napierała), Wyd. Ośrodek Rekreacji, Sportu i Edukacji w Poznaniu, Lwów-Poznań-Warszawa 2010, s. 5-10.

1.5.

Sportowy dekalog kibica podstawą gry fair play w sporcie i w życiu (Zofia Żukowska, Ryszard Żukowski)⁵⁵

Dynamiczny rozwój sportu w drugiej połowie XX wieku niósł ze sobą nie tylko sukcesy w sporcie, ale i nowe zagrożenia. Stąd też pojawiają się próby opracowania różnych dokumentów przez gremia poszczególnych krajów i organizacje międzynarodowe. Są to najczęściej różne manifesty, kodeksy etyczne, dekalogi, przymierza itp. Stanowią one próbę skodyfikowania różnych ról w tym zakresie ludzi i instytucji, które mają tym zagrożeniom skutecznie przeciwdziałać. Ich autorzy odwołują się często do ponadczasowych wartości sportu, których nośnikiem jest olimpizm z jego naczelną zasadą fair play.

Nośność idei fair play potęguje jeszcze jej wielorakie odniesienie nie tylko do sportu, ale do wszystkich przejawów życia współczesnego człowieka.

Każdy z nas ceni sobie szczególnie postawy i zachowania ludzi zgodne z zasadami czystej gry, a wartości te mogą stanowić dziś m.in.:

- kryterium oceny zachowań moralnych poszczególnych osób w sporcie i w życiu;
- motywację do takiego właśnie postępowania;
- cel wszelkiego współdziałania z innymi – zarówno w sporcie jak i w życiu.

Słusznie zaczęto rozważać postępowanie zgodne z zasadami czystej gry w kategoriach wartości i wyborów moralnych człowieka.

W poszukiwaniu nowych ścieżek edukacyjnych w promocji wartości fair play w sporcie i w życiu młodzieży znajdujemy dokumenty, które mogą być nam pomocne w tym procesie wychowania poprzez sport i w wychowaniu do aktywnego uczestnictwa w sporcie.

Poniżej załączamy rejestr wybranych dokumentów do wykorzystania w procesie edukacji sportowej i olimpijskiej młodzieży.

- Manifest Sportowy Międzynarodowej Rady do Spraw Wychowania Fizycznego i Sportu CIEPS – 25.10.1964 r.
- Sport w szkole.
- Sport w czasie wolnym od pracy.
- Sport wyczynowy.
- Manifest o Fair Play – opracowany przez Międzynarodową Radę WF i Sportu UNESCO przy współpracy z Międzynarodowym Komitetem Fair Play – 1977 r.
- Otto Szymiczek: Cztery dekalogi wydane przez Międzynarodową Akademię Olimpijską w Olimpi – Grecja.
- Dekalog widza.
- Dekalog sportowca.

⁵⁵ Tekst został wygłoszony przez prof. Zofię Żukowską i prof. Ryszarda Żukowskiego podczas konferencji dla nauczycieli pt. „Jestem fair – stop przemocy – start tolerancji” w dniu 17 lutego 2011 r. w Łodzi

- Dekalog trenera.
- Dekalog organizatorów i sędziów.
- Zasady postępowania etycznego w sporcie – Z. Żukowska (red.) Klub Fair Play PKOl, 1986 r.
- Kodeks etyczny sportowca.
- Kodeks etyczny trenera.
- Kodeks etyczny działacza w sporcie.
- Sportowy kodeks etyczny „Fair play drogą do zwycięstwa” – 1993 r. (Konferencja ministrów sportu krajów europejskich).
- Europejska Karta Sportu (1992 r.) (uchwalona na posiedzeniu europejskich ministrów odpowiedzialnych za sport, akceptowana przez Komitet Rady Europy).
- Francuskie Stowarzyszenie na rzecz sportu bez przemocy i na rzecz fair play (1994 r.)
- O Wielkie Przymierze na rzecz bezpiecznych i kulturalnych imprez sportowych w Polsce, 27.10.1995 r.

Jest to apel o skonsolidowanie wysiłków w walce o czystość sportu i bezpieczeństwo na stadionach. Jego adresatami są:

- organizacje sportowe (kluby, związki, PKOl);
- policja i służby porządkowe w miastach i osiedlach;
- władze terenowe i samorządowe; Rząd, Senat i Sejm RP;
- Episkopat Polski, biskupi, proboszczowie i katecheci;
- telewizja, radio i prasa;
- rodzice, nauczyciele, wychowawcy młodzieży.

- Deklaracja Międzynarodowego Komitetu Fair Play pt. „Sport i Fair Play w XXI wieku” – 2007 r.
- Zapowiedziane ukazanie się w 2011 roku „Manifestu IFPC” (Międzynarodowego Komitetu Fair Play przy UNESCO).
- Kodeks Fair Play Zofii i Ryszarda Żukowskich.
- Fair play to mój pomysł na sukces w życiu i w sporcie, ale nie za wszelką cenę.
- Fair play to dla mnie radość ruchu i współzawodnictwo, szacunek dla lepszego.
- Fair play – to mój sposób na bycie sobą w życiu i w sporcie, w kontakcie z innymi.
- Fair play – to życzliwość dla ludzi, pomoc i współdziałanie w sporcie oraz w życiu mojej klasy, szkoły, mojej rodziny.
- Fair play – to równość szans w grze, zabawie, zawodach, rywalizacji koleżeńskej.
- Fair play – to ja i ty, to my i oni, dotyczy nas wszystkich.
- Fair play – to przestrzeganie reguł gry i przepisów na co dzień – w życiu i w walce sportowej.
- Fair play – to troska o zdrowie moje i moich kolegów, mojej rodziny i przyjaciół, w czasie pracy i wypoczynku.
- Fair play – to poszanowanie ludzi, przyrody i środowiska.
- Fair play – to moja walka z nielojalnością, niesprawiedliwością i oszustwami w życiu i w sporcie.

Czym różni się powyższy kodeks od wcześniej wskazanych dokumentów?

Idea opracowania tego kodeksu polega na tym, że nie są to zalecenia, nakazy, zakazy, ale odwołanie się do osobistych refleksji, przemyśleń i wyborów moralnych. To jest mój wybór, moja refleksja, mój osąd. To ja dążę do tego, żeby być fair, a przeciwstawiam się postawom niezgodnym z duchem fair play.

Wśród wcześniej wymienionych dokumentów są „Cztery dekalogi” Otto Szymiczka, a jednym z nich jest „Dekalog widza”, który poniżej przytaczamy.

Dekalog widza **(Otto Szymiczek)**

- Nie zapominajcie, że w zawodach nie uczestniczą najemnicy, a także o tym, że celem zawodów nie jest organizowanie widowiska i rozrywki, lecz manifestacja szlachetnego wysiłku i rycerskiego ducha.
- Ideały współzawodnictwa sportowego powinny przyświecać nie tylko biorącym w nim udział, lecz także widzom.
- Właściwa postawa widzów udziela się także uczestniczącym w zawodach sportowcom.
- Popierajcie sportowców i kluby, z którymi sympatyzujecie, w sposób uczciwy i szlachetny i nie dajcie się powodować niestosownymi akcjami.
- Bądźcie obiektywnymi w waszych osądach wyniku zawodów i nie zapominajcie o tym, że uczestnik zawodów jest także człowiekiem, którego sprawność podlega prawom fizjologii i psychologii.
- Miejcie zaufanie do obiektywizmu sędziów i respektujcie absolutnie ich orzeczenia.
- Oddajcie honor zwycięzcom i uznajcie wysiłek i walory pokonanych.
- Respektujcie ewentualny odmienny pogląd innych widzów.
- Postępując poprawnie na stadionie wnosicie wkład do sukcesu zawodów i ułatwiacie zadanie organizatorom.
- Starajcie się zawsze przyczyniać w realny sposób do ochrony zasad ducha olimpijskiego dla dobra całej ludzkości.

Refleksje końcowe

Mamy świadomość, że zawarte w tym tekście informacje mogą być tylko przewodnikiem po wielorakich ścieżkach dojrzewania moralnego do własnych postaw fair play w sporcie - i szerzej - w innych sytuacjach bogatego życia młodzieży. Zainteresowanych odsyłamy do naszych książek, w których można znaleźć wskazane dokumenty, jak i rozszerzone refleksje na temat wartości fair play w sporcie i w życiu młodzieży, ich wielorakich związków z edukacją, ze zdrowiem, ze stylem życia, ze sportem i szerzej - rolą aktywności fizycznej w życiu człowieka.

Prace naszego autorstwa lub pod naszą redakcją ukazywały się w latach 1995–2010. Wszystkie dokumenty, o których była tu mowa, znaleźć można w następujących książkach:

- Z. Żukowska (red.) (1995) Fair play – Sport – Edukacja, wyd. Estrella, Warszawa.
- Z. Żukowska, R. Żukowski (red.) (2010) Fair play w sporcie i Olimpiźmie. Szansa czy utopia, wyd. Estrella, Warszawa (wersja polsko- i angielskojęzyczna).

O pozostałych 7 książkach informacje można znaleźć w książce tej z 2010 roku i w książce: Z. Żukowska (2009) Klub Fair Play Polskiego Komitetu Olimpijskiego, wyd. Estrella, Warszawa.

Szczególnie cenimy wszelkie inicjatywy wdrażania bogatej już teorii z zakresu edukacji olimpijskiej – z zasadami fair play – do praktyki sportowej i szerzej – edukacyjnej. Raport z badań J. Kowalskiej i A. Kaźmierczaka pt. „Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach”, będący podsumowaniem projektu pilotażowego „Jestem fair”, realizowanego w łódzkich szkołach, stanowi doskonałą merytoryczną i metodologiczną podstawę do realizacji badań zasadniczych tej problematyki, w tym środowisku.

CZĘŚĆ II.

CHARAKTERYSTYKA PROJEKTU „JESTEM FAIR” I PRZEBIEGU JEGO PIERWSZEJ EDYCJI

(Jolanta E. Kowalska)

2.1.

Ogólne założenia projektu „JESTEM FAIR”

Realizowany w roku szkolnym 2010/2011 projekt „Jestem fair” był kontynuacją programu pilotażowego, realizowanego wspólnie przez Wydział Edukacji UMŁ i Wydział Nauk o Wychowaniu UŁ w roku szkolnym 2009/2010, w czterech szkołach podstawowych z terenu Miasta Łodzi, którego założenia i realizacja zostały opisane w raporcie pt. „Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach - raport z badań w ramach projektu pilotażowego „Jestem fair” realizowanego w łódzkich szkołach”⁵⁶.

Celem projektu pilotażowego było zwalczanie rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu poprzez upowszechnianie postawy fair play dla większego zrozumienia innych kultur, wyznań i większej tolerancji wśród społeczeństwa, jak również przeciwdziałanie przemocy wśród młodzieży, kształtowanie postawy tolerancji i postępowania w duchu fair play w życiu codziennym i relacjach rówieśniczych.

Twórcy programu zrealizowali jego założenia poprzez m.in. prowadzenie przez studentów zajęć warsztatowych w trzech szkołach w Łodzi w ramach godziny wychowawczej lub lekcji wychowania fizycznego, organizację turnieju piłkarskiego dla uczestników zajęć warsztatowych przez studentów na neutralnym boisku i konkursu na najlepszy kulturalny doping swojej drużynie oraz spotkania z piłkarzami i ekspertami.

Wyniki badań, jak również zainteresowanie uczestników, potwierdziły potrzebę kontynuacji programu i zasadność objęcia projektem większej liczby szkół. Uwzględniając ponadto problemy rozwojowe młodych ludzi, często występujące zaburzenia w relacjach rówieśniczych, chęć dominacji w grupie, wyzwalającą w wielu przypadkach agresję i przemoc, autorzy projektu dostrzegli potrzebę skierowania działań profilaktycznych w stronę uczniów pierwszych klas szkół gimnazjalnych. Etap przejścia ze szkoły podstawowej do gimnazjum, bardzo często całkowita zmiana środowiska rówieśniczego zbiegająca się z problemami wieku dojrzewania, stanowią najlepszy moment do wzmocnienia działań profilaktycznych w celu łagodzenia konfliktów poprzez kształtowanie postaw tolerancji i fair play wobec drugiego człowieka, często rywala i przeciwnika, zarówno w sporcie, na stadionie, jak też w życiu codziennym. Stąd też realizację I edycji projektu rozpoczęto w klasach pierwszych tych szkół gimnazjalnych, które – po zaprezentowaniu jego założeń – się do niego zgłosiły.

⁵⁶ J. Kowalska J., A. Kaźmierczak, Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach. Raport z badań w ramach projektu pilotażowego „Jestem fair” realizowanego w łódzkich szkołach, Wyd. CSP w Legionowie, Warszawa 2010.

Cel ogólny projektu

Celem ogólnym projektu jest propagowanie idei fair play w zwalczaniu rasizmu, ksenofobii i antysemityzmu wśród uczniów klas pierwszych, rozpoczynających III etap kształcenia (naukę w gimnazjach) poprzez:

- a. popularyzowanie sportu jako formy spędzania czasu wolnego,
- b. upowszechnianie zasad kulturalnego kibicowania oraz postawy większego zrozumienia i tolerancji dla innych osób, kultur i wyznań.

Cele szczegółowe

Cele szczegółowe to zaplanowane działania, aby cel ogólny zrealizować:

- Promocja idei projektu poprzez konferencję, plakaty, media lokalne (TVPŁódź i TVToya, Radio Łódź, Internet (w tym poprzez: portal internetowy „Dzieci w Łodzi” oraz stworzenie linku na stronach: UMŁ, MSWiA, MSiT, KMP, Straży Miejskiej i klubów sportowych), jak też bieg sztafetowy na obiektach AZS Łódź.
- Zorganizowanie konferencji dla nauczycieli łódzkich gimnazjów (w tym: specjalnych) z udziałem przedstawicieli różnych środowisk: naukowców, przedstawicieli rządu i samorządu lokalnego, stowarzyszeń i organizacji pozarządowych, psychologów i pedagogów, funkcjonariuszy służb miejskich: Policji i Straży Miejskiej, mającej na celu zapoznanie z założeniami programu i zaproszenie szkół do uczestnictwa w projekcie.
- Przeprowadzenie badań diagnostycznych dotyczących postaw fair play wśród uczniów w odniesieniu do samej idei, poprzez jej respektowanie w życiu i sporcie przez pracowników i studentów UŁ.
- Realizacja projektów edukacyjnych w szkołach przez nauczycieli tych szkół w formie konkursowej z ocenianiem:
 - przygotowania i przeprowadzenia jednego warsztatu dla uczniów swojej szkoły poświęconego tolerancji, rasizmowi i antysemityzmowi,
 - przygotowania i przeprowadzenia jednego warsztatu dla uczniów swojej szkoły poświęconego idei fair play w sporcie i w życiu codziennym,
 - zorganizowania i przeprowadzenia wewnątrzszkolnego turnieju sportowego połączonego z konkursem kibicowania fair oraz wyborem sportowca fair play,
 - zorganizowania wystawy szkolnej poświęconej projektowi.
- Przeprowadzenie badań diagnostycznych po zakończeniu realizacji projektów
- w szkołach. Dokonanie ewaluacji podjętych działań i określenie wartości dodanej jaką przyniósł projekt, w formie monografii.
- Ocena merytoryczna projektów realizowanych przez szkoły na podstawie przedstawionej dokumentacji z przebiegu programu. Następnie wybór po jednym najlepszym projekcie z każdej dzielnicy Łodzi (Bałuty, Górna, Polesie, Śródmieście i Widzew) oraz po jednym z gimnazjów specjalnych oraz gimnazjów przy Ośrodkach

Szkolno-Wychowawczych i nagrodzenie uczniów oraz nauczycieli.

- Organizacja biegu sztafetowego „Jestem fair” na terenie AZS Łódź dla uczniów i nauczycieli z łódzkich gimnazjów.
- Stworzenie drużyny piłkarskiej składającej się z 14 zawodników pochodzących z nagrodzonych szkół, która będzie reprezentowała Miasto Łódź w rozgrywkach międzynarodowych.
- Organizacja turnieju międzynarodowego i wycieczka do siedziby PKOl.
- Wydanie zbiorczej publikacji stanowiącej podręcznik dla tych podmiotów które biorą udział na wszystkich szczeblach edukacji i są zainteresowane tą problematyką.

Realizację projektu „Jestem fair” w gimnazjach zapoczątkowało podpisanie w dniu 28 stycznia 2011r. porozumienia o współpracy pomiędzy liderami projektu: Urzędem Miasta Łodzi i Uniwersytetem Łódzkim oraz jednostkami rządowymi: Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Ministerstwem Sportu i Turystyki, jak również listu intencyjnego pomiędzy partnerami.

W dniach 17-18.02.2011r. zorganizowana została konferencja nt. „Jestem fair – stop przemocy – start tolerancji” połączona z warsztatami dla nauczycieli wychowania fizycznego i szkolnych koordynatorów bezpieczeństwa lub pedagogów. W konferencji i warsztatach uczestniczyli nauczyciele z łódzkich placówek oraz przedstawiciele Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwa Sportu i Turystyki, Polskiego Komitetu Olimpijskiego, członkowie Polskiej Akademii Olimpijskiej przy PKOl, przedstawiciele miasta partnerskiego Stuttgart oraz Londynu zainteresowani współpracą w tym zakresie, jak również: przedstawiciele klubów ŁKS i Widzew, Stowarzyszeń „Nigdy więcej” i „Czerwona Kartka Rasizmowi”, Straży Miejskiej i Komendy Miejskiej Policji w Łodzi.

Od 1.03.2011r. gimnazja, które zgłosiły chęć uczestnictwa w projekcie, rozpoczęły we własnych placówkach realizację zadań określonych w celach szczegółowych projektu. Równolegle do działań szkół, w dniu 21 marca 2011r., zorganizowana została impreza masowa dla uczniów szkół uczestniczących w projekcie – spotkanie z piłkarzami klubów ŁKS i RTS Widzew oraz czołowymi łódzkimi sportowcami i olimpijczykami, połączone z konkursami sprawnościowymi dla uczniów oraz konkursem na flagę „Fair play”.

W spotkaniu uczestniczyło po 5 zawodników z obu klubów piłkarskich: Bogusław Wyparło, Marcin Adamski, Artur Gieraga, Damian Seweryn i Dariusz Kłus z ŁKS, Bartosz Kaniecki, Ugochuwku Ukah, Sebastian Radzio, Paweł Grischok i Piotr Grzelak z Widzewa, ponadto łódzkie koszykarki: Elżbieta Trzeźniewska i Katarzyna Kenig, lekkoatleci: Teresa Dobija, Piotr Kędzia i Artur Partyka, rugbyści: Przemysław Żuławnik, Włodzimierz Grabowski i Kamil Pepliński oraz ok. 800 uczniów z 42 placówek, w tym: z gimnazjów publicznych, specjalnych, ośrodka socjoterapii i Ochotniczego Hufca Pracy. Moderatorem spotkania był redaktor TVP Łódź Jacek Grudzień. Wybrani przedstawiciele szkół zadawali sportowcom przygotowane wcześniej pytania dotyczące:

- wzajemnych relacji pomiędzy zawodnikami różnej narodowości na boisku i w życiu codziennym, pozytywnego kibicowania jako wsparcia zawodników w meczach;

- potępienia malowania na murach, używania obraźliwych haseł, bójek i „ustawek”, palenia szalików, itp. pod klubowymi „szyldami”;
- negatywnych zjawisk towarzyszących widowiskom sportowym;
- fałszywego rozumienia pojęcia „kibic”.

Do 1 czerwca 2011r. szkoły (jednak nie wszystkie, które przystąpiły do projektu) zrealizowały zadania w ramach części konkursowej projektu, po czym 15.06.2011r. nastąpiła ocena ich realizacji i dokumentacji przez jury składające się z organizatorów i partnerów projektu. Jury wybrało 5 najlepiej zrealizowanych projektów (po jednym z czterech dzielnic Łodzi oraz jedno z gimnazjów specjalnych), a następnie nastąpiło ogłoszenie wyników i nagrodzenie szkół, nauczycieli i uczniów uczestniczących w projekcie. Dodatkową nagrodą dla zwycięskich szkół była jednodniowa wycieczka do Warszawy połączona ze zwiedzaniem Polskiego Komitetu Olimpijskiego. Nagrodzone szkoły wytypowały swoich przedstawicieli do stworzenia reprezentacji Łodzi w celu rozegrania Międzynarodowego Turnieju „Jestem fair” w piłkę nożną i koszykową, który odbył się pod koniec października 2011r.

W październiku 2011r. zorganizowano bieg sztafetowy „Jestem fair” na obiektach AZS Łódź z udziałem uczniów i nauczycieli, promujący ideę projektu i rozpoczynający jego II edycję.

Adresaci projektu

- Nauczyciele łódzkich gimnazjów (po dwóch z jednej placówki: nauczyciel wychowania fizycznego i pedagog lub koordynator ds. bezpieczeństwa).
Na początku do projektu przystąpiły 42 placówki.
- Uczniowie klas pierwszych z tych gimnazjów, które zgłosiły się do projektu.

Partnerzy projektu

- Urząd Miasta Łodzi.
- Pracownia Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego Wydziału Nauk o Wychowaniu
- Uniwersytetu Łódzkiego.
- Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji.
- Ministerstwo Sportu i Turystyki.

Uniwersytet
ŁÓDZKI

Urząd Miasta Łodzi

Ministerstwo
Sportu i Turystyki

Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

Inne instytucje zaangażowane w realizację projektu

- Łódzki Klub Sportowy.
- RTS Widzew.
- Komenda Miejska Policji w Łodzi.
- Straż Miejska w Łodzi.
- Stowarzyszenie „Nigdy więcej”.
- Stowarzyszenie „Czerwona Kartka Rasizmowi”.
- Centrum Zajęć Pozaszkolnych Nr 1 w Łodzi.
- TVP Łódź.
- TV TOYA.
- Portal Internetowy „Dzieci w Łodzi”.

PATRONAT HONOROWY:

Polski Komitet Olimpijski z siedzibą w Warszawie przy ul. Wybrzeże Gdyńskie 4.

2.2. *Realizacja poszczególnych etapów „JESTEM FAIR”*

POROZUMIENIE

W dniu 28 stycznia 2011 r. podpisano W Urzędzie Miasta Łodzi tzw. Porozumienie o współpracy pomiędzy: Urzędem Miasta Łodzi, Uniwersytetem Łódzkim, Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji, Ministerstwem Sportu i Turystyki oraz listy intencyjne z partnerami.

Fot.1. Podpisanie „Porozumienia o współpracy” pomiędzy UMŁ, UŁ, MSWiA, MSiT

Źródło: http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/podpisanie_porozumienia.

Fot.2. Podpisanie „Porozumienia o współpracy” pomiędzy UMŁ, UŁ, MSWiA, MSiT

Źródło: UMŁ.

KONFERENCJA

W dniu 17.02.2011r. w Dużej Sali Obrad Urzędu Miasta Łodzi odbyła się konferencja, a w dniu 18.02.2011 r. w budynku Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ, warsztaty dla nauczycieli ze wszystkich łódzkich gimnazjów.

W dniu 17.02.2011 r., podczas konferencji pt. „Jestem fair – stop przemocy – start tolerancji”, referat wprowadzający wygłosili prof. Zofia Żukowska i prof. Ryszard Żukowski, członkowie Polskiej Akademii Olimpijskiej przy PKOl na temat: „Sportowy dekalog kibica. Następnie prelegenci wygłosili interesujące referaty:

„Zagrożenia związane ze zjawiskiem pseudokibicowania”

insp. Ryszard Wiśniewski, Komendant Miejski Policji w Łodzi.

„Dlaczego niektórym osobom trudno jest być fair?”

mgr Ewa Szafraniec, Dyrektor Poradni Psychologiczno - Pedagogicznej nr 5 w Łodzi.

„Wzmacnianie pozytywnych postaw wśród kibiców ważnym elementem wychowania do odbioru widowiska sportowego bez antagonizmów”

Jakub Urbanowicz, Prezes Zarządu ŁKS i Cezary Świątczak, Dyrektor RTS Widzew.

„Działania Straży Miejskiej w związku ze zjawiskiem przemocy i agresji wśród młodzieży”

Dariusz Grzybowski, Komendant Straży Miejskiej w Łodzi.

„Rasizm na polskich stadionach - metody przeciwdziałania”

Jacek Purski, Stowarzyszenie „Nigdy więcej”.

„Edukacja poprzez sport i promowanie pozytywnych postaw wśród młodzieży na przykładzie Greig City w Londynie”

Piotr Małecki, Prezes Stowarzyszenia „Czerwona Kartka Rasizmowi”.

Projekt Miasta Stuttgart „Wspólne przeżycie – sport. Kształtowanie postawy fair play oraz edukacja do tolerancji”

Thomas Krombacher, Uwe Jaeger, przedstawiciele Miasta Stuttgart.

Założenia i realizacja projektu „Jestem fair”

dr Jolanta E. Kowalska, PWFiz Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ, insp. Elżbieta Kuśka, Wydział Edukacji UMŁ.

W dniu 18 lutego 2011r. najpierw przedstawiono uczestnikom założenia projektów konkursowych realizowanych w szkołach przez dr Jolantę E. Kowalską, nadkom. Violetę

Gawron oraz Annę Jasińską, a następnie przeprowadzono warsztaty w dwóch grupach równolegle: 1) z psychologami Poradni Psychologiczno – Pedagogicznej Nr 4 w Łodzi: mgr Iwoną Piotrowską – „Indianin, harcerz, kibic... – o potrzebach: przynależności do grupy, siły, mocy”, 2) z pracownikami Uniwersytetu Łódzkiego, dr Jolantą E. Kowską, mgr Katarzyną Król i mgr Piotrem Kędzią (olimpijczykiem) nt. „Autoportret kibica” i „Fair play w sporcie i w życiu”.

Na zakończenie został poprowadzony wykład przez Jacka Purskiego ze Stowarzyszenia „Nigdy więcej”, pt. „Wykopmy rasizm ze stadionów”.

Nauczyciele uczestniczący w konferencji i warsztatach otrzymali certyfikaty Szkolnego Koordynatora Programu „Jestem fair”, następnie - po akceptacji dyrektorów szkół – zgłaszali się do realizacji założeń projektu w swoich szkołach. Do udziału w projekcie zaproszono wszystkie publiczne i specjalne gimnazja z Łodzi – zgłosiły się łącznie 42 placówki (w tym 7 specjalnych oraz Hufiec Pracy). Wraz z uczniami klas pierwszych do projektu na początku przystąpiło prawie 4.000 uczestników (3.900 uczniów i 86 nauczycieli).

PRZEPROWADZENIE BADAŃ DIAGNOSTYCZNYCH PRZED REALIZACJĄ PROJEKTU

Z tych szkół, które zgłosiły się do projektu, nauczyciele wypełniali w lutym 2011 r. deklaracje uczestnictwa wraz z krótką ankietą pt. „Dlaczego Pan/Pani decyduje się wziąć udział w projekcie „Jestem fair”?”.

W marcu 2011 r. przeprowadzono badania diagnostyczne za pomocą dwóch narzędzi badawczych: kwestionariusza ankiety oraz testu sytuacyjnego, dotyczących postaw fair play wśród uczniów klas pierwszych ze zgłoszonych gimnazjów (bez szkół specjalnych) w odniesieniu do samej idei poprzez jej respektowanie w sporcie i w życiu. Badania zostały przeprowadzone metodą audytoryjną w 31 gimnazjach publicznych, znajdujących się we wszystkich pięciu dzielnicach Łodzi.

SPOTKANIE Z PIŁKARZAMI ŁKS I RTS WIDZEW ORAZ ŁÓDZKIMI SPORTOWCAMI

W ramach celów ogólnych projektu „Jestem fair”, tj. propagowania idei fair, oddziałując (za pomocą autorytetów – sportowców: piłkarzy i olimpijczyków) na świadomość młodzieży gimnazjalnej, tak aby kształtować postawy prospołeczne, zorganizowano spotkanie młodzieży gimnazjalnej (800 uczniów i nauczycieli) z piłkarzami RTS Widzew i ŁKS oraz łódzkimi sportowcami.

W ramach spotkania, które odbyło się 21 marca br., oprócz zadawanych pytań przez redaktora TVP Łódź i Radia Łódź - Jacka Grudnia oraz młodzież, zostały przeprowadzone konkursy na:

1. żonglowanie (wszyscy żonglujący uczniowie otrzymali koszulki z napisem Czerwona Kartka Rasizmowi, a ci żonglujący, którzy zajęli trzy pierwsze miejsca piłki ufun-dowane przez łódzkie kluby sportowe: ŁKS i RTS Widzew z podpisami piłkarzy),
2. projekt flagi KIBICA FAIR – zwyciężyła flaga przygotowana przez Gimnazjum Specjalne nr 68 (dla niewidzących i niedowidzących) z napisem: „Jak jest między nami? Elegancko”, która została zaprezentowana na spotkaniu z mediami po jednym z meczów w Ekstraklasie.

3. sportowcy pokazali także swoje umiejętności piłkarskie i młodzież mogła zrobić wspólne zdjęcie ze sportowcami.

W spotkaniu uczestniczyła młodzież pierwszych klas oraz nauczyciele z łódzkich szkół, które zgłosiły się do projektu „Jestem fair” (41 gimnazjów publicznych i specjalnych oraz Hufiec Pracy), zaproszeni goście, m.in.: dziekan Wydziału Nauk o Wychowaniu – prof. Grzegorz Michalski, Komendant Straży Miejskiej – Dariusz Grzybowski, kapelan łódzkiego sportu – ks. Paweł Miżiołek, przedstawiciele Wydziału Edukacji UMŁ, klubów sportowych, dziennikarze oraz studenci Wydziału Nauk o Wychowaniu UŁ (specjalność pedagogika kultury fizycznej i zdrowotnej).

Zawodnicy łódzkich klubów sportowych i sportowcy uczestniczący w spotkaniu z młodzieżą⁵⁷:

Zawodnicy ŁKS:

- Bogusław Wyparło
- Marcin Adamski
- Artur Gieraga
- Damian Seweryn
- Dariusz Kłus

Zawodnicy RTS Widzew

- Piotr Grzelczak
- Ugochuwku Ukah
- Sebastian Radzio
- Paweł Grischok
- Bartosz Kaniecki

Łódzcy olimpijczycy i sportowcy

- ELŻBIETA TRZEŚNIEWSKA – olimpijka, koszykarka
- KATARZYNA KENIG – koszykarka (MUKS Widzew)
- TERESA DOBIJA – lekkoatletka (AZS Łódź)
- ARTUR PARTYKA – olimpijczyk, lekkoatleta (skok wzwyż)
- PIOTR KĘDZIA – olimpijczyk, lekkoatleta (bieg 400 m.)
- Przemysław Żuławnik, Kamil Pepliński, Włodzimierz Grabowski – rugbyści (Budowlani Łódź)

Fot. 3. Zawodnicy łódzkich klubów sportowych i sportowcy uczestniczący w spotkaniu z młodzieżą

Źródło: uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/spotkanie_gimnazjalistow_z_lodzкими_sportowcami_i_olimpijczykami.

⁵⁷ Więcej na stronach klubów sportowych: <http://www.lkslodz.pl/pilka,klub,news,126>.
<http://www.lkslodz.pl/pilka,media,lks-tv> <http://widzew.pl/pl/wiadomosci/informacje/4460.htm>.

Fot. 4. Konkurs na żonglowanie piłką podczas spotkania ze sportowcami

Źródło: http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/spotkanie_gimnazjalistow_z_lodzкими_sportowcami_i_olimpijczykami.

Fot. 5. Wspólne odbijanie piłki przez piłkarzy ŁKS i RTS Widzew podczas spotkania z młodzieżą gimnazjalną

Źródło: http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/spotkanie_gimnazjalistow_z_lodzкими_sportowcami_i_olimpijczykami.

Głównym celem ogłoszonego konkursu na flagę kibica fair było wdrażanie do tolerancji i uzmysłowienie młodzieży, że wspólnie reprezentujemy kraj i miasto, bez względu na zamiłowania sportowe, klubowe.

Idea fair play, jako wartość uniwersalna, miała pomóc w zrozumieniu, co oznacza bycie fair wobec siebie i innych, czy to na boisku, na stadionie czy w życiu na co dzień.

Młodzież z Gimnazjum Specjalnego nr 68 (dla niewidzących i niedowidzących), przy tworzeniu flagi kierowała się właśnie ideą fair play na stadionach. Jak sami mówili: „Chodziło nam o to, aby siła mięśni i nienawiść nie przeważały nad sportem i prawdziwym kibicowaniem, żeby wynik meczu był ważny a nie wynik ustawki, czy większej części zdemolowanego stadionu. Podane ręce miały oznaczać siłę i wiarę w to, że może być tolerancja między kibicami łódzkich klubów, a szalik biało - czerwony symbol tego, że wszyscy jesteśmy Polakami, nie jest ważne, czy ktoś kibicuje ŁKS-owi, czy Widzewowi, płynie w nas ta sama polska krew.”

Fot.6. Konkursowa prezentacja flag podczas spotkania uczniów ze sportowcami

Źródło: http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/spotkanie_gimnazjalistow_z_lodzкими_sportowcami_i_olimpijczykami.

Fot. 7. Prezentacja przez Gimnazjum Specjalne nr 68 wygranej flagi FAIR PLAY przez piłkarzy ŁKS i RTS Widzew podczas spotkania z młodzieżą gimnazjalną

Źródło: http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/konkurs_na_flage__jestem_fair.

REALIZACJA PROJEKTU W SZKOŁACH – CZĘŚĆ KONKURSOWA

Uwzględniając problemy rozwojowe młodych ludzi, często występujące zaburzenia w relacjach rówieśniczych, chęć dominacji w grupie wyzwalająca w wielu przypadkach agresję i przemoc, autorzy projektu dostrzegli potrzebę skierowania działań profilaktycznych w stronę uczniów pierwszych klas szkół gimnazjalnych. Etap przejścia ze szkoły podstawowej do gimnazjum, bardzo często całkowita zmiana środowiska rówieśniczego zbiegająca się z problemami wieku dojrzewania, stanowią najlepszy moment do wzmocnienia działań profilaktycznych w celu łagodzenia konfliktów poprzez kształtowanie postaw tolerancji i fair play wobec drugiego człowieka. Od marca do czerwca 2011r. zrealizowano projekty edukacyjne w szkołach, które zostały poddane ocenie w części konkursowej. Z wygranych czterech szkół stworzono drużyny koszykarską i piłkarską, które reprezentowały Miasto Łódź w rozgrywkach międzynarodowych⁵⁸.

⁵⁸ więcej o części konkursowej projektu na stronie [www.uml.lodz.pl](http://uml.lodz.pl), zakładka edukacja http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/rozstrzygniecie_szkolnego_konkursu_dla_szkol_gimnazjalnych_

Fot. 8. Wręczenie nagród szkołom, które wzięły udział w części konkursowej projektu

Źródło: archiwum własne.

Zwyciężyły gimnazja: GP nr 2, GP nr 17, GP nr 26, Gimnazjum ZSS NR 9 (działające przy szpitalu w Łagiewnikach)⁵⁹.

BIEG SZTAFETOWY „JESTEM FAIR”

W dniu 12 października 2011 r. na stadionie AZS przy ul. Lumumby 22/26 odbył się bieg sztafetowy „Jestem fair” z konkursem na kibicowanie fair dla uczniów z klas drugich i pierwszych łódzkich gimnazjów, którzy tym samym kończyli pierwszą edycję projektu „Jestem fair” i rozpoczynali kolejną.

W biegu, pomimo deszczowej pogody, udział wzięły:

1. Reprezentacje sześciuosobowe z 22 gimnazjów: GP nr: 1, 2, 3, 5, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 34, 37, 38, 39, 41, 43, 44, 47 i Specjalne nr 57.

Fot. 9. Prezentacja zawodników szkół biorących udział w biegu sztafetowym „Jestem fair”

Źródło: http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/bieg_sztafetowy_jestem_fair.

⁵⁹ Prezentacje wygranych szkół w załączniku.

2. Sportowcy i działacze klubowi:

- Artur Partyka – olimpijczyk, 1a
- Piotr Kędzia – olimpijczyk, 1a
- Agata Bednarek – mistrzyni Polski w biegu na 400 m, studentka pedagogiki kultury fizycznej i zdrowotnej WNoW UŁ
- trener RTS Widzew Andrzej Kretek (trener Młodej Ekstraklasy) wraz z zawodnikiem Patrykiem Wolańskim oraz dyrektorem klubu Cezarym Świątczakiem i rzecznikiem klubu - Michałem Kuleszą

Wszystkie sztafety z 22 szkół nagrodzono pamiątkowymi koszulkami i medalami „Jestem fair”, a szkoły otrzymały z klubu ŁKS bezpłatnie po 100 biletów na mecz TAURON BASKET LIGA: ŁKS - Kotwica Kołobrzeg.

W sztafecie nagrodzono pucharami i nagrodami zajęcie miejsc I-VIII i następujące szkoły: Miejsce I – GP nr 44, Miejsce II – GP nr 22, Miejsce III – GP nr 28, Miejsce IV – GP nr 1, Miejsce V – GP nr 34, Miejsce VI – GP nr 17, Miejsce VII – GP nr 41, Miejsce VIII – GP nr 39.

Fot. 10. Zmiana sztafety podczas biegu sztafetowego „Jestem fair”

Źródło: http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/bieg_sztafetowy_jestem_fair.

W konkursie na kibicowanie podczas biegu sztafetowego miejsca I-III zajęły szkoły:

I miejsce – GP nr 23,

II miejsce – GP nr 44 ,

III miejsce – GP nr 41, które oprócz pucharów otrzymały upominki z klubu RTS Widzew.

Fot. 11. Wręczenie nagród uczestnikom biegu sztafetowego „Jestem fair”

Źródło: http://uml.lodz.pl/miasto/edukacja/projekt_jestem_fair/bieg_sztafetowy_jestem_fair.

MIĘDZYNARODOWY TURNIEJ KOSZYKÓWKI I PIŁKI NOŻNEJ JESTEM FAIR”

W ramach Międzynarodowego Turnieju w Koszykówkę i Piłkę Nożną przeprowadzono zawody sportowe w dniach 24-26.10.2011 r. wraz z konkursem na kibicowanie fair. W turnieju udział wzięła między innymi szkoła z Londynu – Greig City Academy z nauczycielem Piotrem Małeckim. Uczniowie z Anglii, poza rozgrywkami sportowymi, mieli zorganizowane integrujące zajęcia z polską młodzieżą. I tak m.in.: zwiedzali Eksperymentarium, brali udział w zajęciach warsztatowych, tj. kuglarstwo, uczęszczali na treningi koszykarzy z Łódzkiego Klubu Sportowego, mieli zorganizowane wspólne z polskimi uczniami ognisko i gry terenowe w Lesie Łagiewnickim.

W turnieju udział wzięli - oprócz uczniów ze szkoły Greig City w Londynie - uczniowie z klas pierwszych i drugich łódzkich gimnazjów, tworząc łódzką drużynę ze szkół,

które wygrały projekty konkursowe: GP nr 2, GP nr 17, GP nr 26 i GP nr 38. Drużynę niemiecką reprezentowali uczniowie gimnazjów dwujęzycznych z językiem niemieckim, tj.: GP nr 21 i GP nr 43.

Fot. 12. Drużyna z Anglii podczas Międzynarodowego Turnieju „Jestem fair”

Źródło: archiwum własne.

Fot. 13. Wspólny trening na „Orliku” wszystkich drużyn biorących udział w Międzynarodowym Turnieju „Jestem fair”

Źródło: archiwum własne.

Fot. 14. Przysięga olimpijska kapitanów drużyn przed rozpoczęciem rozgrywek podczas Międzynarodowego Turnieju „Jestem fair”

Źródło: archiwum własne.

Fot. 15. Reprezentanci drużyn koszykarskich biorących udział w Międzynarodowym Turnieju „Jestem fair” z koszykarzami ŁKS

Źródło: archiwum własne.

Młodzież z Łodzi i Londynu uczestniczyła w rozgrywkach w koszykówkę i piłkę nożną wraz z konkursem na kibicowanie fair play na terenie Gimnazjum Nr 22 w Łodzi przy ul. Kusocińskiego 100. Szkoły uczestniczące w programie przygotowały plakaty i oprawy meczów – kibice brali udział w części konkursowej na najlepszy doping swojej drużynie. Do kibicowania zaproszono również dwie szkoły podstawowe, znajdujące się w pobliżu rozgrywanego turnieju, tj. SP nr 44 i SP nr 192. Podczas trwania turnieju uczniom towarzyszyli sportowcy: koszykarze i piłkarze ŁKS oraz koszykarki z klubów ŁKS i RTS Widzew, a także Policja Miejska i Straż Miejska w Łodzi.

WYCIECZKA DO WARSZAWY

ZWIEDZANIE MUZEUM SPORTU I STADIONU LEGII WARSZAWA

W dniu 27.09.2011r. wszyscy uczniowie szkół biorący udział w turnieju mieli zorganizowaną wycieczkę do Warszawy, gdzie wspólnie odwiedzili stadion Legii Warszawa oraz Muzeum Sportu i Turystyki przy Polskim Komitecie Olimpijskim. Tam również spotkali się z dwukrotnym złotym medalistą olimpijskim z Monachium i Montrealu, piłkarzem Lesławem Ćmikiewiczem oraz lekkoatletką Grażyną Rabsztyn.

Fot. 16. Spotkanie młodzieży z Lesławem Ćmikiewiczem w Muzeum Sportu i Turystyki

Źródło: archiwum własne.

W dniu 28.09.2011 r. odbyło się uroczyste zakończenie Turnieju z wręczeniem, m.in. przez innych Wiceprezydenta Miasta Łodzi Krzysztofa Piątkowskiego, pucharów, medali i dyplomów. Najcenniejszy był puchar, ufundowany przez Ministerstwo Sportu i Turystyki dla zawodnika grającego FAIR.

Najlepsi zawodnicy turnieju otrzymali również piłki podpisane przez piłkarzy klubów ŁKS i RTS Widzew oraz koszykarzy ŁKS.

Wyniki Międzynarodowego Turnieju:

TURNIEJ KOSZYKÓWKI:

I miejsce	Reprezentacja Anglii – Greig City Academy
II miejsce	Reprezentacja Polski – GP nr 2, GP nr 17, GP nr 26, GP nr 38
III miejsce	Reprezentacja Niemieckojęzyczna – Gimnazjum nr 43

NAJLEPSI ZAWODNICY TURNIEJU KOSZYKÓWKI:

Reprezentacja Anglii –	Lual Jacob
Reprezentacja Polski –	Mikołaj Świerczyński – Gimnazjum nr 17
Reprezentacja Niemieckojęzyczna –	Jakub Krajewski – Gimnazjum nr 43

ZAWODNIK „FAIR PLAY” – Borowski Artur – Gimnazjum nr 17

TURNIEJ PIŁKI NOŻNEJ

I miejsce	Reprezentacja Anglii – Greig City Academy
II miejsce	Reprezentacja Polski – GP nr 2, GP nr 17, GP nr 26, GP nr 38
III miejsce	Reprezentacja Niemieckojęzyczna – Gimnazjum nr 21

NAJLEPSI ZAWODNICY TURNIEJU PIŁKI NOŻNEJ:

Reprezentacja Anglii –	Emmanuel West
Reprezentacja Polski –	Maciej Kobalczyk – Gimnazjum nr 17
Reprezentacja Niemieckojęzyczna –	Kamil Placek – Gimnazjum nr 21

NAJLEPSZY BRAMKARZ TURNIEJU – Michał Wensierski – Greig City Academy

ZAWODNIK „FAIR PLAY” – Emmanuel West – Greig City Academy

KONKURS KIBICOWANIA:

I miejsce	Szkoła Podstawowa nr 192 i cheerleades z Gimnazjum 23
II miejsce	Szkoła Podstawowa nr 44
III miejsce	Gimnazjum nr 22

Fot.17. Wręczenie nagród na zakończenie turnieju Międzynarodowego Turnieju „Jestem fair”
Źródło: archiwum własne⁶⁰.

Na zakończenie turnieju wszyscy biorący w nim udział mieli zorganizowane spotkanie i pożegnalne ognisko w Ośrodku Edukacji Ekologicznej w Lesie Łagiewnickim.

PRZEPROWADZENIE BADAŃ DIAGNOSTYCZNYCH PO ZAKOŃCZENIU REALIZACJI I EDYCJI PROJEKTU

W listopadzie i grudniu 2011 r. przeprowadzono ponownie badania diagnostyczne dotyczące postaw fair play, tymi samymi narzędziami badawczymi i wśród tych samych uczniów klas pierwszych ze zgłoszonych gimnazjów (bez szkół specjalnych), jak w I. badaniu. Badania zostały przeprowadzone metodą audytoryjną w 28 gimnazjach publicznych, znajdujących się we wszystkich pięciu dzielnicach Łodzi (w trzech gimnazjach, które brały udział w I. badaniu, nie udało się przeprowadzić II. badania).

W tym samym czasie również badani nauczyciele wypełniali ankietę pt. „Ewaluacja dla nauczycieli po realizacji I edycji projektu „Jestem Fair””.

⁶⁰ Więcej zdjęć i relacji z turnieju na stronach internetowych
http://www.ckr.org.pl/pl/galeria/13,jestem_fair_w_lodzi/1/
www.uml.lodz.pl/zakladka/edukacja/Jestem_fair

CZĘŚĆ III.

ZAŁOŻENIA METODOLOGICZNE BADAŃ

(Jolanta E. Kowalska)

W celu sprawdzenia czy i na ile podjęte działania edukacyjne na rzecz wychowania młodzieży gimnazjalnej do kulturalnego odbioru widowiska sportowego poprzez propagowanie idei fair play przyniosły oczekiwany efekt, przeprowadzono dwukrotnie badania empiryczne wśród uczniów i nauczycieli biorących udział w projekcie „Jestem fair”.

3.1.

Założenia metodologiczne badań przeprowadzonych wśród uczniów klas pierwszych szkół gimnazjalnych

Cel badań

Celem poznawczym badań, przedstawionych w niniejszym opracowaniu, było sprawdzenie czy praca edukacyjna realizująca założenia wychowania poprzez sport (z ideałami olimpijskimi) wśród młodzieży uczącej się w szkołach gimnazjalnych może zmieniać ich świadomość w aspekcie zachowań zgodnych z ideą fair play tak w sporcie, jak w życiu na co dzień?

Celem praktycznym natomiast było wskazanie możliwych metod pracy w procesie edukacji dzieci i młodzieży poprzez propagowanie idei fair play w pracy szkolnej i życiu codziennym oraz w wychowaniu do kulturalnego odbioru widowiska sportowego.

Problemy i hipotezy badawcze

Sformułowano następujące pytania badawcze:

- Czy i na ile udało się przełożyć zasadę fair play ze sportu na inne aspekty życia?
- Czy i na ile postawa badanych wobec idei fair w aspekcie zdrowia, przestrzegania przepisów, odpowiedzialności oraz równości szans w sporcie i w życiu codziennym uległa zmianie po zakończeniu projektu „Jestem fair”?

Na podstawie postawionych wcześniej pytań badawczych przyjęto następującą hipotezę badawczą:

Istnieje zależność pomiędzy wprowadzonymi celowo zabiegami wychowawczo-dydaktycznymi a rozumieniem zasad fair play w sporcie i w życiu, tzn. badani uczniowie, którzy w postawionych sytuacjach zachowań w sporcie i w życiu, po realizacji projektu pełniej rozumieli ideę fair play niż przed rozpoczęciem projektu we wszystkich jej aspektach:

- zdrowia;
- przestrzegania przepisów;
- odpowiedzialności;
- równości szans.

Metody, techniki i narzędzia badawcze

Badania zostały przeprowadzone metodą sondażu diagnostycznego, z zastosowaniem techniki ankietowej dwukrotnie przed i po rozpoczęciu projektu „Jestem fair” wśród uczniów klas pierwszych łódzkich gimnazjów.

Poddano analizie ilościowej i jakościowej wyniki badań, uzyskanych na podstawie zastosowanych narzędzi badawczych: kwestionariusza ankiety pt. „Fair play w sporcie i w życiu” oraz testu sytuacyjnego.

Narzędzia te zostały wykorzystane za zgodą prof. Zofii Żukowskiej oraz prof. R. Żukowskiego i zmodyfikowane na potrzeby niniejszego projektu na podstawie badań pilotażowych. Są one zweryfikowane jako narzędzia badawcze w aspekcie trafności i rzetelności.

Dobór elementów do badania był schematem dla danych kojarzonych (parowania).

Do analizy wyników badań, przedstawionych w rozdziale 4.1 wykorzystano odpowiedzi badanych uczniów tylko z testu sytuacyjnego, składającego się z 4 części: 4.1.1 przestrzegania przepisów, 4.1.2 odpowiedzialności, 4.1.3 zdrowia i 4.1.4 równości szans. Badani uczniowie mogli wybrać jedną z czterech możliwości zachowania, zakreślając kółkiem tylko jedną – która była im najbliższa. Po realizacji projektu ci sami uczniowie po raz kolejny stawiani byli w tych samych sytuacjach. Analizie poddano odpowiedzi z drugiego badania tylko tych uczniów, którzy w pierwszym badaniu zakreślili sytuację najmniej korzystną w odniesieniu do postrzegania idei fair play (kategorie uznane jako najmniej korzystne:

- przestrzeganie przepisów: w pytaniu 1 odpowiedź 1; w pytaniu 2 odpowiedź 2; w pytaniu 3 odpowiedź 4; w pytaniu 4 odpowiedź 2;
- odpowiedzialność: w pytaniu 1 odpowiedź 1; w pytaniu 2 odpowiedź 3; w pytaniu 3 odpowiedź 1; w pytaniu 4 odpowiedź 3;
- zdrowie: w pytaniu 1 odpowiedź 1; w pytaniu 2 odpowiedź 4; w pytaniu 3 odpowiedź 1; w pytaniu 4 odpowiedź 4;
- równość szans: w pytaniu 1 odpowiedź 1; w pytaniu 2 odpowiedź 2; w pytaniu 3 odpowiedź 2; w pytaniu 4 odpowiedź 3.

Teren i materiał badań

Terenem przeprowadzonych badań było miasto Łódź ze wszystkimi gimnazjami publicznymi, które zgłosiły się do realizacji I edycji projektu „Jestem fair” (poza specjalnymi). Badania zostały przeprowadzone metodą audytoryjną dwukrotnie wśród tych samych uczniów, którzy podczas I. badania byli w pierwszych klasach szkół, zgłoszonych do projektu.

1. Pierwsze badanie odbyło się przed rozpoczęciem projektu w marcu 2011 r. w klasach pierwszych w szkołach w poszczególnych dzielnicach:

- a. Śródmieście – GP nr 1 (5 klas), GP nr 2 (5 klas), GP nr 3 (6 klas), GP nr 4 (2 klasy);
- b. Polesie – GP nr 19 (3 klasy), GP nr 20 (2 klasy), GP nr 21 (6 klas), GP nr 22 (7 klas), GP nr 26 (4 klasy), GP nr 27 (2 klasy) oraz GP nr 23 (3 klasy), GP nr 47 (2 klasy);

c. Widzew – GP nr 28, GP nr 30, GP nr 31, GP nr 32.

2. Drugie badanie odbyło się po zakończeniu realizacji projektu „Jestem fair” w październiku i listopadzie 2011 r. wśród tych uczniów, którzy brali udział w projekcie i I. badaniu (uczniowie byli już w klasach drugich) w poszczególnych dzielnicach:

a. Śródmieście – GP nr 1 (5 klas), GP nr 2 (5 klas), GP nr 3 (6 klas), GP nr 4 (2 klasy);

b. Polesie – GP nr 19 (3 klasy), GP nr 20 (2 klasy), GP nr 21 (6 klas), GP nr 22 (7 klas), GP nr 26 (4 klasy), GP nr 27 (2 klasy) oraz GP nr 23 (3 klasy), GP nr 47 (2 klasy);

c. Widzew – GP nr 28, GP nr 30, GP nr 31.

W niniejszym opracowaniu wzięto pod uwagę wyniki badań z dzielnic tych szkół, które analizowano w edycji pilotażowej projektu, tj.: ze Śródmieścia, Polesia i Widzewa, ze względu na położenie stadionów ŁKS (w dzielnicy Polesie) i RTS Widzew (w dzielnicy Widzew) i udział kibiców w dzielnicy Śródmieście.

Tabela 1. *Udział badanych szkół z dzielnic: Śródmieście, Polesie i Widzew w poszczególnych etapach I edycji projektu „Jestem fair”*

Etapy projektu	Nr gimnazjów w dzielnicach		
	Śródmieście	Polesie	Widzew
Spotkanie z piłkarzami	GP nr: 1, GP nr 2, GP nr 3, GP nr 5	GP nr 19, GP nr 20, GP nr 21, GP nr 22, GP nr 23, GP nr 26, GP nr 27, GP nr 47	GP nr 28, GP nr 29, GP nr 30, GP nr 31, GP nr 32, GP nr 37
Bieg sztafetowy	GP nr: 1, GP nr 2, GP nr 3, GP nr 5	GP nr 19, GP nr 20, GP nr 21, GP nr 22, GP nr 23, GP nr 24, GP nr 25, GP nr 26	GP nr 28, GP nr 34
Działania w szkołach – część konkursowa	GP nr: 1, GP nr 2, GP nr 3, GP nr 5	GP nr 19, GP nr 20, GP nr 21, GP nr 22, GP nr 26	_____

Źródło: opracowanie własne.

Z badanych dzielnic, jedynie uczniowie ze wszystkich gimnazjów dzielnicy Śródmieście, tj.: GP nr 1, GP nr 2, GP nr 3 i GP nr 5 oraz pięć szkół z Polesia, tj: GP nr 19, GP nr 20, GP nr 21, GP nr 22, GP nr 26 wzięły udział we wszystkich etapach projektu: imprezach masowych i części konkursowej (łącznie oznaczone w analizie wyników badań jako Polesie 1). Dodatkowo, z Polesia, GP nr 23 (przy Zespole Szkół Ogólnokształcących nr 7) i GP nr 47 (przy Zespole Szkół Integracyjnych nr 1) wzięły udział w imprezach masowych, ale nie przystąpiły do części konkursowej – realizacji projektów w swoich szkołach (łącznie oznaczone w analizie wyników badań jako Polesie 2). Z dzielnicy Widzew jedynie GP nr 28 brało udział w imprezach masowych, organizowanych przez koordynatorów projektu, ale nie przygotowali materiałów do części konkursowej – **tabela 1.**

Szkoły, w których dobór elementów poprzez parowanie (kojarzenie odpowiedzi uczniów z I. i II. badania) został poddany analizie badawczej, wyłoniono z dzielnic: Śródmieście, Polesie i Widzew - łącznie 768 uczniów (**tab.2**).

Tabela 2. Liczba badanych uczniów (skojarzonych z I. i II. badania) z poszczególnych dzielnic Łodzi

Wyszczególnienie	Śródmieście N= 472		Polesie 1 N=552		Polesie 2 N=79		Widzew N=327		Razem N= 1430	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
<i>Uczniowie skojarzeni z I i II badania</i>	267	34,8%	296	38,5%	50	6,5%	155	20,2%	768	100%

Źródło: opracowanie własne.

3.2.

Założenia metodologiczne badań przeprowadzonych wśród nauczycieli szkół gimnazjalnych

Cel badań

Celem badań zrealizowanych wśród nauczycieli było poznanie opinii dotyczących dostrzegania trafności i możliwości realizacji projektu edukacyjnego w ich placówkach.

Pytania badawcze

W celu poznania opinii badanych nauczycieli na temat realizacji projektu „Jestem fair” poszukiwano odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

1. Co zdecydowało o przystąpieniu badanych do projektu?
2. Jak badani postrzegają ideę fair play?
3. Czy udział w projekcie zmienił niekorzystne relacje między antagonistycznymi grupami uczniów - kibiców?
4. Czy fakt podjęcia aktywności w ramach projektu podniósł rangę wychowania fizycznego w szkole?
5. Czy i o które treści realizowane w ramach projektu ankietowani wzbogacą swój przedmiot nauczania?
6. Czy udział w projekcie spełnił oczekiwania uczestników?

Metody i techniki badań

Badania empiryczne zostały zrealizowane poprzez dwukrotne przeprowadzenie badań metodą sondażu diagnostycznego:

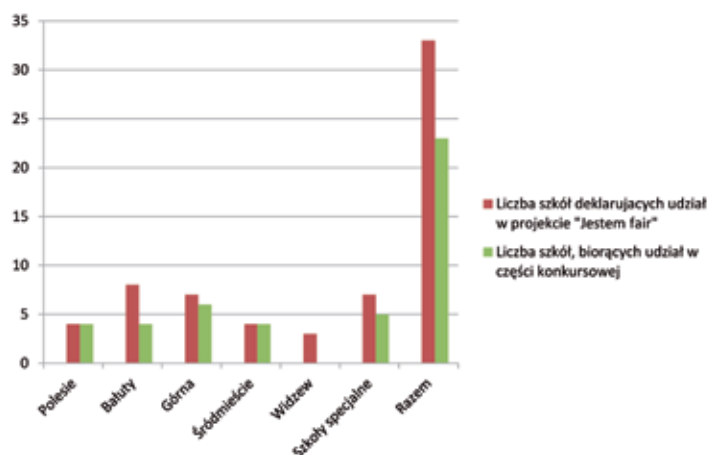
- pierwsze (przed projektem) w lutym 2011 roku,
- drugie (po projekcie) w październiku 2011r.

Zastosowaną techniką była ankieta, ze specjalnie w tym celu skonstruowanym narzędziem badawczym kwestionariuszem ankiety (2 wersje: pierwsza pt. „Dlaczego Pan/Pani decyduje się wziąć udział w projekcie „Jestem fair”?”, druga pt. „Ewaluacja dla nauczycieli po realizacji I edycji projektu „Jestem Fair””), w którym większość pytań zamkniętych oparta została o 5 stopniową skalę Likerta. Wśród postawionych pytań znalazły się dwa półotwarte i jedno otwarte.

Charakterystyka materiału badawczego

Badaniami zostali objęci nauczyciele z tych szkół gimnazjalnych w Łodzi, którzy zadeklarowali udział w projekcie „Jestem fair” i złożyli stosowną deklarację w Wydziale Edukacji Urzędu Miasta Łodzi do końca lutego 2011 r.

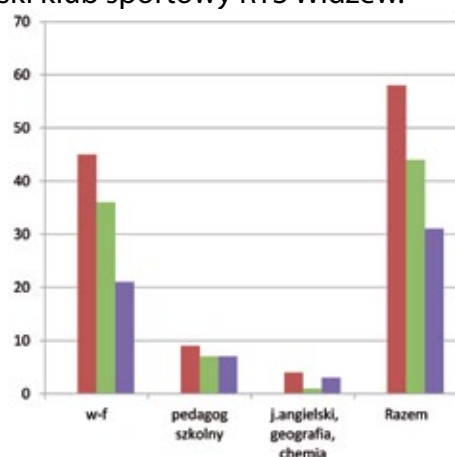
Jednak z tych szkół, których nauczyciele zadeklarowały przystąpienie do projektu, nie we wszystkich placówkach zostały zrealizowane jego wszystkie założenia (część konkursowa). Niektóre szkoły zupełnie zrezygnowały z udziału w projekcie, bądź nie wypełniły ankiety.

Wykres 1. Liczba i umiejscowienie szkół, które zadeklarowały swój udział w projekcie i przystąpiły do części konkursowej projektu (n=33)

Źródło: opracowanie Jadwiga Robacha.

Łącznie, akces udziału zgłosiły 33 gimnazja, najwięcej szkół mieszczących się na Bałutach (8) i Górnej (7) oraz szkół specjalnych (7). Ostatecznie we wszystkich etapach projektu, z częścią konkursową włącznie⁶¹ uczestniczyły 23 placówki, w tym żadna z dzielnicy Widzew, gdzie działa piłkarski klub sportowy RTS Widzew.

Wykres 2. Charakterystyka badanych nauczycieli w I i II badaniu (n=58)

Źródło: opracowanie Jadwiga Robacha.

Deklaracje (I badanie) wypełniło 58 osób – 45 nauczycieli w-f, 9 pedagogów szkolnych oraz 4 nauczycieli innych przedmiotów. We wszystkich etapach projektu uczestniczyło 44 nauczycieli, w tym najwięcej nauczycieli wychowania fizycznego - 36.

W ewaluacji (II badanie) wzięło udział tylko 31 osób.

⁶¹ część konkursowa projektu „Jestem fair” została opisana w Części II niniejszej książki.

CZĘŚĆ IV.

WPŁYW PROJEKTU NA POSTAWY UCZESTNIKÓW

4.1.

Analiza wyników badań przeprowadzonych wśród uczniów (Jolanta E. Kowalska)

Z analizowanych szkół w poszczególnych, wytypowanych dzielnicach, wszystkie cztery gimnazja ze Śródmieścia brały udział we wszystkich etapach projektu, tj.: GP nr 1, GP nr 2, GP nr 3 i GP nr 5.

Z Polesia wzięto pod uwagę dwie grupy badanych, uczniów tych szkół, które brały udział we wszystkich etapach projektu (w tym udział w części konkursowej) – pięć szkół (Polesie 1) i tych, które w niej udziału nie brały – 2 szkoły (Polesie 2).

Z Widzewa wszystkie badane szkoły nie zgłosiły w obowiązującym terminie swoich prezentacji do części konkursowej, tym samym nie brały w tej części projektu udziału.

4.1.1.

Postrzeganie idei fair play w aspekcie przestrzegania przepisów

W pierwszej postawionej sytuacji: „Po przegranym przez przeciwników meczu słyszę ostre, niesprawiedliwe oskarżenia pod adresem moim i mojej drużyny o grę nie fair”, z 231 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź A „Nic mnie to nie obchodzi, niech sobie mówią”, w II badaniu już tylko 81 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź A było wśród badanych z dzielnicy Widzew – 50%, Śródmieście – 36% oraz Polesie 1 – 30,2% i Polesie 2 – 27,5%. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec we wskazaniach ankietowanych na odpowiedź D „Wyjaśniam im, że od takich decyzji jest sędzia”: w Śródmieściu – 26,7%, na Widzewie – 35,7%, na Polesiu 1 – 30,2% i Polesiu 2 – 27,5% wskazań – **tab. 3.**

Tabela 3. Zmiana zachowania badanych uczniów w sytuacji: „Po przegranym przez przeciwników meczu słyszę ostre, niesprawiedliwe oskarżenia pod adresem moim i mojej drużyny o grę nie fair” (n=231)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. A	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	75		63		51		42	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	27	36,0%	19	30,2%	14	27,5%	21	50,0%
B	16	21,3%	19	30,2%	16	31,4%	4	9,5%
C	12	16,0%	6	9,4%	7	13,6%	2	4,8%
D	20	26,7%	19	30,2%	14	27,5%	15	35,7%

- Nic mnie to nie obchodzi, niech sobie mówią
- Staram się wyjaśnić o co chodzi i jakie zachowania naszej drużyny miały charakter nie fair
- Wykorzystuję takie same oskarżenia pod adresem przeciwników – też grali nie fair
- Wyjaśniam im, że od takich decyzji jest sędzia

Źródło: opracowanie własne.

W drugiej postawionej sytuacji: „Moja przyjaciółka niezbyt dobrze nauczyła się lekcji na dzisiaj, grozi jej zła ocena – błagalnym wzrokiem patrzy na mnie, czekając na odpowiedź”, z 241 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź B. „Podpowiadam, chociaż wiem, że nie powinnam, bo i tak jej nie uratuję skoro nie umie”, w II. badaniu mniej niż połowa - 92 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź B było wśród badanych z dzielnicy Śródmieście – 46,9%, Polesie 1 – 40% i Widzew – 32,6%. Pozytywnej zmiany zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, raczej nie można dostrzec, najwięcej ankietowanych w II badaniu zmieniło swoją odpowiedź na C. „Podpowiadam, bo wiem, że i tak jest dobra, a to, że nie umie to przypadek”: na Polesiu 1 – 50,6% i Polesiu 2 – 53,10%, na Widzewie – 35,7%, w Śródmieściu – 23,4%, wskazań – **tab.4.**

Tabela 4. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Moja przyjaciółka niezbyt dobrze nauczyła się lekcji na dzisiaj, grozi jej zła ocena – błagalnym wzrokiem patrzy na mnie, czekając na odpowiedź” (n=241)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. B	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	64		85		49		43	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	6	9,4%	3	3,5%	4	8,2%	2	4,6%
B	30	46,9%	34	40,0%	14	28,6%	14	32,6%
C	15	23,4%	43	50,6%	26	53,1%	21	48,8%
D	13	20,3%	5	5,9%	5	10,1%	6	14,0%

- Nie zwracam na nią uwagi
- Podpowiadam, chociaż wiem, że nie powinnam, bo i tak jej nie uratuję skoro nie umie
- Podpowiadam, bo wiem, że i tak jest dobra, a to, że nie umie to przypadek
- Nie podpowiadam, bo zrobię jej krzywdę – powinna się nauczyć, a tak dostanie dobrą ocenę, a nie będzie umiała

Źródło: opracowanie własne.

W trzeciej postawionej sytuacji: „Korzystając z komunikacji miejskiej (tramwaj, autobus)”, ze 125 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź D „Staram się przejechać „na gapę”, może mi się uda”, w II. badaniu tylko 1/3 - 32 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź D było wśród badanych z dzielnicy Polesie 1 – 36,70%. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec wśród ankietowanych z dzielnicy Polesie 2 - 47,70% oraz Śródmieście - 45,5%. W II. badaniu zmienili oni swoją odpowiedź na A. „Wykupuję migawkę”⁶²: Pozytywnej zmiany zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, raczej nie można dostrzec wśród badanych na Polesiu 1 i na Widzewie, którzy wskazywali na odpowiedź C. „Czasami kasuję bilet jednorazowy” – odpowiednio: 26,70% i 33,30% wskazań – **tab.5.**

⁶² migawka – w Łodzi oznacza bilet okresowy na przejazdy komunikacją miejską

Tabela 5. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Korzystając z komunikacji miejskiej (tramwaj, autobus)” (n=125)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. D	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	33		30		44		18	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	15	45,5%	5	16,6%	21	47,7%	3	16,7%
B	8	24,2%	6	20,0%	10	22,7%	5	27,8%
C	2	6,1%	8	26,7%	4	9,1%	6	33,3%
D	8	24,2%	11	36,7%	9	20,5%	4	22,2%

- A. Wykupuję migawkę
- B. Zawsze kasuję bilet jednorazowy
- C. Czasami kasuję bilet jednorazowy
- D. Staram się przejechać „na gapę”, może mi się uda

Źródło: opracowanie własne.

W czwartej postawionej sytuacji: „Sędzia nie zauważył, że mój rzut do kosza odbył się po zbyt dużej liczbie kroków”, z 484 ankietowanych, którzy w I. badaniu wybrali odpowiedzi: B „Nie zgłaszam, czekam na jego werdykt, jeśli jest pomyślny dla mnie – cieszę się, może mi się uda” lub C „Gram dalej i czekam na kolejną taką sytuację, widocznie sędzia nie zauważa uchybień”, w II. badaniu 349 uczniów nie zmieniło swojego stanowiska wskazując na odpowiedź B. „Nie zgłaszam, czekam na jego werdykt, jeśli jest pomyślny dla mnie – cieszę się, może mi się uda”. Pozytywnej zmiany zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec jedynie wśród 1/3 ankietowanych z dzielnicy Polesie 2., odpowiedzi A „Zgłaszam ten fakt sędziemu” udzieliło - 33,30% uczniów. U pozostałych badanych te zmiany nastąpiły w niewielkim stopniu – **tab.6.**

Tabela 6. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Sędzia nie zauważył, że mój rzut do kosza odbył się po zbyt dużej liczbie kroków” (n=484)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. B i C	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	152		188		54		90	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	21	13,8%	24	12,8%	18	33,3%	10	11,1%
B	106	69,7%	144	76,6%	30	55,6%	69	76,7%
C	25	16,5%	20	10,6%	6	11,1%	11	12,2%
D	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%	0	0,0%

- Zgłaszam ten fakt sędziemu
- Nie zgłaszam, czekam na jego werdykt, jeśli jest pomyślny dla mnie – cieszę się
- Gram dalej i czekam na kolejną taką sytuację, widocznie sędzia nie zauważa uchybień
- Nie zgłaszam, gram dalej, ale czuję się z tym źle

Źródło: opracowanie własne.

4.1.2. Postrzeganie idei fair play w aspekcie odpowiedzialności

W pierwszej postawionej sytuacji: „W trakcie zawodów w piłce koszykowej nauczyciel „zdejmuje” Cię z boiska za - jego zdaniem - zbyt brutalną grę”, ze 109 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź A. „Obrażam się, znikam w szatni”, w II. badaniu już tylko 28 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź A było wśród badanych z dzielnicy Widzew – 50%, Śródmieście – 23,1% oraz Polesie 1 – 20%. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec we wskazaniach ankietowanych na odpowiedź C. „Schodzę z boiska, siadam na ławce i dopinguję swój zespół do końca meczu”: w Śródmieściu – 46,2%, na Polesiu 1 – 40% i Polesiu 2 – 65,9% wskazań, natomiast na Widzewie respondenci najczęściej (zaraz po odpowiedzi C), wskazali na D „Mam pretensje do trenera, że nie jest sprawiedliwy, ale schodzę z boiska” – 35,7%, – **tab. 7**.

Tabela 7. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „W trakcie zawodów w piłce koszykowej nauczyciel „zdejmuje” Cię z boiska za - jego zdaniem - zbyt brutalną grę” (N=109)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. A	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	13		10		44		42	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	3	23,1%	2	20,0%	2	4,5%	21	50,0%
B	0	0,0%	1	10,0%	2	4,5%	4	9,5%
C	6	46,2%	4	40,0%	29	65,9%	2	4,8%
D	4	30,7%	3	30,0%	11	25,1%	15	35,7%

- Obrażam się, znikam w szatni
- Nie rozmawiam z trenerem i kolegami z zespołu, uważam, że zrobiono mi krzywdę, gdyż przeciwnik grał nie fair
- Schodzę z boiska, siadam na ławce i dopinguję swój zespół do końca meczu
- Mam pretensje do trenera, że nie jest sprawiedliwy, ale schodzę z boiska

Źródło: opracowanie własne.

W drugiej postawionej sytuacji: „Znajdujesz portfel na ulicy. Co robisz?”, ze 186 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź C „Zachowam portfel wraz z jego zawartością”, w II. badaniu mniej niż połowa - 69 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź C było wśród badanych z dzielnicy Polesie 1 – 53,10% i Widzew – 33,30%. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec wśród badanych ze Śródmieścia i Polesia 2, którzy w II badaniu zmieniło swoją odpowiedź na A. „Zwracam portfel właścicielowi”, odpowiednio: 32,0% i 42,20% wskazań – **tab.8**.

Tabela 8. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Znajdujesz portfel na ulicy. Co robisz?” (n=186)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. C	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	50		64		45		27	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	16	32,0%	15	23,4%	19	42,2%	9	33,3%
B	12	24,0%	10	15,6%	5	11,1%	5	18,5%
C	13	26,2%	34	53,1%	13	28,9%	9	33,3%
D	9	18,0%	5	7,9%	8	17,8%	4	14,9%

- Zwracam portfel właścicielowi
- Zwracam go właścicielowi, ale zachowam znalezione lub będę się tego domagał
- Zachowam portfel wraz z jego zawartością
- Oddam rodzicom lub innej osobie dorosłej

Źródło: opracowanie własne.

W trzeciej postawionej sytuacji: „Przyjaciółka prosi cię o pozwolenie odpisania pracy domowej, której zapomniała odrobić”, z 450 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź A „Daję bez słowa”, w II. badaniu znaczna większość - 308 uczniów nie zmieniła swojego stanowiska wskazując ponownie na odpowiedź A. Pozytywnej zmiany zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, raczej nie można dostrzec, najwięcej ankietowanych w II badaniu zmieniło swoją odpowiedź na B „Daję, ale z zastrzeżeniami, że to ostatni raz, bo przecież mogłam jej pomóc przy odrabianiu lekcji”. U pozostałych badanych te zmiany nastąpiły w niewielkim stopniu – **tab.9**.

Tabela 9. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Przyjaciółka prosi cię o pozwolenie odpisania pracy domowej, której zapomniała odrobić” (n=450)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. A	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	144		168		54		84	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	92	63,9%	114	67,9%	35	64,8%	67	79,8%
B	40	27,8%	43	25,6%	7	13,0%	8	9,5%
C	3	2,0%	5	3,0%	4	7,4%	5	6,0%
D	9	6,3%	6	3,5%	8	14,8%	4	4,7%

- Daję bez słowa
- Daję, ale z zastrzeżeniami, że to ostatni raz, bo przecież mogłam jej pomóc przy odrabianiu lekcji
- Nie daję, mówiąc, że mogła sama odrobić i miała na to czas
- Nie daję, argumentując, że byłam i jestem gotowa na pomoc, a ściąganie i przepisywanie uważam za oszustwo

Źródło: opracowanie własne.

W czwartej postawionej sytuacji: „W czasie meczu sfaulowałam koleżankę z przeciwnej drużyny”, ze 114 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź D „Milczę, zastanawiam się, czy sędzia to zauważy”, w II. badaniu tylko 8 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź C było wśród badanych z dzielnicy Polesie 1 – 37,90% i Widzew – 27,30%. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec wśród badanych ze Śródmieścia i Polesia 2, którzy w II badaniu zmieniło swoją odpowiedź na B. „Podchodzę, przepraszam, pytam, jak mogę pomóc”, odpowiednio: 32,3% i 58,10% wskazań – **tab.10.**

Tabela 10. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „W czasie meczu sfaulowałam koleżankę z przeciwnej drużyny” (n=114)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. C	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	31		29		43		11	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	10	32,3%	6	20,7%	15	34,9%	4	36,4%
B	15	48,4%	8	27,6%	25	58,1%	3	27,3%
C	6	19,3%	11	37,9%	0	0,0%	3	27,3%
D	0	0,0%	4	13,8%	3	7,0%	1	9,0%

- Cóż, każdemu się zdarza, przecież nieumyślnie
- Podchodzę, przepraszam, pytam, jak mogę pomóc
- Zasłużyła na ten faul, ciągle mnie faulowała, gdy sędzia nie widział
- Milczę, zastanawiam się, czy sędzia to zauważy

Źródło: opracowanie własne.

4.1.3. Postrzeganie idei fair play w aspekcie zdrowia

W pierwszej postawionej sytuacji: „Jestem kontuzjowana, lekarz zabronił mi ćwiczyć, proponuje przerwę w treningach, ale jutro mam ważny mecz”, ze 172 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź A. „Przychodzę na mecz bez względu na zagrożenie, jakoś dam sobie radę, nic nikomu nie mówiąc”, w II. badaniu mniej niż połowa - 55 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź A było wśród badanych z dzielnicy Widzew – 48,10% i Polesie 1 – 32,80%. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec we wskazaniach odpowiedzi B. „Podejmuję rozmowę z trenerem, informuję go o decyzji lekarskiej i proszę o zwolnienie z meczu”: w Śródmieściu – 34,1%, na Polesiu 2 – 41,30% wskazań – **tab. 11.**

Tabela 11. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Jestem kontuzjowana, lekarz zabronił mi ćwiczyć, proponuje przerwę w treningach, ale jutro mam ważny mecz” (n=172)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. A	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	41		58		46		27	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	11	26,8%	19	32,80%	12	26,10%	13	48,10%
B	14	34,1%	14	24,10%	19	41,30%	4	14,90%
C	11	26,8%	11	19,00%	9	19,60%	7	25,90%
D	5	12,3%	14	24,10%	6	13,00%	3	11,10%

- Przychodzę na mecz bez względu na zagrożenie, jakoś dam sobie radę, nic nikomu nie mówiąc
- Podejmuję rozmowę z trenerem, informuję go o decyzji lekarskiej i proszę o zwolnienie z meczu
- Chcę być na meczu, proszę lekarza o zastosowanie "blokady"
- Zdrowie jest dla mnie najważniejsze, nie przychodzę na mecz

Źródło: opracowanie własne.

W drugiej postawionej sytuacji: „Mam ważną „imprezę” – spotkanie z przyjaciółmi – rozboleł mnie brzuch”, ze 109 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź D „Spotkanie jest najważniejsze, niech się dzieje co chce”, w II. badaniu tylko 20 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Pozytywnej zmiany zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, raczej nie można dostrzec, najwięcej ankietowanych w II badaniu zmieniło swoją odpowiedź na C „Nie mam czasu i ochoty na lekarza – mówię rodzicom o swoich dolegliwościach, biorę to, co jest w apteczce domowej i liczę, że samo przejdzie”: na Polesiu 1 – 52% i Polesiu 2 – 34,10%, na Widzewie – 42,90%, w Śródmieściu – 46,2% wskazań – **tab.12**.

Tabela 12. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Mam ważną „imprezę” – spotkanie z przyjaciółmi – rozboleł mnie brzuch” (n=109)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. D	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	26		25		44		14	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	1	3,8%	3	12,0%	9	20,5%	2	14,3%
B	7	26,9%	3	12,0%	14	31,8%	4	28,5%
C	12	46,2%	13	52,0%	15	34,1%	6	42,9%
D	6	23,1%	6	24,0%	6	13,6%	2	14,3%

- Natychmiast idę do lekarza, nie chcę czekać na najgorsze
- Zapisuję się do lekarza na najbliższy termin, piję zioła i idę na imprezę
- Nie mam czasu i ochoty na lekarza – mówię rodzicom o swoich dolegliwościach, biorę to, co jest w apteczce domowej i liczę, że samo przejdzie
- Spotkanie jest najważniejsze, niech się dzieje co chce

Źródło: opracowanie własne.

W trzeciej postawionej sytuacji: „W biegu przełajowym koleżanka obok potknęła się, przewróciła prawie pod moje nogi, tarasując mi drogę”, z 202 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź A „Omijam ją i biegnę dalej”, w II. badaniu prawie 1/3 - 76 uczniów nie zmieniła swojego stanowiska, wskazując ponownie na odpowiedź A. „Omijam ją i biegnę dalej”. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec u wszystkich ankietowanych. W II. badaniu respondenci najczęściej zmienili swoją odpowiedź na B „Zatrzymuję się i pytam co się dzieje, czy coś ją boli, czy da sobie rady”: ze Śródmieścia - 36,7%, Polesia 2 i Widzewa – po 38,30% oraz Polesia 1 -25,40% wskazań – **tab.13**.

Tabela 13. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „W biegu przełajowym koleżanka obok potknęła się, przewróciła prawie pod moje nogi, tarasując mi drogę” (n=202)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. A	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	49		59		47		47	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	18	36,7%	27	45,8%	12	25,5%	19	40,4%
B	20	40,8%	15	25,4%	18	38,3%	18	38,3%
C	6	12,3%	10	16,9%	6	12,8%	4	8,5%
D	5	10,2%	7	11,9%	11	23,4%	6	12,8%

- Omijam ją i biegnę dalej
- Zatrzymuję się i pytam co się dzieje, czy coś ją boli, czy da sobie radę
- Jestem zła, to dodatkowa barykada na mojej drodze, ale spieszę się gdyż chcę wygrać
- Nieważna wygrana, pomagam koleżance

Źródło: opracowanie własne.

W czwartej postawionej sytuacji: „Dowiedziałam się, że koleżanka z mojej klasy została „złapana” przez nauczyciela na paleniu papierosów”, ze 114 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź D „Cieszę się, że to nie mnie złapano”, w II. badaniu wskazało ponownie na tą odpowiedź 24 uczniów. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź D było wśród badanych z dzielnicy Widzew – 30,80% i Polesia 1 – 28,60%. Następnie, najczęściej wskazywana odpowiedzią przez badanych była C: „Pocieszam ją mówiąc, że na pewno nie będzie to miało większych konsekwencji”, z Widzewa – 38,50%, Polesia 1 – 34,30%, Polesia 2 - 33,30% i Śródmieścia - 28,5% wskazań. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec wśród badanych ze Śródmieścia i Polesia 2, którzy w II badaniu zmienili swoją odpowiedź na B. „Jestem wstrząśnięta, rozmawiam z nią dlaczego pali i czy zdaje sobie sprawę z negatywnego wpływu nikotyny na zdrowie”, odpowiednio: 42,9% i 48,9% wskazań – **tab.14**.

Tabela 14. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Dowiedziałam się, że koleżanka z mojej klasy została „złapana” przez nauczyciela na paleniu papierosów” (n=114)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. D	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	21		35		45		13	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	1	4,8%	5	14,2%	3	6,7%	0	0,0%
B	9	42,9%	8	22,9%	22	48,9%	4	30,8%
C	6	28,5%	12	34,3%	15	33,3%	5	38,4%
D	5	23,8%	10	28,6%	5	11,1%	4	30,8%

- Przestaję się do niej odzywać, jestem oburzona
- Jestem wstrząśnięta, rozmawiam z nią dlaczego pali i czy zdaje sobie sprawę z negatywnego wpływu nikotyny na zdrowie
- Pocieszam ją mówiąc, że na pewno nie będzie to miało większych konsekwencji
- Cieszę się, że to nie mnie złapano

Źródło: opracowanie własne.

4.1.4. Postrzeganie idei fair play w aspekcie równości szans

W pierwszej postawionej sytuacji: „W szkole ogłoszono konkurs plastyczny. Uzdolniona koleżanka, z którą rywalizowałam zachorowała. Co robisz?”, z 231 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź A. „Zacieram ręce, cieszę się, że pozbyłam się rywalki, los tak zdecydował”, w II. badaniu niewiele mniej niż połowa - 99 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź A było wśród badanych z dzielnicy Polesie 1 – 50%, Śródmieście – 43,90% i Widzew – 38,10%. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec we wskazaniach ankietowanych na odpowiedź C. „Dzwonię do koleżanki informując ją o konkursie”: na Polesiu 2 – 40%, na Widzewie - 38,10%, w Śródmieściu – 34,1%, 28,8% i Polesiu 1 – 26,90% wskazań (**tab. 15**).

Tabela 15. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „W szkole ogłoszono konkurs plastyczny. Uzdolniona koleżanka, z którą rywalizowałam zachorowała. Co robisz?” (n=231)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. A	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	66		78		45		42	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	29	43,9%	39	50,0%	15	33,3%	16	38,1%
B	11	16,7%	7	9,0%	10	22,3%	5	11,9%
C	19	28,8%	21	26,9%	18	40,0%	16	38,1%
D	7	10,6%	11	14,1%	2	4,4%	5	11,9%

- Zacieram ręce, cieszę się, że pozbyłam się rywalki, los tak zdecydował
- Proszę nauczycielkę o przedłużenie terminu składania prac
- Dzwonię do koleżanki informując ją o konkursie
- Dzwonię do koleżanki w ostatniej chwili, czuję się w porządku, ale wiem, że nie da rady wykonać tej pracy

Źródło: opracowanie własne.

W drugiej postawionej sytuacji: „Gram z koleżankami w piłkę siatkową na boisku, podchodzą dwie uczennice z młodszych klas, chcąc się dołączyć i proszą o możliwość wspólnej gry” ze 122 ankietowanych, którzy w I. badaniu wybrali odpowiedź D. „Niech sobie same skompletują skład z równolatków”, w II. badaniu tylko 4 uczniów wskazało ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej ankietowanych w II. badaniu zmieniło swoją odpowiedź na C. „Proponuję, aby poczekały do końca seta i po jednej dołączyły do obu grających drużyn”: w Śródmieściu – 52,90% na Polesiu 2 – 44,40% i Polesiu 1 – 43,30% oraz na Widzewie – 30,80% wskazań – **tab.16**.

Tabela 16. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „Gram z koleżankami w piłkę siatkową na boisku, podchodzą dwie uczennice z młodszych klas, chcąc się dołączyć i proszą o możliwość wspólnej gry” (n=122)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. D	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	34		30		45		13	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	5	14,8%	8	26,7%	16	35,6%	6	46,2%
B	8	23,5%	8	26,7%	8	17,8%	3	23,0%
C	18	52,9%	13	43,3%	20	44,4%	4	30,8%
D	3	8,8%	1	3,3%	1	2,2%	0	0,0%

- Proszę aby poczekały aż skończymy, wtedy sobie pograją, na razie mogą pomóc w sędziowaniu
- Mówię, żeby nie przeszkadzały gdy starsi grają
- Proponuję, aby poczekały do końca seta i po jednej dołączyły do obu grających drużyn
- Niech sobie same skompletują skład z równolatków

Źródło: opracowanie własne.

Jednocześnie interesujące jest to, iż w II. badaniu ankietowani z Widzewa najczęściej wskazywali na odpowiedź A. „Proszę aby poczekały aż skończymy, wtedy sobie pograją, na razie mogą pomóc w sędziowaniu”, również często na tę odpowiedź wskazywali badani uczniowie z Polesia 2 – 35,60%.

W trzeciej postawionej sytuacji: „W szkole na lekcji wychowania fizycznego wybierano składy drużyn do gry w piłkę nożną. Według mnie nie są one tak samo silne, moja jest słabsza” z 85 uczniów, którzy w I. badaniu zaznaczyli odpowiedź D. „Nic nie robię, jest mi wszystko jedno”, w II. badaniu większość badanych - 80 uczniów zmieniła swoje stanowisko wskazując najczęściej na odpowiedź C „Dodaję otuchy zespołowi mówiąc, że jesteśmy może słabsi, ale to nie znaczy, że nie możemy wygrać”: ze Śródmieścia 41,2%, Polesia 1 - 42,90%, Polesia 2 - 40,90% oraz Widzewa - 33,30%. ¼ ankietowanych wskazała na odpowiedź D „Nic nie robię, jest mi wszystko jedno” (najwięcej ze Śródmieścia - 41,2%) – **tab.17**.

Tabela 17. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „W szkole na lekcji wychowania fizycznego wybierano skład drużyny do gry w piłkę nożną. Według mnie nie są one tak samo silne, moja jest słabsza” (n=85)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. D	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	17		21		44		3	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	2	11,8%	3	14,3%	10	22,7%	1	33,3%
B	1	5,8%	4	19,0%	4	9,1%	0	0,0%
C	7	41,2%	9	42,9%	18	40,9%	1	33,3%
D	7	41,2%	5	23,8%	12	27,3%	1	33,3%

- Proponuję wybór jeszcze raz i zmieniam kryteria wyboru
- Obrażam się, mówiąc, że nie będę grać w tak słabej drużynie
- Dodaję otuchy zespołowi mówiąc, że jesteśmy może słabsi, ale to nie znaczy, że nie możemy wygrać
- Nic nie robię, jest mi wszystko jedno

Źródło: opracowanie własne.

W czwartej postawionej sytuacji: „W sąsiedztwie zamieszkał kolega o innym kolorze skóry”, z 67 ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź C „Namawiam kolegów aby mu dokuczyć”, w II. badaniu wskazało ponownie na tą odpowiedź tylko 8 uczniów. Najwięcej ponownych wskazań na odpowiedź D było wśród badanych z dzielnicy Polesie 1 – 36,40%. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec wśród badanych ze Śródmieścia i Polesia 2, którzy w II. badaniu zmienili swoją odpowiedź na A „Próbuję go poznać” odpowiednio: 45,5% i 58,10% wskazań oraz odpowiedź B „Nie podejmuję żadnych wysiłków, czekam aż on wykaże inicjatywę kontaktu ze mną”, odpowiednio: 36,4% i 27,90% wskazań. Natomiast ponad połowa badanych z Polesia 1 (54,50%) w II. badaniu zmieniło swoją odpowiedź na B – **tab. 18**.

Tabela 18. Zmiana zachowania badanych uczniów po realizacji projektu edukacyjnego w sytuacji: „W sąsiedztwie zamieszkał kolega o innym kolorze skóry” (n=67)

Liczba osób, które w I badaniu udzieliły odp. C	Śródmieście		Polesie1		Polesie2		Widzew	
	11		11		43		2	
Odpowiedzi z II badania	N	%	N	%	N	%	N	%
A	5	45,5%	1	9,1%	25	58,1%	2	100,0%
B	4	36,4%	6	54,5%	12	27,9%	0	0,0%
C	0	0,0%	0	0,0%	4	9,3%	0	0,0%
D	2	18,1%	4	36,4%	2	4,7%	0	0,0%

- Próbuję go poznać
- Nie podejmuję żadnych wysiłków, czekam aż on wykaże inicjatywę kontaktu ze mną
- Namawiam kolegów aby mu dokuczyć
- Nie chcę mieć z nim nic do czynienia

Źródło: opracowanie własne.

Weryfikacja hipotez i wnioski

Na podstawie analizy wyników badań można odpowiedzieć na postawione w części 3. (rozdział 3.1.) pytania badawcze:

- Czy i na ile udało się przełożyć zasadę fair play ze sportu na inne aspekty życia?
- Czy i na ile postawa badanych wobec idei fair w aspektach: przestrzegania przepisów, odpowiedzialności, zdrowia oraz równości szans w sporcie i w życiu codziennym uległa zmianie po zakończeniu projektu Jestem fair?

W dwukrotnie postawionych tych samych sytuacjach w I. i II. badaniu, znaczna część badanych, która w I. badaniu udzieliła odpowiedzi, które są najmniej korzystne jeśli chodzi o zrozumienie idei fair play, w II. badaniu zmieniła swoje odpowiedzi na takie, które bardziej odpowiadają zachowaniom fair:

1. „W sąsiedztwie zamieszkał kolega o innym kolorze skóry”, ankietowani w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź C „Namawiam kolegów aby mu dokuczyć” (67 uczniów), w II. badaniu zmienili swoje odpowiedzi. Można dostrzec pozytywną zmianę zachowania - zmianę odpowiedzi na: A „Próbuję go poznać” oraz B „Nie podejmuję żadnych wysiłków, czekam aż on wykaże inicjatywę kontaktu ze mną” (**tab. 18**).
2. „W szkole ogłoszono konkurs plastyczny. Uzdolniona koleżanka, z którą rywalizowałam zachorowała. Co robisz?”, z tych ankietowanych, którzy w I. badaniu wybrali odpowiedź A „Zacieram ręce, cieszę się, że pozbyłam się rywalki, los tak zdecydował”, w II. badaniu niewiele mniej niż połowa uczniów wskazała ponownie na tą odpowiedź. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec we wskazaniach ankietowanych na odpowiedź C „Dzwonię do koleżanki informując ją o konkursie” (**tab. 15**).
3. „Znajdujesz portfel na ulicy. Co robisz?”, z tych ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź C „Zachowam portfel wraz z jego zawartością”, w II. badaniu mniej niż połowa uczniów wskazała ponownie na tą odpowiedź. Najwięcej badanych dokonało pozytywnej zmiany zachowania w podanej sytuacji ze Śródmieścia i Polesia 2 - w II badaniu zmienili swoją odpowiedź na A „Zwracam portfel właścicielowi” (**tab. 8**).
4. „Korzystając z komunikacji miejskiej (tramwaj, autobus)”, z tych ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź D „Staram się przejechać „na gapę”, może mi się uda”, w II. badaniu tylko 1/3 uczniów wskazała ponownie na tą odpowiedź. Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec wśród ankietowanych z dzielnicy Polesie 2 oraz Śródmieście - w II. badaniu zmienili oni swoją odpowiedź na A „Wykupuję migawkę”.

Jednak w momentach, które dotyczą lojalności wobec rówieśników, badani decydują się „pomóc” swoim kolegom, nawet jeśli nie do końca zachowują się fair, tak było w postawionych sytuacjach:

1. „Moja przyjaciółka niezbyt dobrze nauczyła się lekcji na dzisiaj, grozi jej zła ocena – błagalnym wzrokiem patrzy na mnie, czekając na odpowiedź”, z tych ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź B. „Podpowiadam, chociaż wiem, że nie powinnam, bo i tak jej nie uratuję skoro nie umie”, w II. badaniu mniej niż połowa uczniów wskazała ponownie na tą odpowiedź, a najwięcej ankietowanych w II. badaniu zmieniło swoją odpowiedź na C. „Podpowiadam, bo wiem, że i tak jest dobra, a to, że nie umie to przypadek”;
2. „Przyjaciółka prosi cię o pozwolenie odpisania pracy domowej, której zapomniała odrobić”, z tych ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź A „Daję bez słowa”, w II. badaniu znaczna większość uczniów nie zmieniła swojego stanowiska, wskazując ponownie na odpowiedź A, najwięcej z pozostałych ankietowanych w II. badaniu zmieniło swoją odpowiedź na B „Daję, ale z zastrzeżeniami, że to ostatni raz, bo przecież mogłam jej pomóc przy odrabianiu lekcji”.
3. „Dowiedziałam się, że koleżanka z mojej klasy została „złapana” przez nauczyciela na paleniu papierosów”, z tych ankietowanych w I. badaniu, którzy wybrali odpowiedź D „Cieszę się, że to nie mnie złapano”, w II. badaniu wskazało ponownie na tą odpowiedź 1/5 uczniów. Następnie, najczęściej wskazywana odpowiedzią przez badanych była C: „Pocieszam ją mówiąc, że na pewno nie będzie to miało większych konsekwencji”.

W tych przypadkach zdecydowanej zmiany zachowania w podanych sytuacjach, po realizacji projektu, raczej nie można dostrzec – (**tab.4, tab.9, tab. 14**).

Na podstawie analizy odpowiedzi na pytania badawcze możliwa jest weryfikacja hipotezy: Istnieje zależność pomiędzy wprowadzonymi celowo zabiegami wychowawczo-dydaktycznymi a rozumieniem zasad fair play w sporcie i w życiu, tzn. badani uczniowie, którzy w postawionych sytuacjach zachowań w sporcie i w życiu, po realizacji projektu pełniej rozumieli ideę fair play niż przed rozpoczęciem projektu we wszystkich jej aspektach:

- zdrowia;
- przestrzegania przepisów;
- odpowiedzialności;
- równości szans.

Badani uczniowie, którzy w postawionych sytuacjach zachowań w sporcie i w życiu, przed rozpoczęciem realizacji projektu udzielali odpowiedzi, które zostały wytypowane jako te najmniej korzystne, w II. badaniu - po realizacji projektu najpełniej rozumieli ideę fair play w aspekcie równości szans. W aspekcie zdrowia tylko wówczas, kiedy bezpośrednio ich to

nie dotyczyło - wobec własnego zdrowia nie zachowywali się odpowiedzialnie. W aspekcie odpowiedzialności tylko ta sytuacja, która dotyczyła lojalności wobec rówieśników nie ulega pozytywnej zmianie. Najsłabszym, w zmianie świadomości co do zachowań fair play tak w sporcie, jak i w życiu po realizacji projektu edukacyjnego „Jestem fair”, okazał się aspekt przestrzegania przepisów.

Najsłabiej postrzegają ideę fair play (w każdym jej aspekcie) badani uczniowie z dzielnicy Widzew, czyli ci, którzy nie brali udziału we wszystkich etapach projektu.

Zatem można stwierdzić, iż hipoteza co do rozumienia idei fair po zabiegach wychowawczych została potwierdzona częściowo. Częściowo dlatego, iż nie we wszystkich jej aspektach w takim stopniu, jaki założono.

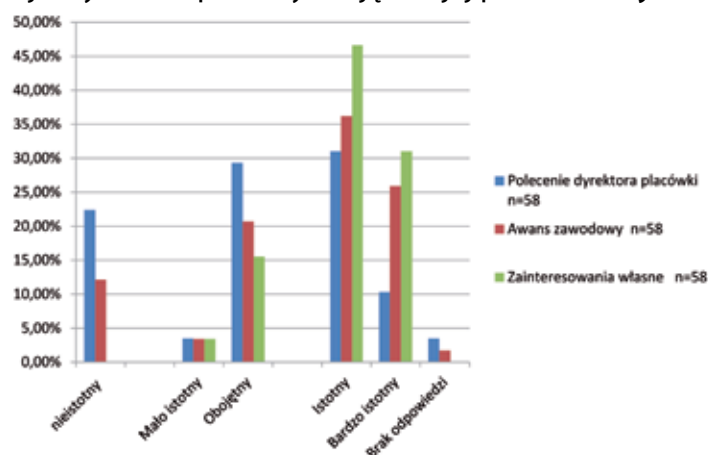
Pozytywną zmianę zachowania w podanej sytuacji, po realizacji projektu, można dostrzec przede wszystkim wśród badanych ze Śródmieścia i Polesia 2, którzy w II. badaniu zmienili swoje odpowiedzi na te, które pełniej odpowiadają idei fair play w sporcie i w życiu we wszystkich jej aspektach: przestrzegania przepisów, odpowiedzialności, zdrowia i równości szans. Najsłabiej zaś, wśród badanych uczniów z Widzewa.

U badanych uczniów, określonych jako Polesie 1 (rejon wpływu kibiców ŁKS) widać pozytywne zmiany po realizacji projektu edukacyjnego. Powinien on być jednak tak ułożony, aby w większym stopniu uwzględniał te aspekty idei fair, które bezpośrednio dotyczą lojalności wobec rówieśników.

W kolejnych edycjach projektu, szczególnie w badaniach należy uwzględnić tych uczniów z dzielnicy Widzew (rejon wpływu kibiców RTS Widzew), tak aby można było określić dokładniej, które zabiegi wychowawcze należy podjąć, aby odnieść zamierzony efekt edukacyjny.

4.2. Nauczyciele o realizacji projektu „JESTEM FAIR”(Jadwiga Robacha)

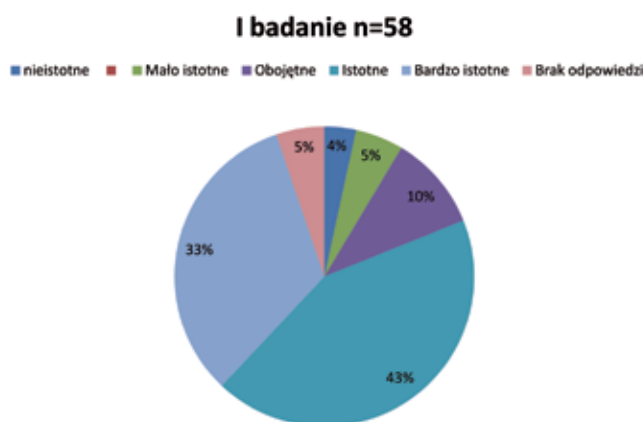
Analiza zebranego materiału pokazuje, że dla 77,6% ankietowanych istotnym bądź bardzo istotnym powodem udziału w projekcie jest zainteresowanie problematyką sportowego kibicowania, nie bez znaczenia dla 62,1% jest możliwość uwzględnienia tego faktu w procedurze ubiegania się o awans zawodowy. Jednocześnie 41,3% respondentów przyznała, że zostali zobligowani do takiej aktywności przez dyrekcję swojej placówki (**wykres 3**).

Wykres 3. Czynniki decydujące o udziale badanych nauczycieli w projekcie „Jestem fair” (I badanie)

Źródło: opracowanie własne.

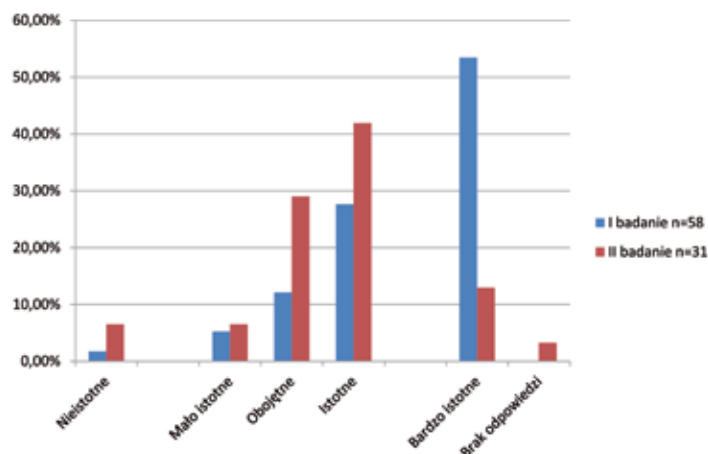
Większość badanych (75,9%) miała duże bądź bardzo duże oczekiwania co do korzyści płynących z udziału w projekcie a związanych ze zmianą negatywnych relacji między uczniami-kibicami. W stopniu zadawalającym zostały one zaspokojone u 29% respondentów (istotne, bardzo istotne). Liczba osób sceptycznych (nieistotne, mało istotne) wzrosła z 8,6% (przed projektem) do 29% (po projekcie). Są to ci, którzy dostrzegają niewielkie zmiany bądź żadnych w zachowaniu kibiców odwiecznie rywalizujących ze sobą lokalnych drużyn ŁKS-u i Widzewa. Tych respondentów podchodzących do problemu obojętnie w I badaniu było 10,3% w II 35,5% (**wykres 4**).

Wykres 4. Nadzieje badanych nauczycieli związane z projektem w kontekście zniwelowania antagonizmów pomiędzy uczniami-kibicami

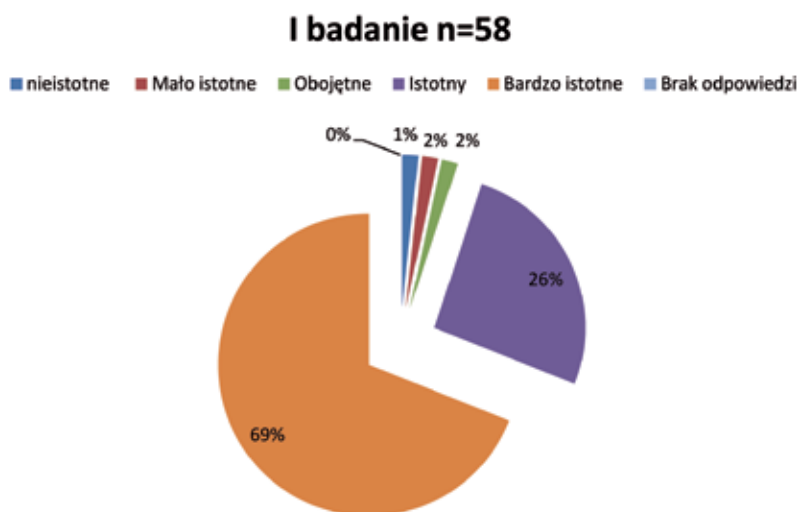
Źródło: opracowanie własne.

Udział w projekcie „Jestem fair” miał w ocenie 81,2% badanych w sposób istotny lub bardzo istotny podnieść rangę przedmiotu wychowanie fizyczne w szkole. Stało się tak w odczuciu 54,8% respondentów. Grupa osób, dla których nie miało to znaczenia wzrosła z 12,1% przed projektem do 29% po projekcie (**wykres 5**).

Wykres 5. Podniesienie rangi przedmiotu wychowanie fizyczne w szkole po udziale w projekcie
Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość (94,8%) ankietowanych dostrzegała, przed udziałem w projekcie, w idei fair play istotną bądź bardzo istotną metodę wychowawczą. Dla pozostałych 5,2% była ona nieznacząca. Ewaluacja pokazała, że wszyscy badani widzą w niej ważne narzędzie w kształtowaniu wszechstronnej osobowości ucznia (**wykres 6**).

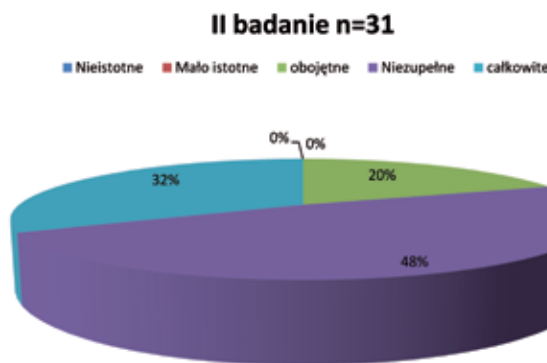
Wykres 6. Postrzeganie przez respondentów idei fair play jako narzędzia procesu wychowawczego
Źródło: opracowanie własne.

Wśród badanych nauczycieli 75,9% przystępujących do projektu miało nadzieję na wykorzystanie w swoim przedmiocie nauczania treści realizowanych w ramach „Jestem fair”, dla 12,1% miało to małe lub żadne znaczenie, zaś dla 8,6% było obojętne. Ewaluacja pokazuje, że 90,3% nauczycieli deklaruje, iż adoptuje propozycje zawarte w projekcie w swoje działania dydaktyczno-wychowawcze, 9,7% nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie.

Większość (56,9%) badanych przyznaje, że udział w projekcie był dla nich istotny bądź bardzo istotny w kontekście rozwiązania konkretnego problemu wychowawczego dotyczącego kibicowania wśród młodzieży: 45,2% twierdzi, że im się to udało, 9,7%, że nie, 22,5% nie udziela odpowiedzi i tyleż samo nie miało takiego problemu. Grupa osób, dla których było to obojętne przed projektem stanowiła 29,3% wszystkich respondentów.

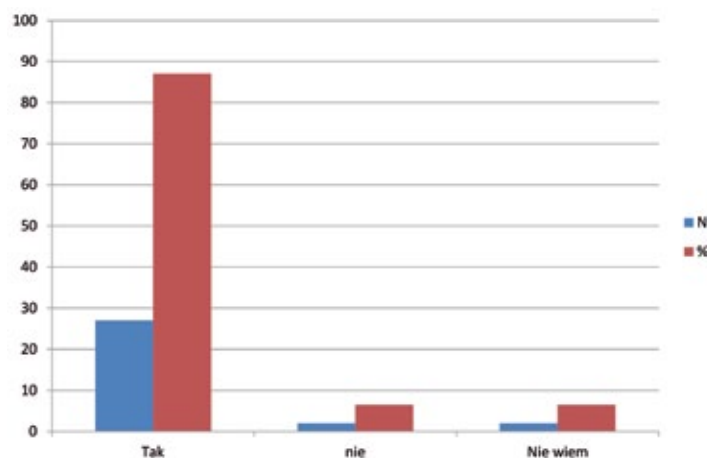
Ponad 30% respondentów (32,2%) przyznaje, że udział w projekcie spełnił ich oczekiwania całkowicie, 48,4% niezupełnie, dla 19,4% był obojętny (**wykres 7**).

Jednak na pytanie: Czy wzięliby udział w kolejnych edycjach projektu”, aż 87% biorących udział w projekcie deklaruje chęć przystąpienia do kolejnej jego edycji, 6,4% nie, tyleż samo osób jest niezdecydowanych (**wykres 8**).

Wykres 7. Spełnienie oczekiwań badanych nauczycieli co do projektu (n=31)

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 8. Odpowiedź badanych nauczycieli na pytanie: „Czy uczestnicy projektu wzięliby udział w kolejnej jego edycji?” (n=31)

Źródło: opracowanie własne.

Dyskusja

Efektywność jakiegokolwiek przedsięwzięcia wiąże się z zaangażowaniem w jego realizację osób w nim uczestniczących. Dlatego nie bez znaczenia pozostaje fakt, iż ponad $\frac{3}{4}$ badanych zgłasza zainteresowanie tematyką sportowego kibicowania. Co nie dziwi, gdyż 45 z 58 deklarujących udział to nauczyciele wychowania fizycznego, którym idea fair play powinna towarzyszyć w codziennej pracy. Jednocześnie dla 62% ankietowanych znaczącą jest możliwość ujęcia tegoż wydarzenia w dokumentacji wymaganej przy ubieganiu się o awans zawodowy. Nawet ci, którzy zostali zobligowani do uczestnictwa decyzją dyrektora szkoły (41,3%) postrzegają fair play jako istotne narzędzie wychowawczej strony procesu edukacyjnego (**wykres 6**).

$\frac{3}{4}$ badanych przystępując do projektu miało nadzieję, że udział w nim będzie przyczynkiem do zniwelowania antagonizmów między odwiecznie ze sobą rywalizującymi uczniami – zwolennikami klubów ŁKS-u i Widzewa, zaś blisko 60% pragnęło dzięki uczestnictwu w nim rozwiązać konkretny problem wychowawczy. Niestety ewaluacja pokazała, iż w pierwszym obszarze udało się to jedynie 30% nauczycieli, w drugim 45%. Dlatego też nie dziwi, że $\frac{1}{3}$ respondentów jest usatysfakcjonowana całkowicie efektami projektu konfrontując je z oczekiwaniami, a połowa częściowo (Wykres 7). Jednak doceniając ważność treści w nim proponowanych i mając świadomość skuteczności ich stosowania w swojej pracy dydaktyczno-wychowawczej, 90% badanych nauczycieli zadeklarowało, że wzbogaci o nie realizowany przez siebie przedmiot nauczania. Przed projektem taką możliwość brała pod uwagę grupa blisko 76% osób.

Wychowanie fizyczne od lat pozostaje na marginesie edukacji szkolnej, mimo alarmującego stanu zdrowotności populacji dzieci i młodzieży w Polsce, wzrastającej liczby osób otyłych, problemów wychowawczych, trudności w nauce i dysfunkcji społecznych, ranga wychowania fizycznego nadal jest niska. Nie dziwi zatem, że 81% respondentów, przy okazji uczestnictwa w projekcie, miało nadzieję na poprawę jego pozycji w szkole. Korzystną zmianę zaobserwowała grupa blisko 55%. Pragnąc krzewić ideę fair play w społeczności szkolnej, dostrzegając znaczące walory proponowanych w przedsięwzięciu treści, 87% objętych ewaluacją zgłasza akces przystąpienia do kolejnej edycji projektu „Jestem fair”.

4.3. **Refleksje końcowe** **(Jolanta E. Kowalska)**

W perspektywie rozgrywek piłkarskich EURO 2012 powstało w Polsce wiele innych projektów edukacyjnych dla kibiców, propagujących ideę fair play (m.in. w Warszawie i Gdańsku – realizowane przez Urzędy Miast). Czy będą one kontynuowane w kolejnych latach? Zapewne zależać to będzie od wielu czynników. Ważne, aby były one wciąż rozwijane, gdyż na podstawie przedstawionego projektu „Jestem fair” można stwierdzić, iż propagowanie idei fair play jest atrakcyjnym narzędziem edukacyjnym. Młodzież w ideałach olimpijskich dostrzega wartości, które potrafi – po zapoznaniu się z nimi – przełożyć na życie codzienne.

Dostrzegając wychowawczą rolę sportu w każdej dziedzinie wychowania: umysłowej, moralno-społecznej, estetycznej czy fizyczno-zdrowotnej, ważnym jest wychowanie do kulturalnego odbioru widowiska sportowego nie tylko przez nauczycieli wychowania fizycznego (choć oni są do tego najlepiej przygotowani i jak pokazują przedstawione w 4. części wyniki badań – 90% badanych deklaruje, iż po projekcie wzbogaci swój przedmiot o treści związane z ideą fair play), ale całą społeczność szkolną. Jak pokazały wyniki badań, uczniowie w tych szkołach, które były najmniej zaangażowane w realizację projektu – głównie z dzielnicy Widzew – w najmniejszym stopniu zmienili postrzeganie idei fair play we wszystkich jej aspektach.

Poprzez sport, rekreację, turystykę czy rehabilitację człowiek powinien się samorealizować i samodoskonalić. Służy temu również edukacja olimpijska z ponadczasową wartością fair play, którą warto propagować w procesie wychowania do kulturalnego odbioru widowiska sportowego. Uczestnictwo w masowych imprezach sportowych stało się trwałym elementem funkcjonowania, współczesnego społeczeństwa i jako takie domaga się uwzględnienia w procesie wychowania i kształcenia. Stąd powinno odbywać się na wszystkich poziomach edukacyjnych – nie tylko poprzez edukację olimpijską, ale również przez promowanie aktywności fizycznej jednostki i grup społecznych.

W świetle przedstawionych założeń pierwszej edycji projektu „Jestem fair” i badań pokazujących pozytywne zmiany, należy dołożyć wszelkich starań, aby projekty i wszelkie inicjatywy edukacyjne były prowadzone systematycznie przy współpracy wielu podmiotów i instytucji.

Trud i wysiłek włożony w realizację pierwszej edycji projektu „Jestem fair” doceniły instytucje rządowe. Projekt został nominowany przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji do Europejskiej Nagrody w Dziedzinie Zapobiegania Przestępczości i reprezentował Polskę podczas Międzynarodowej Konferencji Dobrych Praktyk w Warszawie, pt. „Sport, nauka i sztuka w zapobieganiu przestępczości wśród dzieci i młodzieży” w dniach 14 - 15 grudnia 2011r. oraz otrzymał za tę edycję projektu statuetkę i tytuł Lidera roku 2011 programu MSW „Razem Bezpieczniej”, która została wręczona podczas konferencji pod hasłem „Razem bezpieczniej na rzecz dziecka w Roku Janusza Korczaka” w dniu 15 marca 2012 r.

Realizowane są kolejne edycje projektu, na podstawie podpisanego aneksu do Porozumienia o bezterminowej współpracy w ramach realizacji projektu „Jestem fair” pomiędzy prof. Grzegorzem Michalskim – dziekanem Wydziału Nauk o Wychowaniu oraz Krzysztofem Piątkowskim – Wiceprezydentem Miasta Łodzi, w dniu 29 lutego 2012 r.

Podsumowaniem trafności podjęcia działań na rzecz edukacji do kulturalnego odbioru widowiska sportowego poprzez propagowanie idei fair play niech będą słowa Marka, ucznia gimnazjum: „Wszyscy, którzy brali udział w projekcie, myślę, że w jakiś sposób się zmienili, znają wartość słowa fair play i próbują stosować się do tych zasad w życiu jak i w sporcie”.

BIBLIOGRAFIA

1. „Biała księga”, Komisja Wspólnot Europejskich, Bruksela 2007.
2. Bielski J., Kompetencje ucznia i kompetencje nauczyciela, Warszawa, „Lider” nr 2, 2001.
3. Bittner I., Bryk A., O sporcie i kulturze fizycznej, poezji, medycynie czyli o etosie ciała ludzkiego, Łódź 2003.
4. Bobakowski M., Zaremba R., Niepokój stadionów, Kraków 2012.
5. Bodasińska A., Czysta gra w sporcie i życiu codziennym, Warszawa 2007.
6. Cieśliński R., Zawód i praca nauczyciela wychowania fizycznego, AWF, Warszawa 1998.
7. Demel M., Szkice krytyczne o kulturze fizycznej, Sport i Turystyka, Warszawa 1973.
8. Demel M., Wychowanie fizyczne, w: Pedagogika, pod red. B. Suchodolskiego, PWN, Warszawa 1980.
9. Dudała, Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 2004.
10. Dziubiński Z.(red.), Sport a agresja, AWF Warszawa, Salos, Warszawa 2007.
11. Izdebska H., Widowisko sportowe jako element kultury masowej, w: Kultura fizyczna a kultura masowa, red. Z. Dziubiński, M. Lenartowicz, Warszawa 2011.
12. Kaźmierczak A., Idea olimpizmu jako alternatywna koncepcja edukacyjno-wychowawcza, W: Humanistyczne aspekty rehabilitacji, turystyki, rekreacji i sportu (red. W. Żukow, R. Muszkieta, E. Prystupa, M. Górny, M. Napierała), Wyd. Ośrodek Rekreacji, Sportu i Edukacji w Poznaniu, Lwów-Poznań-Warszawa 2010.
13. Kowalska J., Edukacja olimpijska szansą na przeciwdziałanie chuligaństwu na stadionach, w: Kultura fizyczna i zdrowotna współczesnego człowieka, pod red. A. Kaźmierczaka, A. Maszorek-Szymali, E. Dębowskiej, Łódź 2008.
14. Kowalska J., Kaźmierczak A., Zasada fair play jako wartość wychowawcza w edukacji szkolnej i w przeciwdziałaniu chuligaństwu na stadionach, Legionowo 2010.
15. Krawczyk Z., Kategorie etyki sportu, w: Chrześcijańska etyka sportu, pod red. Z. Dziubińskiego, Warszawa 1993.
16. Lipiec J., Aksjologiczne podstawy idei fair play, w: Fair play w sporcie i Olimpiźmie. Szansa czy utopia, pod red. Z. Żukowskiej, R. Żukowskiego, Warszawa 2010.
17. Ławniczak P., Efektywność wychowania fizycznego w perspektywie krytycznej analizy procesu, w: Kultura fizyczna i zdrowotna w życiu współczesnego człowieka, pod red. A. Kaźmierczaka, A. Makarczuk, A. Maszorek-Szymali, Wydawnictwo SATORI, Łódź 2007.
18. Łączek T., Zawadzka B., Wartość aktywnych form wypoczynku w procesie wychowania dzieci i młodzieży, w: Uczestnictwo w kulturze fizycznej wyzwaniem naszych czasów, pod red. B. Zawadzkiej, Wszechnica Świętokrzyska, Kielce 2010.
19. Matuszewicz Cz., Widowisko sportowe, w: Encyklopedia kultury polskiej XX wieku, pod red. Z. Krawczyka, Warszawa 1997.
20. Marynowicz-Hetka E., Pedagogika społeczna- podręcznik akademicki, Część 1, PWN, Warszawa 2006.

21. Murawska-Ciałowicz E., Zatoń M., Znaczenie aktywności ruchowej dla zdrowia, AWF Wrocław 2005.
22. Nowacka M., Etyczne problemy sportu. Fair play w sporcie, „Lider” nr 1, 1997.
23. Nowocien J., Sport i olimpizm w systemie dydaktyczno-wychowawczym współczesnej szkoły, Studia i monografie AWF, Warszawa 2001.
24. Piasecki E., Zarys teorii wychowania fizycznego. Część II szczegółowa, Lwów 1931.
25. Pięta J., Pedagogika czasu wolnego, Wydanie 2, WSE, Warszawa 2008.
26. Przyłuska-Fischer A., Missiuna B., Etyczne aspekty sportu, Warszawa 1993.
27. Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dn. 13 XI 2007 r. w sprawie roli sportu w edukacji 2007/2008 (INI).
28. Sahaj T., Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania, AWF, Poznań 2007.
29. Sas-Nowosielski K., Wychowanie poprzez sport – między nadzieją a zwątpieniem (III). Wydobywanie ze sportów walorów wychowawczych, „Sport Wyczynowy” nr 9-10, 2004.
30. Strzyżewski S., Proces kształcenia i wychowania w kulturze fizycznej, Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1996.
31. Toporowicz K., Eugeniusz Piasecki (1872-1947). Życie i dzieło, Kraków 1987.
32. Zuchora K., Edukacja olimpijska w szkole. Sprawa honoru, „Kultura Fizyczna” 1993.
33. Zuchora K., Edukacja olimpijska ku wspólnym wartościom, Fundacja Centrum Edukacji olimpijskiej, Warszawa 2006.
34. Żukowska Z., Hodan B., Nauczyciel wychowania fizycznego i jego społeczno wychowawcze funkcje, Olomouc – Warszawa 1996.
35. Żukowska Z., Żukowski R. (red.), Fair play – Sport – Edukacja, Warszawa 1996.
36. Żukowska Z., Żukowski R. (red.), Zdrowie i sport w edukacji globalnej, Warszawa 2002.
37. Żukowska Z., Żukowski R. (red.), Fair play w sporcie i Olimpizmie. Szansa czy utopia, Warszawa 2010.

ZAŁĄCZNIK NR 1

REGULAMIN BIEGU SZTAFETOWEGO

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

1. Bieg sztafetowy stanowi integralną część projektu „Jestem fair”.
2. Organizatorami zawodów są: Urząd Miasta Łodzi, UKS „44”, Wydział Nauk o Wychowaniu, Pracownia Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego. Współorganizatorem – AZS Łódź.
3. Zawody zostaną przeprowadzone zgodnie z niniejszym regulaminem.
4. W sprawach nie ujętych w regulaminie stosuje się przepisy Polskiego Związku Lekkiej Atletyki.

II. PROGRAM ZAWODÓW

1. Data i miejsce: 12.10.2011 AZS Łódź, ul. Lumumby 22/26.
2. Godzina rozpoczęcia: 10.00.
3. Odprawa techniczna z udziałem organizatorów i reprezentantów zawodników: 9.30.
4. Zawody odbędą się w formie sztafetowej 6 x 200m.

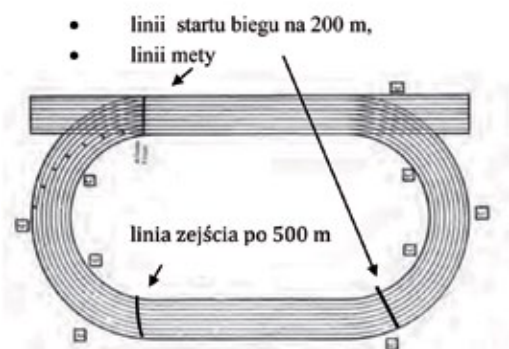
III. UCZESTNICTWO

1. W biegu sztafetowym startują reprezentacje szkół gimnazjalnych.
2. Drużynę stanowią uczniowie jednej szkoły (Gimnazjum).
3. Reprezentacja Gimnazjum składa się z 6 osób + 2 rezerwowych:
 - 1 uczennicy i 1 ucznia klas pierwszych + 2 rezerwowych (1 uczennica i 1 uczeń z klas pierwszych),
 - 2 uczennice i 2 uczniów klas drugich.
4. Każdego uczestnika biegu sztafetowego obowiązuje następująca dokumentacja:
 - ważna legitymacja szkolna*,
 - pisemna zgoda rodziców na uczestnictwo w biegu
 - imienna lista uczestników podpisana przez dyrektora szkoły i nauczyciela wychowania fizycznego, która powinna być wysłana do organizatora (Uczniowski Klub Sportowy „44”) na adres uks44@O2.pl do 10.10.2011r. na formularzu zgłoszeniowym.

IV. SPOSÓB PRZEPROWADZENIA BIEGU SZTAFETOWEGO

1. Bieg będzie rozgrywany w seriach na czas.
2. Zawodnicy startują ze startu niskiego i biegną po wylosowanym torze na dystansie 500m (zejście do bandy tak jak w sztafecie 4x400- 2 zawodników biegnie po swoich torach, 3 zawodnik może zejść do bandy po przebiegnięciu 100 m).
3. Zawodnik (Drużyna) zostaje wyeliminowany z biegu po drugim fałstarcie.
4. Bieg rozgrywany naprzemiennie – rozpoczyna uczennica, kolejno uczeń, uczennica itd.

5. 20 metrowe strefy zmian znajdują się w okolicach:

6. O kolejności zajętego miejsca decyduje czas sztafety.

V. NAGRODY

1. Wszyscy uczestnicy otrzymają koszulki i medale „Jestem fair”.
2. Osiem (8) pierwszych szkół zostanie wyróżnionych pucharami oraz otrzymają nagrody rzeczowe.

ZAŁĄCZNIK NR 2

MIĘDZYNARODOWY TURNIEJ KOSZYKÓWKI I PIŁKI NOŻNEJ CHŁOPCÓW „Jestem fair” 25-28 PAŹDZIERNIKA 2011

REGULAMIN

I. POSTANOWIENIA OGÓLNE

1. Międzynarodowy Turniej Koszykówki i Piłki Nożnej chłopców stanowi integralną część projektu „Jestem fair”.
2. Organizatorami turnieju są: Urząd Miasta Łodzi, Uczniowski Klub Sportowy "44", Wydział Nauk o Wychowaniu, Pracownia Wychowania Fizycznego i Zdrowotnego.
3. Zawody zostaną przeprowadzone zgodnie z niniejszym regulaminem.
4. W sprawach nie ujętych w regulaminie stosuje się przepisy Polskiego Związku Koszykówki i Polskiego Związku Piłki Nożnej.

II. PROGRAM ZAWODÓW

1. Data i miejsce: 25-28.10.2011 Boisko „Orlik” i sala gimnastyczna przy Publicznym Gimnazjum 22 Łódź ul. Kusocińskiego 100

2. Termin rozgrywek:

25.10.2011	Turniej koszykówki
godz. 11.00	Reprezentacja Polski – Reprezentacja Anglii
godz. 12.15	Reprezentacja Niemiec – Reprezentacja Anglii
godz. 13.15	Reprezentacja Polski – Reprezentacja Niemiec
26.10.2011	Turniej Piłki Nożnej
godz. 11.00	Reprezentacja Niemiec – Reprezentacja Anglii
	Reprezentacja Polski – Reprezentacja Niemiec
godz. 13.15	Reprezentacja Polski – Reprezentacja Anglii

Odprawa techniczna z udziałem organizatorów i opiekunów drużyn godz. 10.30

III. UCZESTNICTWO

- Drużynę stanowią uczniowie klas pierwszych i drugich gimnazjum, reprezentacja Anglii, Niemiec i Polski.
- Zespół liczy nie więcej niż 7 zawodników .

IV. PRZEPISY GRY - KOSZYKÓWKA

1. Zawody są rozgrywane piłkami nr 7.
2. Na boisku może znajdować się 5 zawodników.
3. Zawody odbywają się zgodnie z przepisami PZKosz.
4. Czas gry: 4 kwarty x 8 min + tyle 5' dogrywek, ile potrzeba do rozstrzygnięcia meczu.

5. Czas gry zatrzymywany jest na rzuty osobiste, czas trenera i ostatnie 2 minuty meczu.
6. Przerwy w meczu 2' pomiędzy 1 i 2 kwartą (I połowa) oraz 3 i 4 kwartą (II połowa) oraz 10' pomiędzy połowami.
7. Obowiązuje naprzemienne posiadanie piłki – w sytuacjach rzutu sędziowskiego drużyny będą na przemian otrzymywały piłkę do wprowadzenia z miejsca poza boiskiem, najbliższego zaistniałej sytuacji rzutu sędziowskiego – nie dotyczy rozpoczęcia spotkania.
8. Każdej drużynie przysługują 2 przerwy na żądanie w trakcie I połowy meczu i 3 w trakcie II połowy meczu oraz po 1 w każdej dogrywce. Niewykorzystane przerwy na żądanie nie mogą być przenoszone na następną połowę lub dogrywkę.
9. Obowiązuje przepis o 3, 5, 8, 24 sek.
10. Drużyna podlega karze za popełnione 4 faule zespołu w kwarcie, karane 2 rzutami wolnymi.
11. Faule zawodnika mogą być osobiste, techniczne, niesportowe i dyskwalifikujące.

Klasyfikacja

- za zwycięstwo zespół otrzymuje 2pkt,
- za porażkę 1pkt,
- za mecz przegrany walkowerem 0 pkt;

O zajętych miejscach decyduje ilość zdobytych punktów.

- Przy równej ilości punktów u dwóch zespołów decyduje wynik bezpośredniego spotkania.
- Przy równej ilości punktów u trzech zespołów o miejscu decyduje:
 1. Stosunek koszy zdobytych do straconych między zainteresowanymi zespołami,
 2. Stosunek koszy zdobytych do straconych ze wszystkich rozegranych przez te zespoły spotkań w grupie,
 3. Większa liczba zdobytych koszy w całym turnieju.

V. PRZEPISY GRY – PIŁKA NOŻNA

- Na boisku może znajdować się 5 zawodników + bramkarz.
 - * Boisko „Orlik” z bramkami 5 x 2 w razie niepogody sala 24x40
 - * Czas gry: 2 x 20 minut + 10 minut przerwa;
 - * Zawodnicy muszą grać w obuwii sportowym – dowolne bez wkłęków.
- 1. Zaleca się wyposażenie zawodników w ochraniacze na golenie!
- 2. Bramkarz może chwytać piłkę rękami tylko w polu karnym zgodnie z obowiązującymi przepisami.
- 3. Gra bez „spalonego”.
- 4. Zmiany hokejowe (błędy karane, jak w piłce ręcznej: strata piłki, wykluczenie, rzut karny z 9 m za złą zmianę bramkarza).
- 5. Bramkarz wprowadza piłkę do gry ręką lub nogą, piłka została wprowadzona do gry, gdy została kopnięta lub rzucona bezpośrednio poza pole karne w obrębie pola gry.

6. Rzut z autu wykonuje się nogą z ziemi, jak rzut pośredni, z linii lub zza linii bocznej. Odległość przeciwnika od piłki minimum 3 m.
7. Podczas wykonywania stałych fragmentów gry, zawodnicy drużyny przeciwnej muszą znajdować się przynajmniej 5 m od piłki.

* Obowiązują kary regulaminowe:

- sędzia zawodów może w celach wychowawczych wykluczyć zawodnika z gry na 3–5 minut, oraz z całego meczu i turnieju.
- Wysokość tych kar uzależniona jest od stopnia przewinienia. Każde czwarte okresowe wykluczenie tego samego zawodnika powoduje całkowite wykluczenie z gry.
- Zawodnik ukarany zajmuje miejsce przy linii środkowej i odbywa karę stojąc.
- Drużyna, której zawodnik został ukarany okresowym lub całkowitym wykluczeniem nie może w tych zawodach wprowadzić w jego miejsce nowego zawodnika.
- Wymiar kary dyscyplinarnej dla zawodnika wykluczonego całkowicie z gry lub ukaranego czerwoną kartką jest następujący:
- odsunięcie od następnego (jednego) meczu,

Uwaga obowiązuje: - piłka nr 5

Punktacja i klasyfikacja

- zwycięstwo - 3pkt,
- remis - 1pkt.

* O kolejności miejsc decyduje większa liczba zdobytych punktów.

* Przy równej ilości punktów u dwóch zespołów decyduje:

- wynik bezpośredniego spotkania,
- lepsza różnica bramek w turnieju,
- większa ilość zdobytych bramek w turnieju.

* Przy równej ilości punktów u więcej niż dwóch zespołów decyduje:

- lepsza różnica bramek między zainteresowanymi,
- większa liczba zdobytych bramek między zainteresowanymi,
- lepsza różnica bramek w turnieju,
- większa liczba zdobytych bramek w całym turnieju.
- jeżeli powyższe nie przyniesie rozstrzygnięcia, należy przeprowadzić rzuty karne między zainteresowanymi zespołami (5 rzutów karnych i dalej po jednym do rozstrzygnięcia).

VI. NAGRODY

1. Wszyscy uczestnicy turnieju otrzymają pamiątkowe koszulki „Jestem fair”.
2. Drużyny otrzymają puchary, medale oraz nagrody rzeczowe.

REGULAMIN konkursu na kibicowanie podczas turnieju

1. Cel konkursu:

- kształtowanie pozytywnych postaw społecznych,
- promowanie pozytywnych zachowań kibicowskich,

- wdrażanie do wyrażania własnych emocji podczas oglądania widowisk sportowych, zgodnych z zasadami „fair play”,
 - wdrażanie do kulturalnego odbioru widowiska sportowego w formie zabawy a nie agresji,
 - kształtowanie umiejętności godzenia się z porażką oraz okazywania wygranej – szacunek dla przeciwnika.
2. Do konkursu przystępują zespoły dopingujące swoje drużyny w ramach Turnieju „Jestem fair”, rozegranego na Orliku przy Gimnazjum publicznym nr 44 w Łodzi (ul. Kusocińskiego 100), który odbędzie się w terminie 24.10.-28.10.2011r.
3. Kryteria oceny grup kibiców:
a) kulturalne zachowanie podczas wejścia na obiekt i podczas trwania i po zakończeniu Turnieju	– do 10 pkt
b) używanie chorągiewek, flag, transparentów	– do 10 pkt
c) słowno-muzyczny doping (prezentowanie własnej drużyny/szkoły poprzez kulturalne hasła, okrzyki, przyśpiewki)	– do 15 pkt
stosowanie instrumentów muzycznych	– do 5 pkt
okrzyki dopingujące drużynę do gry	– do 5 pkt
przyśpiewki wszystkich kibiców danej drużyny	– do 5 pkt
d) okazywanie szacunku dla zawodników, sędziów i kibiców przeciwnej drużyny	– do 15 pkt
Razem można uzyskać:	50 pkt
4. Zachowania wulgarne i agresywne dyskwalifikują grupę kibiców.

ZAŁĄCZNIK NR 3

PREZENTACJE SZKÓŁ Z CZĘŚCI KONKURSOWEJ PROJEKTU „JESTEM FAIR”

**W WYGRANYCH GIMNAZJACH: GP NR 2, GP NR 17, GP NR 26, GP NR 38 i GIMNAZJUM
ZSS NR 9 (działające przy szpitalu w Łagiewnikach)**

